Miroslav Bertoša

ARHIVSKI FRAGMENTI O POSTANKU I RAZVITKU JEDNE KOLONIZACIJSKE RURALNE AGLOMERACIJE U JUŽNOJ ISTRI: SELO PREMANTURA (1585—1797)

SADRŽAJ

I. **Južna Istra: populacijska kriza i naseljivanje** 3

II. **Premantura: selo mletačke kolonizacije** 23

a) Pašnjaci 30
b) Šume 34
c) Zakupi 39
d) Uzurpacije 42
e) Ribarstvo 47
f) Socijalna diferencijacija; primjer formiranja jednoga velikog posjeda 49
g) Napomena o društveno-gospodarskom položaju premanturskih seljaka 50

Vitalna ruralna jezgra 59

III. **Dodatak: Premanturski pabirci** 62

1. Premantursko pučanstvo 62

1.A: 1585, 5. svibnja; 1597, 11. siječnja; 1598, 6. travnja; 1623—1650; 1650—1675; 1675—1700; 1700—1725; 1725—1750; 1750—1770; 1770—1797. 65
1.B: Kazalo i ciklička distribucija premanturskih prezimena . . . 71
1.C: Premanturska prezimena s oznakom provenijencije 81
1.D: Prezimena iz doba Venecije koja su se održala u Premanturi do godine 1945. 82
1.E: Premanturski Slipševići 82
1.F: Premanturci naseljeni u Puli 83

2. Katastik Alviža Škampića 86
3. Uzurpacije općinskoga zemljišta 87
A. Općina Premantura 87
B. Općina Pomer 92
4. Oporuka Margarite Mihovilović 96
5. Kažnjavanje jednoga krijumčara 98
6. Gusarski prepadi 101
7. Brodolomi, havarije i spašavanje tereta 105
8. Transformacija jednog prezimena, ali ne i etničke svijesti 108
9. Neki toponimi premanturskoga područja (južno od crte Teradige—Bunarina) 109

Frammenti di archivio sull'origine e lo sviluppo di un agglomerato rurale colonizzato nell'Istria meridionale: il villaggio di Promontore (1585—1797) 111

I. JUŽNA ISTRA: POPULACIJSKA KRIZA I NASELJIVANJE

Tragovi naseljenosti najjužnijih dijelova Istarskoga poluotoka sežu u pretpovijesno doba, jer je pogodna klima i blizina mora pružala mogućnosti za stvaranje nastamba i organizaciju života.[1] Iz rijetkih dosad poznatih arheoloških podataka, te iz analize povijesnih i literarnih vrela može se zaključiti da je teritorij Premanture i čitava južnortskog apendiksa bio naseljen već od početka brončanog doba i da su na tom području u antici nikli neki rimski posjedi, čiji su se tragovi očuvali od kasne antike, preko ranoga i razvijenog srednjeg vijeka do dolaska hrvatskoga etničkog elementa u seobama zadnjih decenija XVI stoljeća.[2] U tom dugom periodu često su se mijenjale gospodarske i populacijske prilike. Taj se proces, zbog nedostatka izvorna materijala, ne može kontinuirano pratiti, pa tek kasnija, medievalna vrela pokazuju da je u Puljštini poslije seobe naroda nastupilo doba smirivanja i sigurnosti i da je tu još jednom bujao život.[3]

U srednjovjekovnim se dokumentima navode mnogobrojne ruralne aglomeracije koje su poput malih gustih oaza prekrivale južnu Istru, a u drugoj polovici XVI stoljeća — u izvještaju mletačkoga providura Marina Malipiera — zabilježen je spomen o nekadašnjem postojanju 72 sela na području Pule.[4] Providur naglašava da je u doba njegova službovanja (od ožujka 1581. do potkraj lipnja 1583) u Puljštini preostalo samo trinaest sela.[5] Starijim proučavateljima istarske povijesti nisu bili poznati nazivi svih 72 sela. Bernardo Schiavuzzi ispisao je iz njemu dostupnih izvora imena 33 sela koja su na tom području postojala do konca XV stoljeća, ali mnoga nije uspio ubicirati.[6] Tridesetak godina kasnije povjesničar Camillo De Fran-

---

[1] B. Baćić, *Iz prošlosti južne Istre*, Riječka revija I, 1952, 41—44; L. Gorlato, *Note sull'insediamento umano nella penisola istriana*, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria (dalje: AMSI) *nuova serie* XV, Venecija 1967, 51; R. Battaglia, *Ricerche paletnologiche e folkloristiche sulla casa istriana primitiva*, AMSI XXXVIII, Poreč 1926 (fig. 10. Distribuzione geografica delle moderne *'casite'* e dei tumuli preistorici in Istria).

[2] Vesna Jurkić-Girardi, *Promontore antica*, Atti del Centro di ricerche storiche IX, Rovinj—Trst, 1978—1979, 260.

[3] B. Marušić, *Istra u ranom srednjem vijeku. Arheološko-povijesni prikaz*, Kulturno povijesni spomenici Istre III, Pula 1960, 9.

[4] *Relatione* [...] *Marin Malipiero ritornato Provveditore dell'Istria (1583, 29 Giugno)*, u P. Kandler, *Notizie storiche di Pola*, Poreč 1876, 333.

[5] Na i. mj.: »Delle 72 ville poi che si dice che solevano essere habitate in quel Contado, non ne sono ora in piedi più che 12 [...], le altre tutte sono rovinate e distrutte.«

[6] B. Schiavuzzi, *Cenni storici sull'etnografia dell'Istria*, AMSI XVII, 1901 — XX, 1904 (p. o.), 27 (usp. bilješku na str. 27—29).

ceschi objelodanio je svoja istraživanja južnoistarske toponimije i znatno dopunio popis ojkonima nestalih sela.[7]

Premanturski rt tada nije bio naseljen premda se spominje u dokumentima XIV i XV stoljeća (*decima di Promontore*, 1370; *contrada Prementora de villa Pomerij*, 1400; *ecclesia S. Nicolai de Prementora*, 1458).[8]

Mnogobrojna napuštena sela *(Wüstungen)* i pustopoljine *(Wüste Fluren)* posljedica su ruralnog eksodusa, fluktuacije i dinamičnih migracijskih kretanja u doba burnih vojno-političkih, gospodarskih i populacijskih perturbacija. Unatoč naporima Schiavuzzija i De Franceschija smještaj mnogih propalih sela ostat će nepoznat. O nekima se, doduše, sačuvao spomen u lokalnome nazivlju zemljišta, ali se nije sačuvao nikakav materijalni trag. Oko 80% nekadašnjih sela u Puljštini propalo je zauvijek.[9]

Premda postojeći izvori ne dopuštaju rekonstrukciju detaljne slike naseljenosti južne Istre, sačuvane arhivske vijesti upućuju na zaključak da je fluktuacija pučanstva na tom području bila veoma velika. Popis prezimena što ga je Camillo De Franceschi načinio prema srednjovjekovnim dokumentima, ponajviše iz staroga kaptolskog arhiva u Puli (XI—XVI. st.) pokazuje smjer kojim je teklo doseljivanje u Puljštinu i iseljivanje iz nje.[10] Važni podaci o tome nalaze se u knjizi podavanja katedralnoga kaptola u Puli (1349—1371), čiju je transliteraciju objavio Mirko Zjačić.[11] U toj se građi spominju mnogi hrvatski (i drugi južnoslavenski) doseljenici koji su na ulazima pojedinih gradskih četvrti u Puli (tzv. *sestieri*) plaćali crkvena podavanja, ili su živjeli u okolnim selima (primjerice *ser Sclauus de Gaia, Draga Sclaua, Jurius Sclauus, ser Marchus condam ser Peruogne, heredes condam Vincenciy Billoye, Marinus Sclauus maritus Marine Sclaue, ser Sclauus condam ser Gaci, Sclauus Goico, uxor condam Uliche, Volcus Sclauus, Blasius condam Vidogne* itd.). Populacijsku i etničku sliku, migracijska strujanja i fluktuaciju pučanstva dopunjuje tzv. *Liber canipariae dominorum canonicorum* s imenima puljskih građana koji su plaćali desetinu u vinu, kruhu, žitu, povrću i mesu.[12] Podaci pokazuju da se u Pulu slijevalo pučanstvo iz gotovo svih dijelova Istre, pa i izvanistarskih područja: *Martinus de Grimalda, de Pola* (1243), *Mingulianus de Pirano, habitator Pole* (1353), *Marcus de Ripa,*[13] *de Pola* (1358), *Antonio de Parentio* (1403), *Andrea s. Vincentii de Flanona* (1403), *Johanes de Lovrana* (1403), *Bona uxor ser Andreoli*

---

[7] Camillo De Franceschi, *La toponomastica dell'antico agro polese desunta dai documenti*, AMSI LI—LII, Pula 1939—40, 123—94. — Usp. M. Bertoša, *Istarsko vrijeme prošlo*, Pula 1978, 190—99.

[8] Camillo De Franceschi, *La toponomastica*, n. dj., 171.

[9] Bertoša, *Istarsko vrijeme*, n. dj., 199.

[10] Camillo De Franceschi, *La popolazione di Pola nel secolo XV e nei seguenti*, Archeografo Triestino serie III, vol. III, 1907 (osobito *Appendice dei cognomi, soprannomi e prenomi di abitanti di Pola e della Polesana nei secoli X—XVI*, str. 277—314).

[11] M. Zjačić, *Knjiga podavanja i prihoda posjeda katedralnog kaptola u Puli (Quaternus fictum siue dasionum domorum et aliarum possessionum Polensis capituli* 1349—1371), Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci IV, 1957, 59—85; isti, *Posjedovni odnosi porečke crkve od VI do XVI stoljeća*, Jadranski zbornik VIII, Rijeka—Pula 1973, 33—104.

[12] B. Benussi, *Spigolature polesane*, AMSI XXIII, Poreč 1908. Originalni kodeks iz kojega je Benussi objavio samo izvode nalazi se u Historijskom arhivu u Rijeci.

[13] Po Camillu De Franceschiju *Ripa* se nalazila pokraj Medulina (*La toponomastica*, n. dj., 173).

de Parentio (1403), *Marinus de Cosglaco*[14] (1403), *Uxor ser Petri de Pirano* (1403), *Michiel de San Vincentio*[15] (1403), *Necoleza de Vrano*[16] (1403), *Novacus sclavus* (1403), *Ponsane filius Michieli de S. Vincentio* (1403), *Nicolaus quondam Petri de Sdregna,*[17] *civis polensis* (1442), *Paulus de Sdregna, civis polensis et habitator Pole* (1443—1453), *Dimitrius filius quondam Blaxij de Sdregna* (1447—1450), *Dona Blaxia uxor quondam Joannis de Pirano, vicini ville Sissani* (1450), *Blaxius filius Johannis de Parentio, vicinus ville Castagni*[18] (1451), *Stephanus filius quondam Viti de Sdregna, habitator Pole* (1453), *Heufemia uxor Mathei quondam Valentini de Sdregna, habitator Pole* (1454), *Jurcho Sclavonus de Rupa*[19] *filius quondam Blaxij, habitator Pole* (1457), *Petrus de Sanvincenti civis et habitotar Pole* (1457), *Cola et Amadeus de Parenzo eius filius, habit. Pole* (1458), *Zaneta uxor quondam Bartholomei de Parenzo* (1458), *Ser Gasparus de Rimini, habitator Pole* (1458), *Spaçacaxa Nicolaus de Lindario,*[20] *civ. polensis* (1458), *Bartholomeus filius quondam Jerolimi de Rimini, civis polensis* (1462), *Matheus filius quondam Gregorij de Sdregna, civis polensis* (1465), *Johannes de Zumino,*[21] *vicinus ville Castagni* (1446—1470), *Franciscus de Trevisio,*[22] *preco Comunis Pole* (1470), *Lucas de Zomino,*[23] *habitator Pole* (1471), *Turpino magister Dominicus de Parentio, civis polensis* (1473—1526), *ser Franciscus filius quondam Natalis de Portogruario, civis Pole* (1502),[24] *Laurentius de Preluca,*[25] *civis et habitator Pole* (1505), *Leonardus de Rouignio,*[26] *vicinus Insule Brevoni*[27] (1512), *Dominicus filius quondam Luce de Zumino* (1512), *Ambrosius de Sanvincenti, de Pola* (1513), *D. Luzica uxor Sebastiani de Treviso, ad presens habit. Pole* (1513).

Taj smjer naseljivanja, od sjevera i sjeverozapada prema jugu zadržat će se i u idućim stoljećima, premda će se izmijeniti povijesni čimbenici koji ga potiču. No, u Istru su stoljećima pritjecala i druga migracijska strujanja, od juga prema sjeveru i od istoka prema zapadu.

*

Poznatim okolnostima koje su dovele do razdoblja naglih i golemih populacijskih padova južnoistarskoga pučanstva (haranja kuge, malarije i zaraznih bolesti, ratna pustošenja, povećani fiskalni i radni pritisci vlasti u doba kriza) treba dodati i utjecaj dekadencije Venecije koja poslije velikih geografskih otkrića gubi prijašnju ulogu a skupi ratovi u drugoj polovici XVI (bitka kod Lepanta) i početkom XVII stoljeća (rat za Gradišku ili us-

[14] Hrvatski Kožljak.
[15] Hrv. Savičenta.
[16] Hrv. Vranja.
[17] Hrv. Zrenj (selo između Oprtlja i Buzeta).
[18] Hrv. Kostanjica (srednjovjekovno selo u Puljštini, nedaleko od današnje Valture).
[19] Selo sjeverno od Opatije.
[20] Hrv. Lindar.
[21] Hrv. Žminj.
[22] Hrv. Trviž.
[23] Hrv. Žminj (pisari rabe nazive *Zumino* i *Zomino*).
[24] Portogruaro, grad u sjevernoj Italiji između Trsta i Venecije.
[25] Preluk nedaleko od Rijeke.
[26] Hrv. Rovinj.
[27] Hrv. Brijuni (na otoku je postojalo selo sve do potkraj XVI stoljeća).

kočki rat) teško pogađaju njezine financije.[28] Mletačka vlast (kao i vlast u austrijskom dijelu Istre) nastojala je depopulirana područja naseliti novim žiteljstvom i revitalizirati istarsko gospodarstvo, pa je nizom upravnih i fiskalnih mjera[29] pokušavala privući doseljenike i dobjeglice ne samo iz uobičajenih *gravitacijskih area* (iz hrvatskih i slovenskih pokrajina u zaleđu Istre, iz Furlanije i Karnije, te srednjeg dijela jadranske obale, približno do Trogira) iz kojih se i dotad vršilo useljivanje u Istru već i iz udaljenijih i veoma udaljenih *migracijskih područja* (italskih, južnoslavenskih, albanskih i grčkih pokrajina pod mletačkom vlašću ili u njezinoj utjecajnoj sferi).

Osim gospodarskoga, ta naseljivanja imaju i jasno izraženu etničku sastavnicu. Sudeći prema postojećoj literaturi, te objavljenim i arhivskim izvorima južna je Istra još u kasnome srednjem vijeku sačuvala pretežno romansko obilježje. Sporadična infiltracija hrvatskoga i južnoslavenskog elementa u Pulu i ostale istarske gradove i naselja djelomično se završavala etničkom asimilacijom, ali je, nesumnjivo, već u to doba snažnije izražen proces formiranja južnoistarskoga hrvatskog *etnikuma*. U popisu zakupnika zemljišta *(livellarî)* i kolona *(coloni)* na posjedu Opatije sv. Marije Formoze *(Canneto)* iz XIII stoljeća spominju se hrvatska (južnoslavenska) imena: *Menescauus magister scolarum, Iacobus de Dobrigna, Martinus Draco, Ioannes Semila, Dominicus de Semila, Basilius de Miliza (Miliça), Petrus de Grobizo, Andreas de Grobizo, Nastasia de Cuerzole, Ingilperius filius Petri Sclaui, Vienuus de Piliza per terram in Siniole,*[30] *Bresclauus Ioannes Coruiza, Gurbina, Dominicus de Bossa, Antogna, Dominicus Gouaniza, Ioannes Dobiçan, Pruogna, Marcus Corriçarius.*[31]

*

Značajnije etničke promjene zbivale su se u XV, a osobito u XVI i XVII stoljeću, u doba organizirane kolonizacije[32] tzv. »novog stanovništva« *(habi-*

[28] Usp. sumarne teze i esencijalnu bibliografiju u prilogu M. Bertoše, *Mletačka gospodarska kriza XVI i XVII stoljeća u svjetlu novije talijanske historiografije* u knjizi *Istarsko vrijeme prošlo*, n. dj., 73—102; 256—69.

[29] U drugoj polovici XVI stoljeća kolonizacija je doživjela osobiti zamah kada je mletačka vlada provela mnoge organizacijske reforme: god. 1556. u Veneciji je osnovan posebni »magistrat za neobrađena zemljišta« *(Magistrato dei beni inculti)* koji se brinuo i o naseljivanju Puljštine; god. 1560. i 1562. senat je donio nove zakone o povlasticama za koloniste i dobjeglice; god. 1563. »inženjer« spomenutoga magistrata *Zuan'Antonio Dell'Oca* izvršio je premjeravanje Puljštine; god. 1579. imenovan je posebni providur *(Provveditore nell'Istria)* za diobu neobrađene zemlje doseljenicima, a god. 1592. upravna i sudska vlast nad njima prenesena je na rašporskoga kapetana sa sjedištem u Buzetu (usp. Bertoša, *Istarsko vrijeme*, n. dj., 205).

[30] Toponim Pilica *(Piliza)*, spomenut u dokumentu, veoma je star, a sačuvao se do danas. Pilicom se naziva morska uvala na čijem se kraju smjestila puljska plinara, a u starije doba vjerojatno se tako nazivalo i nešto šire područje. (Usp. *Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja*, Anali Leksikografskog zavoda sv. III, Zagreb 1956.) Camillo De Franceschi vjerojatno nije poznavao taj toponim, pa ga i nije zamijetio u dokumentu koji sâm citira (»Viennus de Piliza per terram in Siniole«). Zato on i ne unosi Pilicu u popis toponima puljskog agera, iako na više mjesta spominje kontradu Sinjole *(Signole, Siniole)* koje je sastavnim dijelom bila i Pilica (*La toponomastica*, n. dj., 177).

[31] Camillo De Franceschi, *L'antica Abbazia di S. Maria del Canneto di Pola e un suo registro censuario del secolo XII*, AMSI XXXIX, fasc. II, 1927, 326—45 (dodatak: *De Pola daciones siue incensa*).

[32] P. Kandler, *Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale*, Trst 1855, 52, tvrdi da se god. 1463. grupa Hrvata iz Dalmacije naselila u Savu-

tanti nuovi). Čini se da je Venecija radi zaštite svojih istarskih i furlanskih posjeda naseljivala kolonistе najprije na sjevernim granicama Istre i istočnoj granici Furlanije, jer je od polovice XV stoljeća dalje upravo to područje bilo najugroženije čestim turskim provalama. Poslije pada Bosne (1463) Turci usmjeravaju dio svojih napada na sjeverne dijelove Istre, prema Soči i preko nje u Furlaniju. God. 1470. akindžije napadaju Kras i pustoše Podgrad i Bazovicu, pale Prosek, Devin i Tržič *(Monfalcone).*[33] Strahujući od Turaka Tršćani su užurbano gradili utvrde, a Piranci se okruživali zidinama.[34] Drugi turski prodor uslijedio je 1472. kada su zapaljena mjesta oko Gorice i Tržiča, te u tršćanskome području.[35] Pred tom novom prijetnjom Mlečani naoružavaju sela i utvrde Majnicu,[36] Gradišku i Fojanu[37] i stvaraju poznati fortifikacijski sustav *(baluard).*[38] Novi napad, u kojemu su Turci na Soči porazili mletačkoga generala Antonia Veronu, uslijedio je 1476,[39] a zatim ponovno 1477. kada su Mlečani nedaleko od Fojane doživjeli još jedan poraz.[40] Već 1478. u novom su prodoru Turci dospjeli do Tržiča, a zatim se prebacili preko rijeke Tagliamenta.[41] God. 1482. turske su čete opljačkale Roč.[42]

Poslije pada Hercegovine (1483) Austrijanci i Mlečani, strahujući od većih turskih napada, pojačali su obranu onih mjesta koja su se nalazila na smjerovima dotadašnjih prodora (Trst — Majnica — Gradiška — Fojana).[43] U izvorima su se sačuvale vijesti o pljačkaškim upadima Turaka na Kras god. 1493, 1499. i 1503,[44] a zatim je nastupilo privremeno zatišje.

Dosad poznata kronologija naseljivanja hrvatskih i južnoslavenskih grupa u Istru približno se poklapa s kronologijom turskih provala prema mle-

---

driju i drži to prvom »slavenskom grupom koju je Venecija naselila u Istri« (»È sarebbe questa la prima delle colonie slave trasferite dai Veneziani«). To, međutim, nije točno.

[33] *Incursioni dei Turchi nelle parti vicine di Trieste,* L'Istria II, br. 50—51, Trst, 21. VIII 1847; Kandler, *Indicazioni,* n. dj., 53; S. Jug, *Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja,* Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXIV, Ljubljana 1943, 2—60; A. Cremonesi, *Zadnji turški vpad v Furlanijo (1499),* Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja 3, Nova Gorica 1976, 124—92.

[34] Kandler, *Indicazioni,* n. dj., 53.

[35] Isto, 54.

[36] Selo nedaleko od Gorice (M. Kos, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek tretji. Urbarji Slovenskega Primorja. Drugi del,* SAZU, Ljubljana, 1954, 126).

[37] Isto, 115—16 (»Fojana v Goriških Brdih«).

[38] Isto, 54 (»I Veneziani armano come baluardo contro i Turchi, Mainizza, Gradisca, Fogliano«). Istodobno su poduzete mjere za zaštitu Istre: »1476. m[ore] v[eneto] 20 febbrajo. A difendere l'Istria dai Turchi il Senato decreta di mandare colà Mello da Cortona e Galeotto da Sanseverino; e quello che giungerà primo in Istria debba, intesosi prima col podestà e capitano di Capodistria e col capitano di Raspo, scegliere i luoghi più acconci alla difesa« (*Senato Mare — Cose dell' Istria,* AMSI VII, f. 3—4, Poreč 1891, 272).

[39] Kandler, *Indicazioni,* n. dj., 54 (»Altra scorreria dei Turchi e battaglia all'Isonzo nella quale Antonio da Verona, generale dei Veneziani, è batuto«).

[40] Na i. mj. (»Terza scorreria di Turchi, passano l'Isonzo e Fogliano, rompono i Veneziani«).

[41] Na i. mj. (»Quarta scorreria di Turchi, giungono fino a Monfalcone [...]. Rivengono e s'avanzano oltre il Tagliamanto«).

[42] Isto, 55 (»Turchi saccheggiano Rozzo«).

[43] Na i. mj. (»Federico III ordina a Trieste di riparare le mura, tori e parte della città per timore dei Turchi [...]. I Veneziani fortificano per timore delle incursioni turche Mainizza, Gradisca, Fogliano«).

[44] Isto, 56. Također i Cremonesi, *Zadnji turški vpad,* n. dj., 124—29.

tačkim i austrijskim graničnim područjima na sjeveru Istre i u Furlaniji, jer su obje ugrožene sile — Venecija i Austrija — usmjeravale kolonizaciju upravo u te oblasti. Već 1413. naseljene su neke grupe iz Bosne i Hrvatske u Kontovelu i Proseku nedaleko od Trsta,[45] a od 1432. do 1463. smjestile su se dobjeglice na području Pirana, osobito u Luciji.[46] God. 1449. kolonisti se trajno nastanjuju u selu Bibali nedaleko od Buja,[47] dok 1463. hrvatski došljaci iz Dalmacije zauzimaju polja oko Savudrije.[48] Te su godine i knezovi Frankapani naselili Hrvate i Ćiće u sjevernom dijelu Istarskog poluotoka.[49] Do konca stoljeća, prema sačuvanim arhivskim vijestima, zbilo se još nekoliko seoba: 1467. piranska je općina nastojala u Dalmaciji pronaći kolone spremne da se nasele na njezinu području,[50] 1480. u selo Dekani pokraj Kopra došla je grupa (vjerojatno) albanskih doseljenika iz okolice Skadra,[51] a deset godina kasnije hrvatski su se kolonisti smjestili na Krasu i okolici Trsta, te u Podgradu.[52]

Osim državne vlasti nove doseljenike vabe i privatni posjednici koji su zbog bolesti i ratnih stradanja ostali bez radnih ruku na svojim dobrima. Primjerice, god. 1463. Marquardo Apollonio, pripadnik stare piranske obitelji, sklopio je ugovor s deset seljaka iz okolice Šibenika o preseljivanju na njegove posjede u Piranu.[53]

U XVI stoljeću organizirana je kolonizacija znatno ojačala. Između god. 1510. i 1525. Krsto Frankopan smjestio je izbjeglice u Mune i Žejane.[54] Bosanski prebjezi došli su 1511. u Lupoglav,[55] a 1517. skupina dobjeglica naseljuje se u području Trsta.[56]

U izmijenjenim prilikama na početku XVI stoljeća, poslije zaoštravanja mletačko-austrijskog sukoba i izbijanja rata s *Cambrayskom ligom*, najugroženije područje mletačkoga posjeda postala je južna Istra. Poslije prodora Maksimilijanovih četa u južnu Istru i privremena osvajanja Pule (1506)[57]

---

[45] P. Kandler, *Codice diplomatico istriano (ad anno 1413).*

[46] Navedeno prema podacima iz *Archivio Grisoni* objavljenim u dodatku članka *Naseljenost Slovanov v Istri*, Slovenci ob Jadranu. Zgodovinska rastava, Kopar 1952, 26.

[47] Navedeno prema kronologiji koju je sastavio V. Bratulić (*Rovinjsko Selo. Monografija jednog istarskog sela*, Jadranske monografije 2, JAZU, Zagreb 1959, 8) prema talijanskoj povijesnoj literaturi.

[48] Usp. bilj. 32.

[49] Bratulić, n .dj., 8.

[50] *Slovenci ob Jadranu*, n. dj., 26: »Piran išče nove kolone v Dalmaciji. Za nove kolone izdaja tudi nove zakone« (prema Kandleru, *Codice*, n. dj., *ad anno 1467).*

[51] Bratulić, n. dj., 8.

[52] Na i. mj.

[53] D. Klen, *Dva ugovora iz 1463. godine o preseljavanju seljaka s područja šibenske općine u Istru*, Radovi Centra JAZU u Zadru 24, 1977, 61—69. Tekst pergamene (s bilješkom na poleđini: »Conductio villicorum Ser Marquardi de Apollonio«), koja se čuva u Mestnom arhivu Kopra, Klen je priopćio u latinskom izvorniku i hrvatskome prijevodu.

[54] Bratulić, n. dj., 8.

[55] Na i. mj. Usp. obilje doseljeničkih imena iz toga i nešto kasnijeg vremena u prilogu D. Klena, *Urbari i urbarski propisi Lupoglava (1560—1571)*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu (dalje: VHARP) XVIII, Rijeka 1973, 21—68.

[56] Bratulić, n. dj., 8.

[57] Kandler, *Indicazioni*, n. dj., 57 (»1506. Massimiliano imperatore muove in Istria contro i Veneti, prende Pola che tosto è lasciata«); B. Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst 1924, 303 i dalje.

mletačka je vlast počela dovoditi u Puljštinu novo žiteljstvo koje će popraviti demografsko stanje, udahnuti život pustopoljinama i ojačati obranu tog područja. Od prvih desetljeća *Cinquecenta* dalje sve su češći podaci o novim obiteljima kolonista u južnoj i zapadnoj Istri. Doduše, Austrija je napadala i na venecijanski posjed na buzetskome krasu (god. 1510. srušen je Rašpor),[58] pa su Mlečani morali braniti i svoje sjevernoistarske uporišne točke, ali je najveća opasnost mletačkim interesima i dalje prijetila u južnoj i zapadnoj Istri. Osim toga, Puljština je bila Veneciji veoma važna kao baza za brze intervencije u Jadranskome moru, po otocima i dalmatinskome priobalju, osobito u doba austrijskih konkurentskih pretenzija na slobodnu plovidbu[59] (i kasnije, u doba turske[60] i uskočke opasnosti).[61] Naseljivanje ima, dakako, u prvome redu gospodarsko značenje, no u takvim je prilikama za Veneciju bila važna i strateška sastavnica kolonizacije. Izričito je to naglasio upravo onaj mletački providur (Giacomo Renier) koji je naselio Premanturce. God. 1585. Renier je u izvještaju svojoj vladi napisao da su »zadarski i šibenski Morlaci, nekada turski podanici, čeljad ne samo kršna i vična tegobama nego i vrlo snalažljiva i vješta u ratarskim poslovima, sposobna da ostvare zamašni dobitak. Ti su ljudi korisni u različitim poslovima, tako da bi ih Vaša Prejasnost mogla koristiti u svako doba kao vojnike, galijote, radnike za izgradnju utvrda i u svakoj drugoj službi, a isto tako, uzevši u obzir njihovu revnost i vjernost, bit će sposobni i spremni braniti one krajnje točke [tj. južnoistarska sela, *M. B.*] od pljačkanja i provala gusara i slične zlonamjerne čeljadi [...].«[62]

---

[58] Kandler, *Indicazioni*, n. dj., 57 (»Il castello di Raspo, presidio dell'Istria montana è distrutto dagli Austriaci [...]«); D. Klen, *Fragmenti Rašporskog urbara iz prve polovine XV stoljeća*, Jadranski zbornik IV, Rijeka—Pula 1960, 162.

[59] Pojačano zanimanje Habsburgovaca za Jadransko more javilo se kada je nadvojvoda Ferdinand, brat Karla V, poslije stjecanja hrvatsko-ugarske krune, dobio s njom i Hrvatsko primorje. Usp. S. Gigante, *Venezia e gli Uscocchi*, Fiume. Rivista della Società di studi fiumani VII, 1930, 3 (p. o.).

[60] U XVI stoljeću Venecija je vodila dva veća rata s Turskom: od 1537, poslije pada Klisa, do 1540, kada je iz gospodarskih razloga potpisan mir; i od 1570. do 1573 (tzv. ciparski rat) koji doživljava kulminaciju i rasplet u velikoj pomorskoj bici kod Lepanta (7. listopada 1573). — Usp. *Historija naroda Jugoslavije* II, Zagreb 1959, 280—82; S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, vol. VI, Venecija 1974, 27—45; 182—237; *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto*, Firenze 1974.

[61] Iako su odnosi između Venecije i uskoka bili napeti još od pada Klisa u turske ruke, posebno zbog toga što su uskoci svojim brzim naoružanim braćerama ometali trgovinu u Jadranskome moru (koje Mletačka Republika smatra svojim »Zaljevom«), a i zato što su uskoci bili austrijski podanici — do jačih sukoba došlo je tek poslije završetka ciparskog rata 1573 (*Historija naroda Jugoslavije* II, n. dj., 281—2); Gigante (n. dj., 18) navodi da su uskoci prvi put napali i zarobili mletačku galiju na badnjak 1573. u blizini otoka Molata.

[62] *Relation del Giacomo Renier Provveditor nell'Istria, 1585, 8 Ottobre* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 358—59): »Li Murlacchi Zaratini et Sebenzani già sudditi del Signor Turco, gente non solo di molta robustezza, et avezza alla fatica, ma industriosissima, et molto atta alla propria manual agricoltura, i quali senza dubbio promettono profitto considerabilissimo. Sono persone utili per diversi rispetti, così perchè Vostra Serenità potrebbe in ogni tempo servirsi di loro per soldati, galeotti, guastadori et ogni altro servitio, come anco perchè in qual si voglia occorrenza, mentre in loro sia continuo zelo di fedeltà, saranno atti a difender quelle punte et estremità da ogni depredatione, et incursione che volesse esser fatta da Corsari, over altra simil gente di mal affare [...].«

Kada je prestala opasnost od prodora Turaka u Istru,[63] Mletačka je Republika znatno smanjila organizirano naseljivanje sjevernih dijelova poluotoka, ali je, istodobno, zbog pojave uskočke opasnosti počela posebnu pažnju posvećivati Puljštini. Stavljanje kolonizacijske problematike u nadležnost posebnoga državnog tijela — Magistrata za neobrađena zemljišta *(Magistrato sopra beni inculti)* — sa sjedištem u Veneciji (1566), pokazuje koliku je važnost senat pridavao organiziranom naseljivanju južne Istre. No, djelatnost *Magistrata,* opterećena nizom upravnih pitanja,[64] nije u Istri bila učinkovita, pa je briga o kolonizaciji Puljštine povjerena »istarskim providurima« *(Proveditori dell'Istria)* sa sjedištem u Puli (1578).[65]

Nastojanje Venecije da temeljito pripremi i ostvari gospodarsko i demografsko oživljavanje Puljštine potkrepljuje i činjenica da je nakon osnivanja *Magistrata za neobrađena zemljišta* upućen u Istru i jedan mjernik — Giovanni Antonio Dell'Oca (ili Loca) da izradi kartu Puljštine i u nju unese naselja, obrađene i neobrađene parcele zemlje, šume, livade, hidrografske osobine tla itd.[66] Dell'Oca je u kartu ucrtao preostalih trinaest sela na puljskome području (»ville che al presente son habitate sul territorio di Pola«): Mutvoran *(Momoran),* Kavran *(Cauran),* Krnica *(Cernice !),* Loborika *(Lauarigo),* Galižana *(Galesan),* Peroj *(Pedrolj),* Fažana *(Faxana),* Štinjan *(Stignan),* Medulin *(Medolino),* Ližnjan *(Lisignam !),* Šišan *(Sisan !),* Kostanjica *(Castagna)* i Brijuni *(Brionj).*[67] Poslije Dell'Oche podatke o ruralnim aglomeracijama Puljštine ostavio je god 1566. *proveditore sopra legna in Istria* Fabio da Canal u svojemu katastiku gorivog drva u istarskim šumama.[68] Da Canal spominje također trinaest sela, no, za razliku od Dell'Oche, ispušta Kavran i umeće Pomer.[69] Popis sela sačuvao se i u spomenutom izvještaju providura Marina Malipiera iz 1583. koji je u Puljštini popisao dvanaest napučenih sela.[70] Nisu navedeni Mutvoran, Kavran i Brijuni, ali je, osim Pomera, spomenuta i Marčana. Dvije godine kasnije novi providur

[63] Turci su posljednji put ozbiljnije ugrozili Istru 1503, dok kasniji upadi završavaju sjeveroistočno od nje (npr. prodor Turaka u područje Klane 1559). Usp. Kandler, *Indicazioni,* n. dj., 63.

[64] *Magistrato sopra beni inculti* bavio se, u prvome redu, bonifikacijama i melioracijama zemljišta u mletačkoj *terrafermi.* Usp. A. da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia. Tomo I: Archivi dell'amministrazione centrale della Repubblica Veneta e archivi notarili,* Roma 1937, 168.

[65] Benussi, *Spigolature,* n. dj., 384 (»Colla terminazione 20 decembre 1578 fu deciso di affidare ad una persona pratica, col titolo di 'Provveditore nell'Istria', eletto per due anni, la potestà di dispensare e conferire li terreni inculti della Polesana a persone adatte, di togliere e definire tutte le difficoltà civili che potessero nascere 'fra loro medesimi novi habitanti et con quelli ancora di essi novi habitatori' [...]«); isti, *Pola nelle sue istituzioni municipali sino al 1797,* Miscellanea di storia veneto-tridentina I, Venecija 1925, 399—400.

[66] Tako je nastala *grande carta manoscritta dell'Istria meridionale di Giovanni Antonio Dell'Oca* [ili *Loca*] (1563) pohranjena u Museo Civico Correr u Mlecima. Usp. Atti del XVIII Congresso geografico italiano, Trieste, 4—9 aprile 1961, vol. III, Istituto di geografia dell'Università, Trst 1964, 45—51.

[67] Na i. mj.

[68] D. Klen, *Katastik gorivog drva u istarskim šumama pod Venecijom sastavljen od Fabia da Canal, godine 1566,* VHARP XI—XII, Rijeka 1966—67, 87.

[69] Na i. mj.

[70] Kandler, *Notizie,* n. dj., 313 (»Le ville habitate al presente del Contado di Pola sono 12, cioè Galsean, Sissan, Fasana, Pedroi, Stignan, Lavarigo, Lisgnan, Pomer, Medolin, Carnizza, Marzana et Castagno«). Usp. bilj. 5.

Giacomo Renier (1585) navodi također trinaest sela, ali u njegovu popisu nedostaju Marčana i Kostanjica, a spominju se Brijuni, Muntić i Mutvoran.[71]

Ispuštanje nekih sela puljskoga područja (Kavran, Kostanjica, Pomer, Marčana, Muntić) iz izvještaja mletačkih providura upućuje na zaključak da su ona proživljavala teške populacijske krize i povremeno (ili trajno) ostajala nenaseljena. Rijetke arhivske vijesti o tom problemu svjedoče da je u nekim selima živjelo samo nekoliko obitelji, a kada bi i one napuštale svoja utrnula ognjišta, život se gasio do doseljivanja novih stanovnika.

Izvršavajući naredbe senata mletački su rektori iz Dalmacije i Kotora javljali istarskim providurima o prebjezima s turskog područja i osiromašenim domaćim obiteljima koje bi se mogle nagovoriti da prijeđu u Istru. U njihovim se izvještajima i pismima spominju i uzroci toga eksodusa. Primjerice zadarski knez Alvise Dolfin ističe u izvještaju senatu 1578. da se zadarski teritorij ponovno napučuje, ali da vlada veliki strah od Turaka koji u svojim upadima preko granice pljačkaju njihovu imovinu i otimaju im djecu, pa mnoge obitelji bježe u Pulju ili u Istru.[72] Lorenzo Cocco, zadarski kapetan (god. 1584) vidi uzroke odlaska seljaka ninske okolice u Istru, na turski teritorij ili u druge dijelove Dalmacije u nezdravom močvarnome zraku i nedostatku plodne zemlje.[73] Zanimljivi su navodi iz izvještaja zadarskoga kneza Zuan Battiste Michiela (1586) da su mnoga sela na području Zadra nenaseljena, premda u njihovu zaleđu, na turskom području, žive »kršćani turski podanici« koje uskoci pljačkaju upadima s mletačkog teritorija. Knez Michiel se zalaže da se to pučanstvo potajno dovabi i smjesti po nenastanjenim selima zadarske okolice ili da ih se preseli u Istru.[74] Budući da Michiel predlaže da im se, ako pristanu da dođu živjeti u zadarski distrikt, za zemlju koju će meliorirati smanje porezi idućih osam godina, ili da se prebace u Istru,[75] prebjezi s turskog područja našli su se pred alternativom.

---

[71] *Relatione del Giacomo Renier Provveditor nell'Istria, 1583, 29 Giugno* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 351).

[72] *Relatione del Nobel Homo Ser Alvise Dolfin, ritornato conte di Zara (1578)*, Commissiones et relationes venetae IV, MSHSM, vol. 47, JAZU, 1964, 224 (»Peròche tutti li putti robati capitano nelle loro mani [tj. Turaka; *M. B.*], quali o fanno uender per hauer utile, ouero mandarli à donar a Constantinopoli, ò pur tenendoli nella loro corte, si scusano non esser permesso da lor leggi restituirli poiche si sono fatti retaiar. Essendosi talmente sbigotiti li habitanti per tali accidenti, che molti contadini per uiuer sicuri si contentano star sbandati, chi in Puglia, chi in Istria, et per altri lochi che ritornar alla miseria, et pericoli [...]«).

[73] *Relatione del Nobile Homo Signor Lorenzo Cocco ritornato di Capitanio di Zara (1581)*, isto, 292 (»Nona [...] è terra cinta di mura, circondata da un fosso di Palude, che li rende bonissimo sito, nella quale dopo fatta la pace si era intradotto assai buon numero di gente ad habitare, ma per non ui esser l'aere, ne li terreni in molta perfettione, se ne sono partiti più della metà, transferendosi chi in altra parte del Contado, chi in Istria, et chi nel territorio Turchesco; dimodo che al presente molto mal habitato si ritroua«).

[74] *Relation de Zuan Battista Michiel fu conte a Zara. Presentata a Sua Serenità a 27. Marzo 1586*, isto, 374—75.

[75] Na i. mj. (»In questi doi territorij [tj. zadarskome i ninskom; *M. B.*] [...] sono alquanti altri luochi di Villaggi dishabitati per mancamento di gente, nel qual proposito mi occore dire, che essendo in comotione li sudditi christiani Turcheschi per li trauagli, et danni che hanno riceuuto, et che temeno di riceuer da Vscochi si potriano facilmente redur alla deuotione di Vostra Serenità molte di quelle famiglie, quando fusse loro promosso qualche partito, sicome uenero alquante nel mio tempo, che le facessimo passar in Istria, di che anco dessimo notitia alla Serenità Vostra, saria però bene a mio parere, che si desse ordine alli Rettori di Zara di usare secreta diligentia per riceuer con destrezza di tali fa-

Izabrali su ipak drugi kapetanov prijedlog, jer su uvjeti naseljivanja u Istri bili povoljniji (dobivali su dvadesetgodišnje oslobađanje od svih obveza!). Premda daleka i ozloglašena, Istra je za mnoge prebjege bila privlačnom zemljom u kojoj su se nadali naći povoljnije životne uvjete od onih koje su imali u kraju iz kojega su dolazili, ili povoljnije uvjete od onih koje su im nudili u drugim pokrajinama. Razlozi zbog kojih su mletački funkcionari zagovarali preseljivanje pojedinih grupa ili obitelji u Istru bili su veoma heterogeni. Tako je, npr., zbog sve češćih napada uskoka na dalmatinsko priobalje, gdje uskoci imaju svoje jatake ili su rodbinski povezani s prebjezima, trogirski knez Alvise Barbaro savjetovao senatu da dobjeglice s turskoga teritorija odmah uputi u Istru.[76] (Time bi knez eventualno uspio smanjiti uskočke uspjehe u svojoj jurisdikciji, ali je zato i nehotice ojačao uskočke pozicije u Istri!)

Razlozi koje u svojim izvještajima spominju mletački predstavnici u Zadru i Trogiru — opća nesigurnost i strah od Turaka, nedostatak plodne zemlje, haranja malarije i kuge, uskočka opasnost i sl. — nisu, dakako, jedini poticaji odlasku pučanstva (prebjega i starosjedilaca) u Istru i Pulju, no oni ipak jasno pokazuju da su životne nedaće i teški gospodarski uvjeti još jednom pokrenuli migracijske struje prema Istri. Iz izvještaja se također vidi da se ugroženo žiteljstvo djelomično sâmo odlučivalo na seobu, a djelomično na poticaj organa vlasti, no u oba se slučaja preseljivalo mletačkim brodovima.

Jačanjem mletačko-habsburških kontroverzija i sve žešćim napadima uskoka od sedamdesetih godina XVI stoljeća dalje raslo je strateško značenje najjužnijih istarskih poluotočnih točaka s kojih se moglo nadzirati kretanje uskočkih bracera prema Istri i spriječiti njihovo zalijetanje na južnu i zapadnu obalu. Generalni providur Dalmacije Ferigo Nani obavijestio je senat 1591. do postoje četiri prolaza kojima mogu uskoci izaći na more: jedan je između kopna i otoka Paga, drugi između Paga i Raba, treći između Raba i Krka i četvrti između Krka i Istre,[77] dok »Providur zaljeva« *(Provveditor in Colfo contra Vscocchi)*,[78] ozbiljno zabrinut sve većom uskočkom opa-

---

miglie, ricapitandole nelli luochi dishabitati di quel Contado con qualche agiuto, prouisione di guarde di Caualli, et un auantagio di risponder l'ottauo, ouero decimo delle terre, che bonificassero, il qual partito fu anco concesso per anni otto a quelli di Gliubba, di Grusi, di Malpaga, et di Zarauechia, quando andorno ad habitare detti luochi«). — Povlastice novim stanovnicima u Istri bile su mnogo povoljnije.

[76] *Relatione 1588. V. Maggio da Ser Aluise Barbaro ritornato di Conte di Trau*, isto, 431 (»Il non permetter, che niuno morlacco, così li uenuti fin'hora alla deuotione, come quelli che uolessero uenirui, non potessero habitare nelle Ville, et lochi maritimi di essa prouintia, ma ben in Istria, come hanno fatto molti altri, perochè quelli tali come parenti, et familiari degli malfattori Vscochi, li danno ricetto, et ogni fauore, et ben spesso nelle loro depredationi, che par la commodità predetta tuttauia moltiplicano, li fanno compagnia [...]«).

[77] *Relatione del dilettissimo Nobil Homo Ferigo Nani ritornato di Proueditor Generale in Dalmatia — letta nell'Eccellentissimo Senato a X. Decembre 1591*, Commissiones et relationes venetae V, MSHSM, vol. 48, Zagreb 1966, 19 (»Sono [...] quattro Bocche, per le quali si può uscir per Mare dalli ridotti predetti d'Vscocchi; l'una è trà la terra ferma et l'isola di Pago; la seconda trà Pago et Arbe, la terza trà Arbe, et Veglia; et la quarta trà Veglia et l'Istria.«)

[78] N. Katičić, *More i vlast obalne države. Historijski razvoj*, JAZU, Zagreb 1953, 46 (»Još od pada Carigrada Venecijanci su počeli smatrati Jadransko more svojim i nazivati ga 'Zalivom' — 'Culphus Venetiarum' ili naprosto 'Culphus' [...]«).

Međutim, gubitak nadzora nad Crnim morem u XV, istočnim Sredozemljem u XVI i Egejskim morem u XVII stoljeću nesumnjivo je teško pogodio trgovačku

snošću, predlaže da se provede potpuna blokada Primorja i tako spriječi dovoz hrane iz Istre i Trsta. Jake pomorske straže u Medulinu (dvije do četiri naoružane galije), Sv. Nikoli Farnezinskome na Cresu, Omišlju na Krku, Sv. Grguru kod Raba, Tovarneli na otoku Pagu i na Sv. Petru kod Ilovika spriječit će, drži Tiepolo, uskočku trgovinu i opskrbu s austrijskog područja (Primorje, istočni dio Istre, Trst). *Providur protiv uskoka* zalaže se za stroge represalije: ne treba se zadovoljiti samo zapljenom broda i robe, piše on, već »krijumčari« moraju platiti vlastitim životom svoj prekršaj.[79]

Unatoč tim mjerama cilj nije postignut, pa *generalni providur mora* Nicolò Donado preporučuje senatu 1599. da se izgradi tvrđava na otočiću Sv. Marko (pokraj Krka) i tako uskocima spriječi odlazak u Istru u kojoj su nabavljali hranu i morem je prevozili u Senj preko Rijeke, Bakra i Lovrana.[80] (Drugu bi tvrđavu trebalo izgraditi kod Ljubačkoga kanala i tako uskocima presjeći vezu s Dalmacijom.)[81] No, i sâm Donado sumnja da bi te utvrde spriječile uskočke prepade i plovidbu prema Dalmaciji i Istri, pa u izvještaju predlaže pomalo lakonsko rješenje: »Vaša se Prejasnost može osloboditi tih neprilika samo na dva načina: ili da više ne bude Senja, ili da on bude Vaš [...]«.[82]

Venecija je za sukob s uskocima trošila veoma velika sredstva,[83] i to samo desetak godina poslije golemih izdataka kojima je bila izložena pripremajući obračun s Turcima na Mediteranu. Taj je sukob, doduše, okrunjen uspjehom u čuvenoj lepantskoj bici, ali je financijski iscrpio Kraljicu mora.[84]

I južna je Istra u takvim okolnostima postala jedna od važnijih uporišnih točaka Venecije. Senat je želio gospodarski i demografski revitalizirati grad Pulu i čitavu Puljštinu, pa njegovi predstavnici šalju u Mletke svoje prijedloge kako da se to ostvari. Tako je, primjerice, providur Marin Malipiero iznio 1583. prijedlog o izgradnji velikih peći za dvopek *(forni da far biscotti)*.[85] Po providurovoj tvrdnji Puljština, smještena na granici Istre i

---

ulogu Venecije. Potkraj XVI i početkom XVII stoljeća veoma je uzdrmana mletačka teorija o Jadranu kao »Zaljevu« grada na lagunama. Sukob s uskocima, odnosno moćnim Habsburgovcima koji stoje u pozadini, zapravo je dio stoljetne borbe za Jadran i dalja etapa slabljenja pomorske i političke moći Venecije. (Usp. opsežnije razmatranje tog pitanja u Bertoša, *Istarsko vrijeme prošlo*, n. dj., 76—79 i passim).

[79] *Relatione del dilettissimo Nobil Huomo Almorò Tiepolo, ritornato di Proueditor in Colfo contra Vscocchi, presentata nell'Eccellentissimo Colleggio et letta nell'Eccellentissimo Senato à di ultimo Genar 1593*, Commissiones et relationes venetae, vol. V, n. dj., 53—54.

[80] *Relatione dell'Illustrissimo Signor Nicolò Donado ritornato Proveditor General da Mar in Golfo, et in Dalmatia, presentata a Sua Serenità et letta nell' Ecc.mo Senato (2. decembre 1599)*, isto, 282.

[81] Na i. mj.

[82] Isto, 283 (»Io non so dir altro à Vostra Serenità se non, che in doi modi ella può procurar di liberarsi da questa briga, è sono, ò che non sia Segna, ò che essa sia di Vostra Serenità [...]«).

[83] Isto, 238. I spomenuti generalni providur *Kulfa* Nicolò Donado izričito kaže da se za suzbijanje uskočkih prepada »troše goleme svote novaca, uz velike nevolje i opadanja državnoga ugleda« (»già che esso [tj. novac; *M. B.*] si consuma in gran quantità, con molti trauagii, e con diminution della riputatione«).

[84] *Il Mediterraneo*, n. dj., osobito saopćenja Fernanda Braudela, Felipe Ruiz Martina, Alberta Tenentija i Uga Tuccija.

[85] *Relation di Giacomo Renier* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 359).

Dalmacije, ima veoma pogodan položaj,[86] a osobito grad Pula sa svojom prostranom i dobro zaštićenom lukom, sposobnom da primi sve vrste brodova, i neposrednom okolicom bogatom vodom i šumama.[87] Obradom zemlje i uzgojem žitarica podmirivale bi se potrebe pučanstva Puljštine i Vodnjanštine, a razmjerno jeftinija proizvodnja (u odnosu na cijene u drugim područjima, pa i u samoj Veneciji) omogućila bi koristonosnu produkciju dvopeka.[88] Za mljevenje žitarica mogli bi se podići mlinovi na vodu ili dvije vjetrenjače, ali se žito, ističe Malipiero, može i barkama prevoziti do mlinova na Raši, u Labinu ili na Mirni, udaljenoj morskim putom oko 40 milja.[89] Puljski dvopek bio bi, naglašava providur, za trećinu jeftiniji od onoga koji se proizvodi u Mlecima, uštedjelo bi se na prijevozu i izbjegao rizik od oštećenja ili gubitka tovara.[90] Dvopekom proizvedenim u Puli mogle bi se opskrbljivati galije i naoružane barke koje patroliraju sjevernim Jadranom i zbog popunjavanja zaliha *biscotta* za prehranu posade moraju ploviti u Malamocco ili Veneciju. Vatra iz krušnih peći, drži Malipiero sukladno tadašnjem vjerovanju, pročistit će malarični zrak i učiniti ga zdravijim.[91]

Malipierovi bi prijedlozi nesumnjivo pridonijeli buđenju Pule iz gospodarsko-demografske letargije u koju su je gurnule povijesne okolnosti, no mletačka je vlada u njihovu ostvarivanju vidjela otvorenu opasnost za svoje interese (prodaja dvopeka mnogobrojnim manjim i većim plovnim jedinicama bila je veoma unosan posao koji metropola nije htjela prepustiti Puli!). Općenito su interesi grada na lagunama dominirali nad interesima podaničkih gradova, pa Pula i nije mogla biti iznimka.

Novonastale su prilike prisilile Veneciju da posveti punu pažnju gradu Puli i južnoj Istri, da potakne njihov gospodarski razvitak i tako ih strateški ojača. No, taj je gospodarski razvitak trebao ostati u veoma uskim granicama: trebao je stvoriti uvjete jedino za samoodržanje pučanstva, a ne i za pretvaranje Pule u jače trgovačko i gospodarsko središte! Da bi što bolje zaštitio Puljštinu, Malipiero je predložio da se u njoj, osim već otprije osnovanih teritorijalnih četa *(cernida* ili *črne vojske)*, uvede »škola topnika« *(scuola de Bombardieri)*.[92] Takve »škole«, zapravo bratovštine, bombardiera,

---

[86] Isto, 335 (»Primieramente il sito è commodissimo, essendo ai confini dell' Istria et della Dalmatia [...]«).

[87] Na i. mj. (»Il posto è sicurissimo et capace di ogni sorte di vascelli. Vi è la fontana viva da poter far aqua quanta si vuole. Vi sono boschi vicini per le legne [...]«).

[88] Isto, 335—36.

[89] Isto, 336 (»La commodità poi del masinare si potrà haver in quel medesimo luogo quando si faccia il Mulino all'aqua della fontana, o uno o due ancora di quelli da vento [...]. Ma quando anche questi non si facessero, si potrà mandar a masinare con le barche alli Molini dell'Arsa et di Albona, et nel Quieto per mare 40 miglia incirca lontano [...]«).

[90] Na i. mj. (»li biscotti che si faranno in quel luogo [tj. u Puli; *M. B.*], veniranno a costar quasi un terzo di manco di quelli che si fanno in questa città [tj. u Veneciji; *M. B.*]; che sarà, oltre il fuggir il risico del mare un sparagno importante«).

[91] Na i. mj. (»Apresso il quale, ne seguirà un'altro beneficio grande, che si leverà l'occasione alle galee che stanno alla guardia del Golfo di venir, come fanno ben spesso, per mancamento de biscotti, a Malamoco e a Venetia [...] oltrechè il fuoco di quei forni aiuterà assai a purificar l'aria [...]«).

[92] Na i. mj. Providur tvrdi da su »Cernide (truppe territoriali), reclutate nella Polesana, fra le migliori dello Stato«.

u kojima su vješti topnici podučavali domaće mladiće u rukovanju topovima, Venecija je osnivala i u drugim svojim posjedima (npr. u Furlaniji i Dalmaciji).

Konačno, i sâmo naseljivanje također je trebalo strateški ojačati južnu Istru. Malipierov nasljednik na dužnosti istarskog providura Giacomo Renier namijenio je i tu ulogu grupi »zadarskih i šibenskih Morlaka« koje je preselio u Istru: »bit će sposobni i spremni braniti one krajnje točke od svake pljačke i provale gusara i slične zlonamjerne čeljadi koja se lako može povući u obližnja mjesta i dovesti u opasnost podanike Vaše Prejasnosti koji prebivaju u Pomeru, Medulinu i Ližnjanu, slabo naseljenim mjestima u blizini morske obale.«[93]

*

Spomenuta nastojanja dio su velikoga mletačkog plana kolonizacije istarskog posjeda, plana koji je od polovice XVI do potkraj XVII stoljeća (s manjim prekidima) predstavljao esencijalne linije politike mletačke metropole prema Istri, posebno prema njezinu južnom dijelu. Prema dosad poznatim i objelodanjenim podacima od četrdesetih godina do konca XVI stoljeća Venecija je u Pulu i Puljštinu intenzivno naseljivala koloniste i davala povlastice svim doseljenicima i dobjeglicama. Podatke o toj organiziranoj i samoinicijativnoj kolonizaciji iznijeli su već prije stotinjak godina talijanski povjesničari Pietro Kandler, Carlo De Franceschi i poslije njih Bernardo Benussi, Bernardo Schiavuzzi, Luigi Morteani i drugi, i od tada se ti podaci često navode u znanstvenim i stručnim prilozima. Na ovome se mjestu donose u sumarnome tabelarnom pregledu. (Vidi tabele na 16—21. str.).

Kolonisti, doseljenici, dobjeglice u većim ili manjim grupama, pa i pojedinci, katkada i bez obitelji, samoinicijativno doseljeni u potrazi za boljim životnim uvjetima, organizirano preseljeni ili dovabljeni, pokušavali su se, uz goleme poteškoće, priviknuti na teške prilike u ambijentu Puljštine. Nekada dobro obrađeno i gusto naseljeno, to je područje već stotinjak godina proživljavalo sve teže gospodarske i populacijske krize; propadale su male seoske aglomeracije i povećavale se pustopoljine, a neobrađenu su zemlju grabili puljski nobili i građani koji je iznajmljuju stranim stočarima za tzv. *teratik* i ubiru od toga velike prihode. U kolonistima, i uopće došljacima, nobili i građani vide svoje smrtne neprijatelje koji će im smanjiti ili potpuno oduzeti lako stečene profite od *teratika* i prema njima zauzimaju otvoreno neprijateljsko stajalište.

Suvremeni izvori pokazuju kolike je razmjere dostiglo širenje neobrađenih površina u južnoj Istri. U jednome kodeksu mletačkoga Muzeja *Correr* sačuvao se prijepis izvještaja spomenutoga Zan'Antonia Dell'Oche[94] u kojemu je, pored ostalih podataka, navedena specifikacija obrađena i neobrađena zemljišta na čitavome području puljske jurisdikcije. Dell'Oca je, sa Sebastianom Bravijem, odvjetnikom i predstavnikom *Magistrata za ne-*

---

[93] *Relation di Giacomo Renier* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 359): »saranno atti a difender quelle punte et estremità da ogni depredatione, et incursione che volesse esser fatta da Corsari, over altra simil gente di mal affare, che può facilmente ritirarsi in quei contorni, con qualche pericolo di quei sudditi di Vostra Serenità che habitano de li via, cioè nelle Ville di Pomer, Medolin, et Lisignan, vicine alla marina, et con pochissimi habitatori«.

[94] *Museo Civico Correr, Venezia. Miscellanea Cicogna, numero 2547, 1563. adi primo Ottobre.*

God.	Vijesti o naseljivanju	Provenijencija	Mjesto naseljivanja	Glavari; broj obitelji, etnička pripadnost	Poteškoće	Izvor
1	2	3	4	5	6	7
1535.			Puljština	Hrvatska prezimena u selima Puljštine *(Camerich, Tonchouich, Perincich)* upućuju na recentno doseljivanje.		Senato Mare — Cose dell'Istria, AMSI IX, f. 1—2, 1894, 119.
1540.	Veliko vijeće senata uputilo je u Istru grčke obitelji pobjegle pred Turcima.	Nauplija (Návplion, gradić u Argolidskome zaljevu na Peloponezu) i Malvazija (gradić na istoimenom otoku istočno od Peloponeza), grčke pokrajine pod Venecijom.	Pula i sela u njezinoj okolici.	70 obitelji	Sukob s nobilima i puljskim građanima koji doseljenicima uništavaju imovinu i ratarski alat, ubijaju stoku i prijete brahijalnom silom. Grčke su obitelji morale napustiti Istru i odustati od obrađivanja zemlje koju im je dodijelila mletačka vlast.	Relatione Malipiero, (Kandler, *Notizie*, n. dj., 314).
? (Između 1540. i 1553)	Mletački rektori Ferigo Badoer i Andrea da Lezze uputili su u Istru još jednu grupu izbjeglica.	Grčke pokrajine pod Venecijom.	Pula i Puljština.	Obitelji je doveo Antonio Fedel.	Puljski građani i nobili ruše dovršljacima poljske kućice u koje su se sklanjali za rada u polju, fizički ih napadaju i prijete ubojstvima. Grčki kolonisti napuštaju Istru.	Na i. mj.

1553.	Puljski knez dopušta da se doseljenici smjeste u selima pod njegovom jurisdikcijom. God. 1554. senat potvrđuje tu odluku, a 1556. rašporski kapetan Donato Malipiero izdaje akt o investituri s naznačenim koncesijama.		Sela u okolici Pule.	Na čelu te grupe stajao je Baldissera Gabiano.		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 56.
1558. (početkom travnja)	Ponuda privatnih poduzetnika da u Pulu dovedu koloniste. Općinsko vijeće i mletački senat odobravaju koncesije: kolonisti će dobiti zemlju besplatno u nasljedno korištenje, ali bez prava otuđivanja.	Nauplija	Pula i sela na njezinu teritoriju. Spominju se lokaliteti Marčana, Mužilj i Marlera.	*Ser* Nicolò Caligà s trojicom ortaka dovest će 180 obitelji.		Senato Mare, n. dj., f. 3—4, 1894, 335—36; 338.
1560—1562.	Projekt naseljivanja Bolonjaca. Puljsko općinsko vijeće odobrilo je plan pothvata 30. srpnja 1561, a nakon potvrde senata 21. ožujka 1562. izdane su prve investiture.	Bologna i okolica.	Puljština (Marlera, Pomer, Mužilj, Peroj.	Sabba de Franceschi, Vincenzo Dell'Oca i Leonardo Fieravanti sa 140 obitelji.	Zbog sukoba koji je nastao oko prava trojice poduzetnika da od Bolonjaca ubiru 4% od uroda općinsko je vijeće poništilo investiture. Nakon dugih svađa i sporova, u kojima je jedan od vođa — Vincenzo Dell'Oca — bio ubijen od puljskih nobila, većina se Bolonjaca vratila u stari kraj. Čini se, međutim, da su se neke od tih obitelji trajno naselile u Pomeru.	Relatione Malipiero (Kandler, *Notizie*, n. dj., 315).

1	2	3	4	5	6	7
1562.	Senat je braći Memo dao 300 »campi« oko sela Marana i Fažane, oduzetih od općinskih pašnjaka, da tu nasele svoje kolone.		Selo Maran, nedaleko od Fažane (u Puljštini).	Pietro i Marc' Antonio Memo	Predstavnici Fažane došli su u Veneciju da se požale zbog oduzimanja općinske zemlje. Senat je 23. travnja 1567. presudio u njihovu korist, pa je zemlja vraćena fažanskoj općini, a braći Memo isplaćena odšteta.	Senato Mare, n. dj., AMSI IX, f. 3—4, 1894, 358.
1570.	Veliko vijeće senata naređuje *proviđuru za drva* (»proveditore sopra legna«) da se pobrine za prihvaćanje i smještaj obitelji mletačkih podanika koje će iz Dalmacije prijeći u Istru.	Zadarska okolica.	Brijunski otoci.			Senato Mare, n. dj., AMSI IX, f. 3—4, 1894, 370.
1573.	Mletačka je vlada odobrila da se grupa dobjeglica iz grčkih pokrajina naseli u Puljštini.	Cipar	Pula i Puljština.		Pregovori o preseljivanju, čini se, nisu bili uspješni, jer se ni pet godina kasnije (1578) ta grupa Ciprana nije pojavila u Istri.	Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 62.
1573. (20. prosinca)	Senat odobrava naseljivanje nove grupe grčkih prebjega.	Cipar, Nauplija, Malvazija.	Pula i okolica.	Francesco Calergi, plemić iz Famaguste, sa stotinu obitelji.	Zbog poremećene klime, dugotrajnoga nepovoljnog vremena, čestih bura, jakih vjetrova i oštrih zima do početka 1581. u Pulu nije stigla ni polovica tih obitelji.	Senato Mare, n. dj., AMSI XI, f. 1—2, 1896, 52—53.

1579.	Mletačka plemićka obitelj Barbarigo dovodi kolone iz Dalmacije na svoje posjede u Puljštini.	Zadarsko područje.	Selo Muntić (nekadašnji *Rumianum*).			Carlo De Franceschi, *L'Istria*, n. dj., 367.
1580.	Novi istarski providur Marin Malipiero nastavlja provođenje kolonizacije.	Cipar	Pula	48 grčkih obitelji; došle su u Pulu neposredno prije providurova stupanja na dužnost.		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 63.
1580.			Zemljišne površine oko Peroja i Maderna.			Senato Mare, n. dj., AMSI XI, f. 1—2, 1896, 52—53; Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 62.
1580.		Kreta *(Candia)*	Pula	grčke obitelji		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 63.
1580—1583.	Dalja Malipierova kolonizacijska nastojanja.	Nauplija	Peroj	25 grčkih obitelji	God. 1585. napustili su Peroj i otišli iz Istre.	C. De Franceschi, *L'Istria*, n. dj., 360; Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 67.
1582.			Ližnjan	Doseljene nešto prije 1582, hrvatske obitelji te godine obnavljaju crkvicu Sv. Lovre u kontradi *Suargnan*. God. 1582. dobili su 30 *campi* zemlje u ime donacije za crkvicu.		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 63.

1	2	3	4	5	6	7
1583.		Zadarsko područje.	Marčana (uz Nauplijce doseljene 1558); Pomer (uz ostatke bolonjskih seljaka Sabbe de Franceschija); Muntić (na posjede spomenute plemićke porodice Barbarigo, proširene kupnjom nove zemlje od Petra Difica iz Medulina i Zuanne *iz Mutvorana.*		Sve snažniji otpor puljskih građana, nobila i starosjedilaca protiv doseljenika. Otpor poprima razmjere žestokog nasilja.	Schiavuzzi, *Cenni storici,* n. dj., 64.
1585.	Istarski providur Giacomo Renier izdaje investiture novim doseljenicima iz Dalmacije.	Okolica Šibenika. Okolica Zadra. Retimo (Réthimon na Kreti).	Puljština Premantura Nedaleko od Šišana i u Marleri. Pula (no dobili su oranice i pašnjake izvan grada).	četiri hrvatske obitelji; osam hrvatskih obitelji. Dvojica braće Cà da Chiozza i misser Michiel Pandimò; talijanske obitelji Mazzucato i Gobbo.		Relatione Renier Kandler, *Notizie,* n. dj., 359. Na i. mj. Isto, 360. Schiavuzzi, *Cenni storici,* n. dj., 67.
1586.	Nicolò Salamon, novi istarski providur, razmješta po Puljštini koloniste i dobjeglice (ukupno 53 obitelji s 293 duše).	Dalmacija Pazinska knežija	Oko Šišana i Ližnjana. Puljština	16 hrvatskih obitelji Više obitelji hrvatskih kmetova koje su na mletačko područje pobjegle zbog feudalnih tereta.		Relatione Salamon Kandler, *Notizie,* n. dj., 380. Na i. mj.

		Nikozija (Cipar)	Pula, (današnje) Valtursko polje, kontrada Maderno, Turtijan, Magran, Ševe, Campanoš.	Grupu iz Nikozije dovela je plemićka porodica Sozomeno.		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 68—69.
		Cipar	Oko (današnje) Valture.	Obitelj Ercole Paleologa		Na i. mj.
		Cipar	Između Šišana i Ližnjana (dobili su *103 campi*).	Obitelj Flebra		Na i. mj.
(oko) 1586.			U kontradi Turtijan osnivaju zaselak Šikići.	Šime i Mate Šikić.		Schiavuzzi, *Cenni storici*, n. dj., 69.
1588—1592.	Funkciju istarskoga providura preuzeo je u veljači 1588. Lodovico Memo; dalja doseljivanja u južnu Istru.		Vodnjan, Bale, Galižana, Štinjan, Šišan, Ližnjan, Premantura.	Obitelji »Morlaka«.		Isto, 71.
1579. (siječanj) 1598.		Velim	Premantura	Obitelji Marka Slipševića, Mikule Vratkovića, Zvane Markovića.		Isto, 74.
		Velim	Premantura	Obitelj Ivana Radusinovića zvanog Škoko i još jedna neimenovana doseljenička obitelj.		
	Iako je odlukom senata 18. lipnja 1592. nadležnost nad tzv. »novim stanovništvom« i provođenje daljih kolonizacijskih nastojanja preneseno na rašporskoga kapetana sa sjedištem u Buzetu, proces se naseljivanja i dalje intenzivno nastavljao.					

obrađena zemljišta i još jednim mjernikom — Bernardinom Mantovanom — obilazio Puljštinu od polovice kolovoza do konca rujna 1563, a već 9. listopada podnio izvještaj *Uredu za neobrađena zemljišta* u Veneciji. Sumarni pokazatelji ispisani iz tog izvještaja donose se ovdje tabelarno:

	Ukupna površina (*campi padovani*)	Obrađeno (*aradi*)	%	Neobrađeno (*inculti*)	%
I. Zemljište na 27 otočića oko Pule	4.695	30	0,6	4.665	94
II. Puljsko općinsko zemljište (*Comunal di Pola*)	4.000	600	15,0	3.400	75
III. Zemljište seoskih općina:					
1. Pomer	1.500	200	13,4	1.300	86,6
2. Medulin	1.500	400	26,7	1.100	73,3
3. Ližnjan	1.200	200	16,7	1.000	83,3
4. Šišan	6.000	300	5,0	5.700	95,0
5. Mutvoran	2.500	150	6,0	2.350	94,0
6. Krnica	2.500	200	8,0	2.300	92,0
7. Loborika	2.000	150	7,5	1.850	92,5
8. Galižana	4.200	400	5,0	3.800	95,0
9. Peroj	3.000	30	1,0	2.970	99,0
10. Fažana	500	20	4,0	480	96,0
11. Štinjan	1.000	30	3,0	970	97,0
12. Brijuni	8.000	40	0,5	7.960	99,5
13. Marčana (s državnom šumom)	12.000	30	0,3	11.970	99,7
14. Magran (s državnom šumom)	2.500	—	—	[2.500]*	[100,0]
Ukupno zemljište seoskih općina	48.400	2.150	4,4	46.250	95,6
IV. Zemljište napuštenih sela	85.050	7.333	8,6	77.717	8,14
Sveukup. zem. površine u Puljštini	142.145	10.113	7,1	132.032	92,9

* Oko Magrana postojali su samo pašnjaci i šumski kompleksi, obradivih površina vjerojatno nije bilo.

Dell'Oca je načinio popis napuštenih i ruševnih selâ, zaselaka s posebnom upravom i kontrada *(ville distrutte, colonelli, et contrade)* u kojima je proces gospodarskoga propadanja i depopulacije uzeo najviše maha. Po njegovu računu u Puljštini je god. 1563. bilo ukupno 142.145 *padovanskih polja* zemljišta, od toga samo 10.113 obrađenih, a 132.032 neobrađenih i zapuštenih *polja* obradive zemlje, odnosno u postocima:

— obrađeno 7,2%
— neobrađeno i zapušteno 92,8%.[95]

[95] Isto. — Brojčani podaci, izneseni samo u postocima kao *campi padovani*, bit će elaborirani na drugome mjestu.

Wüstungsprozess (odnosno *Kleinwüstungsprozess* u istarskome mikrokozmosu) toliko se razmahao da je dvadeset godina kasnije providur Malipiero puljski kraj označio kao »jeziv i neobrađen«.[96] Taj sam problem detaljnije obradio u posebnoj raspravi pod radnim naslovom »Iz povijesti istarske kolonizacije: jedan neuspio pokušaj naseljivanja Bolonjaca u južnoj Istri u drugoj polovici XVI stoljeća« (rukopis).

II. PREMANTURA: SELO MLETAČKE KOLONIZACIJE

Poslije neuspjelih pokušaja naseljivanja Malvazijaca, Nauplijaca, Ciprana i Bolonjaca, i žestoka otpora koji su tome pružali puljski nobili, građani i starosjedioci,[97] uslijedilo je nekoliko kolonizacijskih valova iz Dalmacije. Među najznačajnije spada doseljivanje nekoliko obitelji dalmatinskih Vlaha, utemeljitelja Premanture, ruralnog nukleusa koji će u XVII i XVIII stoljeću postati jedan od najvećih uspjeha mletačkih kolonizacijskih nastojanja u Istri. U *milieu*, za koji mletački rektori tijekom XVI i XVII stoljeća tvrde da je »odijeljen od ostalih krajeva i da u njega ne dolaze, osim nekim čudom, strane osobe, jer on nije tranzitno područje za druge zemlje, niti se tu nalazi išta što bi nekoga privuklo da dođe [...]«[98] i smatraju ga »sre-

[96] *Relation Malipiero* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 313): »Ma certo segnalatissima giattura ne ha patito Pola, dove per il mancamanto di habitatori, per la maggior parte le Case sono rovinate, o caduche, et il paese horrido et inculto«).

[97] Usp. o tome opsežan izvještaj Sebastiana Bravija, fiskalnog odvjetnika Magistrata za neobrađena dobra podnesen senatu, te žalbu Helene i Lucrezie, majke i supruge Vincenza Dell'Oche, ubijenog organizatora kolonizacije Bolonjaca i ostalih predstavnika tih obitelji iz god. 1565 *(Museo Civico Correr. Miscellanea n.o 2547).*

Po Bravijevu svjedočanstvu glavni su krivci neuspjeha kolonizacije »alquanti primarij della Città di Pola, i quali uolendo loro soli con le mandrie grossissime di forestieri, et ancora con li loro proprij dominar tutto il paese. Si sono immaginati farsi primieramente patroni del fior di esse contrade, et poi nel restante servirsi di uisinanze per poter cadauno di loro con una sol uisinanza la qual importa da campi cinque in circa indiferentemente come uicin per la forma di statuti di quella città pascolar in ogni luocho, et con questi, et con altri secreti, et mali impedimenti uengono a farsi patroni di tutto il paese, in modo che fino i proprij contadini del contado, se uogliono con li loro animali pascolare oltra i confini delle uille oue habitano, sono astretti pagar alli medesimi usurpatori lo affitto, altramente stanno in continuo trauaglio di esser da loro istessi acusati, st parimente condenati, et non solamente le uille, et luoghi che doueriano esser habitati, et cultiuati, restano derelitti, et inculti, ma quelli pascoli che doueriano esser nutrimento alli animali per seruitio di suditi di questo Serenissimo Stato, si affittano a suditi del imperatore con intaco nei confini, et con pericolo un giorno [...] di uoler far nascer qualche gran trauaglio, et euidente danno in quel suo paese. [...].«

Sva je Puljština pretvorena u pašnjake (»quel territorio [...] tutto è in pascolo«). Puljski se nobili tako surovo i žestoko obaraju na doseljenike, a i ne prežu od ubojstava, da se tu više nitko ne usuđuje naseliti radi obrađivanja zemlje, pa čak ni približiti gradu Puli (»tutti quelli che dissegnano andar in quelle parti a ridur quei terreni a cultura, sono di maniera spauentati, che non ardiscono più non pur di andar ad habitare, ma ne anco di approssimarsi alla detta città«)! U Puli, u kojoj nobili imaju vlast i moć, i pomoću pristaša drže sve u zavisnosti, ne može se provesti zakonitost (»poi che in Pola, doue essi hanno auttorità, potere, dipendentie, et seguaci, non è possibile di conseguir giustitia«), žale se senatu organizatori naseljivanja Bolonjaca.

[98] *Archivio di Stato di Venezia* (dalje: ASV). *Dispacci Rettori d'Istria* (dalje: DRI). Filza 18. Di Pinguente li 19 Gennaro 1625 (»Ma essendo questo paese sepa-

dištem jezovite osame, nesretnim prebivalištem melankolije, nemoći i smrti«[99] — pojam *uspjeh* ima, dakako, samo relativno značenje.

U svojem dosadašnjem proučavanju arhivskih vrela za istarsku povijest mletačkog doba nailazio sam i na podatke o Premanturi — u Župnom uredu u Premanturi, rukopisnom fondu Naučne biblioteke u Puli, Historijskom arhivu Hrvatske i Arhivu JAZU u Zagrebu, te u Državnom arhivu u Mlecima. Podaci, na žalost, nisu sustavni već fragmentarni, sporadični, rijetko kada ponešto iscrpniji i cjelovitiji. Ipak i takve arhivske vijesti omogućuju rekonstrukciju bitnih odrednica socijalnog i gospodarskog razvitka Premanture od maloga ruralnog nukleusa od osam obitelji do najvećega i najvitalnijeg južnoistarskog sela mletačkog doba. Opširnije će se u ovom prilogu navoditi novi, dosad nespomenuti, pa i nepoznati dokumenti, a osnovna, više puta spominjana faktografija donekle će se reducirati.

Investiturom istarskoga providura Giacoma Reniera, izdanom u Vodnjanu[100] 2. svibnja 1585, osam »zadarskih obitelji« *(otto fameglie Zaratine)* — koje su prije toga odbile da se nasele u praznim kućama depopuliranog Medulina — udarilo je temelj budućoj seoskoj jezgri — Premanturi. Izvršavajući Renierovu naredbu[101] javni mjernik *(pubblico descrittore)* Damian

---

rato da tutti gli altri, doue non uengono se non per miracolo persone estere, per non ui esser transito de qui per le altre parti, ne meno ritrouandosi cosa che inuiti alcuno a uenir a uederla [...]«).

[99] ASV. DRI. F. 18. Di Pinguente. A 9 Luglio 1624 (»un horrida solitudine, et un' hospital infelicissimo di melancolia, d'infermità, e morte [...]«).

[100] Providur Renier povukao se iz malarične Pule u sigurniji i zdraviji Vodnjan (»Habitai tutto il tempo di questa mia Provedaria nel Castello di Dignano per viver più libero da tutto quel suspetto ch' io hauessi potuto havere dell'aria di Puola [...]«). Usp. *Relatione Renier* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 347).

[101] Originalni tekst investiture nalazio se u tzv. Rašporskom arhivu, smještenom (do 1945) u puljskome Gradskom muzeju. Sada je taj fond u privatnom posjedu Società istriana di archeologia e storia patria i nije pristupačan. Tekst investiture preuosi se iz studije Camilla De Franceschija, *La popolazione di Pola*, n. dj., 255—56:

»Noi Giacomo Renier per la Serenissima Signoria di Venezia Proueditor nell' Istria. — Volendo, e con ogni studio procurando, che le otto Fameglie Zaratine uenute tutte qui ultimamente alla deuozione di Sua Serenità per habitar e coltiuar Terreni in questa Prouincia, siano più sia possibile accomodate, et soddisfatte. — Intesa più uolte da noi la ferma intenzione e uolontà loro, cosi da diuerse scritture presentate, come anco in uoce, che le fossero per noi assegnate le Promontore insieme con tutti li Terreni così coltiuati come incolti sopra esse esistenti et essendosi noi più uolte conferiti sopra detta Punta delle Prementore per riconoscere il sito, e la qualità e quantità di quei Terreni, e dopo auer fatto esperienza per uolergliene assegnare in altri luoghi, e specialmente nelle pertinenze della villa di Midono(!) il che hanno appertamente riffiutati li sopradetti Zarattini, dicendo essersi partiti dai loro Naturali Nidi con fine d'auer in questa Prouincia una di queste Punte per poterui unitamente habitare, e fare una villa che desiderando Noi come è sopradetto di dargli ogni conueniente commodità, acciochè habbino causa di trattenersi a questa rehabitazione, e dare animo ancora ad altri di concorrerui — Habbiamo terminato che li siano dal Publico Descrittore a questo Deputato, perticati a cadauna di esse Fameglie li campi della quantità e confini infranotati in sopra detta Ponta delle Prementore, douendosi cominciare a fare essi perticazione et assegnazione dall'estremità d'una Punta uenendo dentro uerso il continente, dichiarando, che, se tra questi Terreni a loro assegnati ue ne fosse alcuna quantità d'aradi e posseduti legitimamente da altri particolari del Paese, sia ad ogni loro richiesta suplito con altrettanti Incolti, quanti saranno quelli di che saranno stati priuati, in quel luogo però che a noi parerà opportuno, e conueniente, e questo acciochè ogn'uno uenga a restar con quello che giusta e debitamente li peruiene siccome è mente di Sua Serenità, e desiderio Nostro.

Grisoni odredio je doseljenicima parcele zemlje — oranice i pašnjake — »počevši od rta prema unutrašnjosti« *(dall'estremità d'una Punta uenendo dentro uerso il continente).*[102] Grisoni navodi da je u kontradi Bunarina *(Val del Pozzo)* braći Marković izmjerio »campi numero 30, tavole numero 256«[103] (što preračunato u metrički sustav iznosi 11,7 hektara[104]) oranica i pašnjaka, pa su, dakle, te obitelji na svojem gospodarstvu mogle održavati ratarsko-stočarski proizvodni ekvilibrij. U prvoj fazi naseljivanja Premanture bilo je još raspoložive zemlje i neke su obitelji mogle novim investiturama dalje širiti svoj posjed. Tako su, primjerice, spomenuta braća Marković uspjela od novog providura Nicoloa Salamona (god. 1587) dobiti još 42 *campa* i 360 *tavola,* tj. 16,4 hektara zemljišta (pretežno oranica) u kontradi Polje *(Valle di San Martino),* tako da je površina njihova dobra iznosila oko 28 hektara. Mletačka je vlast poticala ta nastojanja, pa su, npr., god. 1586. starješine prve grupe doseljenika u Premanturu, *capo* Šime Milović i *capo* Jakov Anić, nakon primitka 200 dukata za kupnju volova, morali obećati da će pozvati i druge obitelji iz staroga kraja da se nasele u Istri.[105] Međutim, već tada u Puljštini nije bilo dovoljno općinskih pašnjaka. Puljski nobili i građani posjedovali su velika stada, ali su uzurpiranu općinsku, pa i privatnu, zemlju pomrlih vlasnika izdavali u zakup stranim stočarima (ponajviše iz Pazinske knežije) za zimsku ispašu uz novčanu naknadu. Novodošli kolonisti dobivali su od mletačke vlasti pravo da zajedno sa starosjediocima koriste parcele općinskih pašnjaka ili su rektori posebnim propisima dopuštali pašu samo radnoj i vučnoj stoci *(animali da lavoro solamente).* Takvo ograničenje spominje se već i u Renierovoj investituri 2. svibnja 1585.[106] *Providur nad šu-*

Terminiamo di più, che continuando l'antenominati Zarattini all'abitazione et ad arrar et coltiuar li Terreni, come di sopra per noi assegnatisi, siano e s'intendano certi e legitimi Patroni di essi con tutti li Eredi e Successori suoi in perpetuo, e possono godere tutti li Priuileggi, immunità esenzioni concesse per dette parti a tutti li nuoui habitanti. Possano anco li sudetti Zarattini pascolar li loro animali di lauoro solamente, come è predetto, e la presente nostra concessione e terminazione sia e s'intenda senz'alcun pregiudizio di quel che più paresse a noi, ouer successori nostri di conceder alli sopradetti et altri che potesse uenire, così per Pascoli come per arrare et in detto luogo delle Prementore, et altroue, secondo l'occasione e bisogno.

Data in Dignan adi 2 Maggio 1858. Giacomo Renier Proueditor nell'Istria.

[102] Na i. mj.

[103] Župni arhiv Premantura (dalje: ŽUP). *Protocollo dei atti dell'Uffizio Parrochiale di Promontore* (dalje: *Protocollo*).

[104] *Campo* i *tavola* su mjere za površinu čija veličina varira u pojedinim dijelovima Istre, no geometri i premjerivači tla iz Venecije (i njezine *terreferme*) obično su rabili (i to izričito naglašavali u svojim izvještajima) samo padovanske mjere: jedan *campo padovano* iznosio je 3.862,57 četvornih metara (usp. D. Beltrami, *Saggio di storia dell'agricoltura nella Repubblica di Venezia durante l'età moderna,* Venecija—Rim 1955, 34). — U svojoj metrološkoj studiji Z. Herkov (*Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu: Nastavak,* Zbornik Historijskog zavoda JAZU, vol. 8, Zagreb 1977, 158), prema djelu G. F. Scottonija (*Illustrazioni dei pesi e delle misure di Venezia,* Venecija 1778), navodi da *tavola veneta* iznosi 2,4483 m², no prema *Catastico di Umago e Cittanoua 1613—1614* (ASV. Secreta: Materie miste notabili. Busta 36), koje je izradio mjernik Camillo Bergami, izlazi da je: *1 campo padovano = 4 quarte,* a *1 quarta = 210 tavole,* pa bi, dakle, u sustavu padovanskih mjera, jedna *quarta* iznosila 965,64 m², a jedna *tavola* oko 4,60 m². Padovanskim mjerama služio se i geometar istarskog providura Damian Grisoni, koji je Premanturcima premjeravao parcele.

[105] *Senato Mare — Cose dell'Istria,* AMSI XI, f. 1—2, 1896, 84.

[106] Usp. bilj. 101.

mama Fabio da Canal zabilježio je u svojem katastiku gorivog drva god. 1566.[107] da se u neposrednoj okolici Pule nalazilo 3.050 grla krupne i 16.991 grlo sitne stoke u posjedu starosjedilačkoga pučanstva, ali su nova doseljivanja, pretežno dalmatinskoga i transdinarskog elementa, do konca stoljeća vjerojatno udvostručila broj stoke, pa su južnoistarski pašnjaci postali pretijesni. *Herbatici* — naziv za iznajmljene neobrađene površine stranim stočarima, u prvom redu onim iz Pazinske knežije, koji se, unatoč mnogobrojnim zabranama nisu mogli spriječiti[108] — dovode u krizu stočarstvo Puljštine.

Lokve, pojilišta stoke, šume za sječu kolaca za vinograde i drva za gradnju kuća, štala, »ogrâda« za stoku, drva za loženje itd. također su bili zajednički, ali nedovoljni za tako naglo povećanje pučanstva i širenje njegova gospodarstva. I na području Premanture postojali su mnogi sporni posjedi — puljskih građana, crkve, pomerskih seljaka (starosjedilaca i bolonjskih doseljenika) — koji se nisu obrađivali, pa su po mletačkim propisima, postajali državnim dobrom i podijeljeni kolonistima. Stari su vlasnici pokretali sporove i na razne načine ometali nove posjednike da se koriste njihovim bivšim dobrima.

Veliku pometnju u procesu kolonizacije i prilagodbe novoga žiteljstva teškim istarskim životnim uvjetima unio je mletačko-austrijski sukob za dominaciju nad Jadranom koji je potkraj XVI i početkom XVII stoljeća poprimao sve oštrije i sve veće razmjere i svoju kulminaciju doživio u tzv. uskočkom ratu (1615—1617 [1618]).[109] Iako je taj rat, poput kataklizme upropastio istarsko gospodarstvo i izazvao depopulaciju netom revitaliziranih ruralnih jezgara, selo Premantura izašlo je iz plamena rata brojčano i ekonomski — ojačano! Mnogobrojni zaljevi, luke i uvale oko Pule i Premanture u kojima su brodovi, ploveći prema Kvarnerskim otocima, Dalmaciji i Levantu, čekali pogodno vrijeme i povoljan vjetar da bi preplovili opasni *Sinus Flanaticus*,[110] nalazili su se pod nadzorom uskoka, koje, bar u prvoj fazi, pomaže i potiče Austrija. To je izazvalo takvu zabrinutost u gradu na lagunama da je čuveni državnik Paolo Sarpi u opsežni traktat »La Repubblica di Venezia, la Casa d'Austria e gli Uscocchi [...]« *(ad anno 1610)* unio podatak da su uskoci kod Premanture zarobili petnaest velikih trgovačkih

---

[107] Usp. Klen, *Katastik gorivog drva*, n. dj., 87.

[108] ASV. DRI. F. 9. Di Pinguente il dì primo Agosto 1614. Francesco de Priuli, rašporski kapetan, u alegatu svojeg pisma senatu donosi prijepise proglasa istarskih providura o zabrani *herbatika*, tj. zakupa pašnjaka stranim podanicima (Giovannija Battiste Calba od 13. svibnja 1580, Marina Malipiera 30. listopada, 2. studenoga i 5. studenoga 1581).

[109] M. Bertoša, *Uskočki rat i slom istarskoga gospodarstva*, Jadranski zbornik IX, Pula—Rijeka 1975, 241—86. U Istri je uskočki rat trajao dulje nego li u ostalim bojištima. Mirovni pregovori započeli su u Madridu, zaključeni u Parizu (6. rujna 1617) i potvrđeni u Madridu dvadeset dana kasnije. No, dok su u Furlaniji ratne operacije prestale neposredno nakon sklapanja mira, u Istri je on objavljen tek u studenome. Štoviše, mirno je stanje uspostavljeno osam mjeseci kasnije, nakon predaje Žminja (13. travnja 1618), odnosno Brseča, Mošćenica i Tinjana (u srpnju te godine).

[110] Mnogi strani i domaći pomorci i putnici tog doba ostavili su svjedočanstva o poteškoćama oplovljivanja rta Kamenjaka i plovidbe olujnim tjesnacem. Primjerice francuskog putnika Lescalopiera, koji je 1574. plovio iz Venecije u Carigrad, Kvarner se dojmio »poput neke klaonice ljudi koji u njemu svakodnevno nalaze smrt, pa se zato nekad zvao *sinus fanaticus*« (!) [*comme boucherie des hommes qui y perissent iournellement estoit anciennement nommé sinus fa-*

vašela i fregata,[111] a istarski providur Francesco de Priuli u svojem izvještaju 1613. upozorava senat da borbu protiv uskoka otežavaju njihovi jataci u Premanturi koji im pružaju utočište i obavješćuju ih o kretanju mletačkih naoružanih barki i galija.[112] Uskoci iz zasjeda oko južnoistarskih rtova[113] napadaju i pljačkaju mletačke, dubrovačke i turske *vašele* i *galijune*, ponekad zarobljavaju brodove pune žita i razne robe i tegle ih u Senj.[114] Oštećene stranke upućivale su oštre prosvjede Veneciji tražeći da spriječi napade uskoka na njihove trgovačke brodove. Providur de Priuli iznio je mišljenje da se opća opasnost i nesigurnost plovidbe mogu otkloniti samo ako senat donese odluku »o potpunom uništenju sela Premanture« *(che la Serenità Vostra facesse distrugger afatto la Villa delle Prementore, solo riceto, et spia di questi ladroni)!*[115] Taj svoj »katonovski« *ceterum censeo* o rušenju Premanture de Priuli je ponovio u nekoliko *dispaccia* mletačkoj vladi.

Podaci o gospodarskom i populacijskom usponu Premanture poslije uskočkog rata veoma su oskudni. Treba pretpostaviti da se selo povećalo novim doseljivanjima, iako se u matičnim knjigama (od 1623) više ne spominju neka stara premanturska prezimena (vidi dodatak III/A/B). Značajno je svjedočanstvo što ga je o Premanturi ostavio rašporski kapetan Andrea Contarini u pismu mletačkoj vladi 3. lipnja 1623:

»Selo Premantura [...] ima 28 kuća i oko 200 duša. Oni godišnje siju oko 800 stara žitarica i proizvode tisuću barila vina. Nemaju maslina i kažu da ih zbog snažnih burâ na Kvarneru, koje nose morsku pjenu sve do vinograda i oranicâ, ne mogu uzgajati, premda su više puta pokušavali.«[116]

---

naticus(!)]. (Naziv je, dakako, iskrivljenica od *Sinus Flanaticus*, prema gradiću Plominu, lat. *Flanona*, pridjev *flanaticus*, dakle, *Plominsko more*.) Usp. *Voyage fait par moy Pierre Lescalopier l'an 1574 de Venise à Constantinople* (M. Šamić, *Opis putovanja Pjera Leskalopjea kroz naše zemlje 1574 godine*, Glasnik Arhiva i Društva arhivista Bosne i Hercegovine III, Sarajevo 1963, 329—55).

Zanimljiv je opis itinerara vizitacije provincijala franjevca konventualca Antuna Petrisa, koji je u svibnju 1706. obilazio samostane i na tom putu odsjeo u luci Veruda u samostanu franjevaca opservanata. Njegov pokušaj da svojom *cimbom* obiđe Kamenjak nije uspio, pa se morao zaustaviti u Portiću kod Premanture i punih osim dana bordižati oko Premanture, Pomera, Medulina i Pule. »Oko Kamenjaka se *cimba*«, piše Petris u izvještaju, »propinjala na valovima i mučila da ga savlada. Zaustavljala se zbog toga u lukama: Verudi, Banjolama i Portiću, čekajući da se more smiri i da zapuše prikladan vjetar.« Šestoga je dana Petris krenuo i nakon petosatne plovidbe od Pomera do Osora stigao na Cres. Izvještaj je zaključio riječima: »Sinu Flanatico feliciter sulcato, Deo gratias« (»Nakon preplovljenog Kvarnera, Bogu hvala«). Usp. M. Oreb, *Cimba*, Pomorski zbornik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije 6, Zadar 1968, 496.

[111] P. Sarpi, *La Repubblica di Venezia, la Casa d'Austria e gli uscocchi. Aggionta e supplimento all'istoria degli uscocchi. Trattato di pace et accomodamento* (A cura di Gaetano e Luisa Cozzi), Bari 1965, 35.

[112] ASV. DRI. F. 9. Di Pinguente li 22 marzo 1614 (»Con questa occasione ne deuo restar di dir alle SS. VV. Eccellentissime, che quelli delle Prementore sono ricetacolo particolare d'Vscocchi, et quelli, che li danno segno co' fuochi, et altro, quando possono uenir à man salua à butinare [...]«).

[113] ASV. DRI. F. 7. Di Galea. In Porto di Parenzo il primo febbraio 1613. Supracomit Venier piše senatu »come alla Madonna di Veruda si ritrouano tre barche de Vscocchi le quali non lasciano passar barcha alcuna [...]«).

[114] ASV. DRI. F. 4, 5 i 6 (passim).

[115] ASV. DRI. F. 7. Di Cappo d'Istria li 2. febraro 1613.

[116] ASV. DRI. F. 17. Pinguente li 3. giugno 1623 (»Villa delle Prementore [...] di case 28, anime 200 in circa. Anco questi seminano intorno à 800 stara di robba, et fanno mille barille di Vin all'anno. Non hanno oliui, dicendo che per la gran

Contarini im je savjetovao da ponovno posade masline na mjestima manje izloženim vjetrovima. Opis Premanture rašporski je kapetan završio riječima:

»Ovi žive na veoma lijepom mjestu. Sagradili su, a grade i dalje natječući se međusobno, lijepe kamene kuće, pa im je život postao udobniji budući da su već izvjesno vrijeme postali veoma marljivi ratari, kao što su nekad bili naklonjeni lupeštini i krađi, što je djelomično dolazilo od njihove prirode i srodstva s uskocima.«[117]

Premda oskudni i nedovoljno precizni, Contarinijevi pokazatelji ocrtavaju sliku napretka Premanture i omogućuju usporedbu sa susjednim selima — Medulinom i Ližnjanom:

ŽITELJSTVO I RATARSKA PROIZVODNJA U PREMANTURI, MEDULINU I LIŽNJANU (1623)[118]

	Broj kuća	Broj žitelja	Proizvodnja ulja	Količina zasijanih žitarica		Proizvodnja vina	
				stara/kg	pro capite	barila/lit.	pro capite
Premantura	28	200	»nemaju masline«	800 48.840	244,2 kg	1.000 64.386	322 l
Medulin	27	200	20 barila	300 18.315	91,5 kg	600 38.632	193 l
Ližnjan	30	250	»imaju masline«	500 30.525	122,0 kg	700 45.070	180 l

rabbia delle buore nel Quarner le uien portata la spiuma del mare fin nelle uigne, et su' i Campi, onde non hanno potuto alleuarle, seben lo sono più d'una uolta prouati«).

[117] Na i. mj. (»Questi sono in belissimo sito; hanno fabricato, et fabricano tuttauia à concorenza belissime Case di pietra, et si sono fatti molto commodi, essendo da certo tempo in qua deligentissimi all'agricoltura, sicome erano per il passato inchiantissimi à latrocinij, et sualiggi; toccando un poco della natura, et consanguinità de Vscocchi«).

Kratkotrajni burni period u povijesti Premanture, nalik na ovaj uskočki, nastupio je još jednom god. 1671—75, kada se u selu smjestilo nekoliko obitelji risanskih i peraštanskih hajduka, koje su tu pobjegle iz Pule i potražile utočište od smrtonosne epidemije groznice. Smještene su u kućama premanturskih seljaka: Ivana Grubišića *(obitelj harambaše Baja Pivljanina)*, Zorzi Slipševića *(Vuk Zubac)*, Vida Smilke *(harambaša Mate Njegušević)*, Jakova Slipševića *(Stepicca ?)*, Martina Slipševića *(hajduk Vujadin)*, Mate Slipševića *(udova Rosa)*, Zvane Slipševića *(dva Turčina, robovi harambašâ Pivljanina i Njegušević)*. Ukupan broj članova hajdučkih obitelji u Premanturi iznosio je 39 osoba: 14 odraslih muškaraca, 13 žena, 7 dječaka i 5 djevojčica. Mletačka vlast nije dopuštala hajducima (smještenim u Puli, Premanturi, Mutvoranu i Peroju) da se posvete, kako su oni namjeravali, kopnenoj i pomorskoj trgovini, ali je završilo neuspjehom i mletačko nastojanje da taj ratoborni element pretvori u sesilne ratare i stočare. Hajduci, koje decimiraju ljetne groznice i malarija, odali su se pljački i nasilju i postupno napuštali Istru, jer se, kao strano tijelo u njezinu socijalno-gospodarskom organizmu, nisu mogli održati. Petogodišnji boravak hajduka u južnoj Istri nije za sobom ostavio nikakva traga. Usp. ASV. DRI. Filze 56—59; tu je arhivsku građu obradio M. Bertoša, *Hajdučka epizoda naseljavanja Puljštine (1671—1675). Prilog problematici organizirane kolonizacije mletačke Istre*, Jadranski zbornik VIII, Rijeka—Pula 1972, 105—160.

[118] Na i. mj.

Broj kuća i žiteljstva približno je jednak u sva tri sela, ali je ratarska proizvodnja u Premanturi nesumnjivo veća. Čini se da uzroke veće produktivnosti Premanturaca treba tražiti u činjenici da su se oni doselili u južnu Istru upravo u trenutku kada je organizirana kolonizacija proživljavala tešku krizu zbog koje su susjedna sela (u prvome redu Pomer i Medulin) bila depopulirana, a njihova dobra zapuštena. Premanturski doseljenici dobili su od providura Reniera (1585) pravo da na pomerskim kontradama *Azzan* i *Bagnole* pasu svoju stoku (zajedno s Pomercima), ali su, u idućim desetljećima, neke od tih parcela pretvorili u oranice. Koncem prosinca 1625. župnik Tone Crnobor posvjedočio je, nakon izbijanja spora između dvije vicinije, da oko dvadeset obitelji u Premanturi posjeduje oranice u kontradama *Azzan* i *Bagnole*.[119]

Contarinijevi podaci ne daju jasnu sliku o urodu žitarica; on spominje samo količinu zrnja bačenu u zemlju koja je, za ondašnje prilike, bila prilično velika i u prosjeku iznosila oko 1.750 kg po obitelji, odnosno oko 244 kg *pro capite*. Očekivani urod nije moguće preciznije odrediti jer je zavisio od mnogih činitelja, primjerice: koliko je zemlja bila na ugaru, je li na njoj prethodno pasla stoka i tako je gnojila (gnoj se inače nije rabio!), o kakvoći sjemena (razlikuju se tzv. *semenze nette* i *semenze sporche*), o meteorološkim uvjetima i sl. Ipak se, usporedbom s nekim (doduše veoma rijetkim) podacima o površini dobara, broju žitelja i urodu može odrediti približna proizvodnja žitarica po hektaru. Npr. seljaci Preseke, sela pokraj Tara u Poreštini, doseljeni iz Dalmacije god. 1595, postigli su god. 1637. prirod od 4 kvintala žitarica po hektaru, a svaka je obitelj raspolagala s oko 16 hektara, od čega je polovica (oko 8 ha) ostajala na ugaru. U Preseki je, dakle, pojedina obitelj te godine uspjela prosječno proizvesti oko 32 kvintala žitarica, odnosno oko 5—6 kvintala *pro capite*.[120] Premanturci su 1623. sijali oko 17,5 q po obitelji, odnosno 2,5 q *pro capite*, pa se i tu očekivani urod kretao između 6—7 kvintala, odnosno približno jednako kao i u Preseki. Zbog čestih temperaturnih oscilacija (karakterističnih za XVI—XVII stoljeće), haranja bolesti i primitivnih agrotehničkih mjera (ugari, izostajanje gnojidbe!) prirod je bio veoma nesiguran, katkada i nije dostizao količinu sjemena utrošena za sjetvu, a ponekad je sasvim propadao. Sedamnaesto je stoljeće i u južnoj Istri bilo doba čestih gladnih godina![121]

Iz nešto kasnijeg vremena potječu podaci o daljem razvitku i širenju Premanture. U odluci Velikog vijeća mletačkog senata, donesenoj 20. ožujka 1638, navodi se da je broj obitelji u Premanturi od osam iz god. 1585. narastao na četrdeset god. 1638. i da selo ima 270 stanovnika, pa tim selja-

---

[119] ŽUP. *Protocollo*. Stato d'Anime e Possidenza d'animali nell'anno 1625. in Pomer (»Faccio fede io Pre Antonio Cernobori [...] come del numero degli habitanti di questa cura venti persone in circa, capi di casa, possedono terreni arati nelle contrade di Azzan, e Bagnole [...]«).

[120] ASV. DRI. F. 27. Di Pinguente li 20 agosto 1634. Rašporski kapetan napisao je posebni izvještaj o kolonistima u Preseki *(Fratta)*, naseljenim tu god. 1595.

[121] Za gladnih godina i seosko se žiteljstvo opskrbljivalo pšenicom i brašnom iz puljskoga fontika. Detaljniji podatak o tome sačuvao se tek iz god. 1717, kada su u požaru u kući čuvara puljskog fontika Girolama Baratasa uništeni »li registri dell'imprestanze de Formenti [...]«. Puljski knez i providur Giustin Donà

cima »nedostaju pašnjaci za stoku i drvo za kuće i vinograde«.[122] Stisnuto na uskom prostoru južnoistarskog apendiksa premantursko je pučanstvo težilo za prostornom i teritorijalnom ekspanzijom. Vijesti o povećavanju premanturskoga žiteljstva sačuvale su se iz XVI i XVII stoljeća. Već tri godine nakon osnivanja Premanture istarski providur Nicolò Salamon piše senatu da se selo neprestano povećava i da »svaki dan naiđe neka nova obitelj da se tu naseli«,[123] a osamdesetih godina XVII stoljeća tršćanski liječnik i pisac djela *Memorie sacre e profane dell'Istria* Prospero Petronio dopunjuje stariju tvrdnju biskupa Tommasinija o širenju Premanture svjedočanstvom da se njezino pučanstvo »povećava iz sata u sat«![124]

Izlazak Premanturaca iz prvobitnoga uskog prostora na rtu Kamenjaku nailazio je na velike otpore i bio skopčan s mnogobrojnim sukobima i sporovima.

a) Pašnjaci

Isticanje prava na korištenje pašnjaka i šuma, pravnu osnovicu svojega širenja, premanturski su seljaci temeljili na odluci općinskog vijeća u

uspio je, uz pomoć seoskih župana i meriga, te vicina, rekonstruirati njihova dugovanja fontiku; na ovome se mjestu ti podaci donose tabelarno.

Selo	Dug seoske općine (stara žitarica)	Pojedinačni seljački dugovi (stara žitarica)	Ukupno
Premantura	—	151	151
Pomer	33	58	91
Medulin	17	95	112
Ližnjan	7	117	124
Šišan	126	127	253
Valtura	—	116	116
Marčana	27	75	102
Muntić	13	74	87
Loborika	—	50	50
Galižana	41,5	96,5	138
Fažana	36,5	50	86,5
Peroj	—	34,5	34,5
Štinjan	6,5	21	27,5
Krnica	42,5	48	90,5

(ASV. DRI. F. 96. Pola 26. Ottobre 1717. Alegat: Nota de debitori del Fontico di Pola.)

[122] *Senato Mare*, n. dj., AMSI XV, f. 1—2, 1899, 2 (»si trouano in grande mancanza di pascoli per gli animali e di legna per le Case e le vigne«).

[123] *Relatione Salamon* (Kandler, *Notizie*, n. dj., 380; »ma ogni giorno ne sopragiunge alcuna famiglia di novo [...]«).

[124] P. Petronio, *Memorie sacre e profane dell'Istria* (A cura di Giusto Borri, con la collaborazione di Luigi Parentin), Trst 1968, 289. Petronio je kompilator djela G. F. Tommasinija, *De' Commentarj storici-geografici della Provincia dell'Istria*, Archeografo Triestino IV, 1837, ali je mnogim svojim dodacima i umecima obogatio Tommasinijev prikaz. I za Premanturu Petronio navodi podatke koji nisu spomenuti u Tommasinijevim »komentarima«. Premantura, piše Petronio, »va crescendo d'ogn'hora d'habitanti ch'in terra et in mare s'essercitano con ogni arte di pescare [...]. La Costiera del Monte stà tutta ricoperta di vigne con una quantità de Carciofoli di Cipro detti 'Rovani', che facilmente s'allevano per l'aggiustata conditione del terreno, sito, et benignità dell'aria. Le prime sementi di pianta così gentile furono gettate per ordine di Mons. Vescovo Sozomeno, che ben' osservate le qualità del suolo non s'ingannò della riuscita che potevano fare« (str. 289).

Puli (30. srpnja 1561), potvrđenoj u senatu 11. ožujka 1562, »da pojilišta i pašnjaci na teritoriju puljske općine postaju zajedničkim dobrom svih žitelja« *(che tutti li laghi et pascoli siano comuni a tutti gli habitanti)*[125] i na Renierovoj investituri koja im je davala pravo pasenja radne stoke u pomerskoj i premanturskoj *proštini.*[126] Dok se u odluci senata 1562. žiteljstvu (naosnovi propisa koji su vrijedili na čitavom teritoriju mletačke države) dopušta slobodna uporaba pašnjaka za svu stoku, u aktu o investituri i naknadnim odredbama istarskih rektora (1585. i kasnije to se pravo svodi samo na stoku za rad. Drugi propis nije *via facti,* ni izrijekom, stavljao izvan snage prvi, pa su se stranke u sporu pozivale na obje odluke i na njima temeljile svoje zahtjeve. Sporovi oko korištenja pašnjaka i šuma između Premanturaca i Pomeraca vodili su se oko 250 godina. Evo njihove sumarne kronologije:

1. *20. svibnja 1585:* Istarski providur Giacomo Renier dao je općini Pomer neobrađene parcele zemlje u kontradama Muče *(Azzan)* i Banjole *(Bagnoli)* uz uvjet da pašnjake u tim kontradama mogu koristiti i ostali posjednici stoke u tom području.[127]

2. *5. lipnja 1585:* Na molbu pomerskog *merige* Biasia Rossa providur Renier izdaje novu odredbu kojom pomerski seljaci dobivaju zemlju u kontradama Muče i Banjole u zamjenu za parcele koje su pripale »zadarskim doseljenicima« u Premanturi.[128]

3. *9. studenog 1603;* Rašporski kapetan Marc'Antonio Erizzo nastoji riješiti spor oko pašnjaka u kontradama Muče i Banjole. Erizzo je odredio da će ti pašnjaci biti zajednički seljacima pomerske i premanturske općine, ali samo za hranidbu radne stoke, dok će se za pašu ostale stoke morati međusobno sporazumjeti; ako suglasja ne postignu, paša će se zabraniti objema strankama.[129]

4. *29. prosinca 1625: Misser* Luka Slipšević iz Premanture, zastupnik vicinije, i Mate Butaković iz Pomera prikupili su podatke o broju obitelji i

---

[125] Te su koncesije dane doseljenicima iz Bologne s popratnom napomenom da se one dodjeljuju »i u svim ostalim mjestima Prejasne države« *(sicome sono etiam in tutti i altri luoghi del Serenissimo stado suo). Senato Mare,* n. dj., AMSI IX, f. 3—4, 1894, 349.

[126] Usp. tekst investiture u bilj. 101.

[127] ŽUP. *Protocollo;* Schiavuzzi, *Cenni storici,* n. dj., 67.

[128] ŽUP. *Protocollo;* Schiavuzzi, *Cenni storici,* n. dj., 67.

[129] ŽUP. *Protocollo.* Zanimljiv je popis stanovnika Pomera po obiteljima (potkraj 1625); uz glavara obitelji naveden je i broj članova: 1. *Il Reverendo Pievano* (4); 2. *Mattio Butacovich, meriga* (7); 3. *Agata, Vedova* (3); 4. *Vicenzo Mattichio* (7); 5. *Matteo Grubissich* (4); 6. *Domenico Grubissa* (7); 7. *Mattio Rosso* (4); 8. *Francesco Defranceschi* (5); 9. *Simon Paulovich* (4); 10. *Cattarina Cachelia* (1); 11. *Francesco Martin Defranceschi* (4); 12. *Vido Mattichio* (6); 13. *Margaritta Saura* (3); 14. *Nicolò Defranceschi* (3); 15. *Pietro Zuccon* (13); 16. *Francesco Aliverich* (5); 17. *Michiel Petrisich* (4); 18. *Anna Martincich* (2); 19. *Martin Cotroman* (4); 20. *Zuane Rogo* (5;) 21. *Giacomo Carletich* (5); 22. *Stefano Brosevich* (4); 23. *Zuane Simonich* (6); 24. *Matteo Defranceschi* (4); 25. *Matteo Stefanich* (4); 26. *Andrea Radesich* (5); 27. *Marco Aliverich* (3); 28. *Antonio Faceri* (3); 29. *Andrea Buich* (2); 30. *Michiel Morinich* (4); 31. *Zuane Morinich* (2); 32. *Nicolò Castagnese* (7); 33. *Bortolo Defranceschi* (6); 34. *Gregorio Sergoson* (5); 35. *Andrea Bexjac* (3); 36. *Sebastian Fiumano* (4); 37. *Margaritta Vlicicich* (2); 38. *Gregorio Carlevich* (6). U 38 pomerskih obitelji živjelo je ukupno 70 osoba. Popis upućuje i na etničku heterogenost i vremensku slojevitost kolonizacijskih valova koji su zapljuskivali Puljštinu i odražavali se i u Pomeru. Uz poneko (veoma rijetko) autohtono prezime, pojavljuju se prezimena koloniziranih Bolonjaca i, još kasnije, južnoslavenskih doseljenika i dobjeglica.

stanovnika u selima koja se spore: Premantura ima 64 »ognjišta« s oko 200 duša, a Pomer 38 »ognjišta« sa 184 stanovnika. Broj stoke naveden je samo za Pomer: 40 volova, 128 krava i junadi, 800 ovaca i 100 svinja (ukupno 1.068 grla sitne i krupne stoke).[130]

5. *13. kolovoza 1635:* Rašporski kapetan zabranjuje pašu u *Proštini* (osim radne stoke)[131] jer Premanturci i Pomerci nisu postigli trajniji sporazum o korištenju pašnjaka.

6. *20. ožujka 1638:* Senat je uvažio žalbu premanturskoga *kòmuna*, čije je pučanstvo naraslo od osam obitelji u 1585. godini na 40 obitelji s 270 duša 1638. godine, i odobrio Premanturcima da mogu pasti stoku na puljskim općinskim pašnjacima.[132]

7. *11. svibnja 1649:* Girolamo Corraro, rašporski kapetan, još je jednom pokušao zakonski urediti pravo paše u Puljštini koje je dolaskom novih žitelja i neprestanim povećavanjem stoke izazivalo sve veće sukobe, krvne delikte i sudske procese. Prema Corraru puljski su građani i nobili osporavali Premanturcima pravo paše i nakon spomenute odluke senata (20. III 1638), pa je, na njihovu žalbu, senat izdao proglas 6. kolovoza 1648. i potvrdio pravo premanturskoga kòmuna. No, već četrnaest mjeseci kasnije Corraro je to morao ponovno učiniti.[133]

8. *11. lipnja 1649:* U ime puljske općine i građana Giovanni Pelizza požalio se senatu da premanturski seljaci pasu svoja stada na općinskim, samostanskim i privatnim pašnjacima, iako koriste i pašnjake dobivene investiturom.[134] Pelizza zapravo nastoji iskoristiti presedan učinjen u travnju te godine, kada je mletačka crkva Sv. Marka uspjela isposlovati poništenje investiture date doseljenicima na zapuštenu zemlju opatije Sv. Marije Formoze (nazvane i *Caneto* ili *Canedo)* u kontradi Fioran nedaleko od Pule.[135] Iako su ta dobra bila neobrađena i zapuštena, pa je po mletačkim propisima crkva Sv. Marka izgubila pravo vlasništva nad njima, senat je presudio u korist crkve i tako otvorio mogućnost da se požale svi bivši posjednici konfisciranih imanja.

Veliko vijeće senata obratilo se tada puljskome knezu i prividuru Danielu Trevisanu s naredbom da ispita razloge žalbi puljskih građana protiv Premanturaca. Trevisan je odgovorio pismom 8. listopada 1649:

»Ustanovio sam da su ti ljudi [tj. premanturski seljaci, *M. B.*] još 2. svibnja 1585. dobili investituru u premantursku kontradu i posebnu povlasticu da pasu stoku za rad i u Proštini sela Pomera koja se nalazi uz spomenutu (premantursku) kontradu. Vidio sam, nadalje, da su premanturski ljudi 1637. molili Vašu Prejasnost da svoju stoku za rad mogu pasti na puljskome općinskom zemljištu za vrijeme dok rade na dobrima koja su od pojedinih [građana] uzeli u zakup. Na to je Vaša Prejasnost dukalom 20. ožujka 1638. odobrila tim ljudima da na općinskim pašnjacima pasu stoku, ali

[130] ŽUP. *Protocollo.*

[131] ŽUP. *Protocollo. Elenco dei fatti storici di Promontore e luoghi vicini* (»che alcuno non possi pascolare altri animali, che da lavoro nel sudetto Prostimo«).

[132] *Senato Mare,* n. dj., AMSI, XVII, f. 1—2, 1899, 2.

[133] ASV. DRI. F. 43. Di Puola li 11. Maggio 1649.

[134] *Senato Mare,* n. dj., AMSI XV, f. 3—4, 1899, 302.

[135] Isto, 300.

samo onu za rad, da bi im bila bliža dok oru i siju zemlju koju drže u zakupu na puljskome području. Unatoč tome spomenuti ljudi pasu u svako doba ne samo radnu i vučnu stoku već svu svoju stoku i to ne samo na općinskim već i na privatnim pašnjacima, pa zbog toga dolazi do prosvjeda onih vjernih podanika [...]«.[136]

Knez i providur Trevisan smatra da se spor može riješiti samo ako se Premanturci budu strogo pridržavali odredaba koncesije iz 1638. prema kojoj smiju pasti samo radnu stoku na općinskim (ne i na privatnim) pašnjacima, i to samo u doba ratarskih radova. Trevisan upozorava da će starosjedioci, kako bi izbjegli još veće tegobe, napustiti obrađivanje vlastitih polja.[137] Tvrdnja puljskoga kneza i providura doima se pristranom, čini se kao da on želi zaštititi puljske građane i starosjedioce od povlaštenih doseljenika, kojima središnja vlast dopušta kršenje propisa i daje im neprestano nove ustupke na teret staroga žiteljstva. To je, djelomično, točno: u doba najintenzivnije kolonizacije mletačke Istre, od 1592. do osamdesetih godina XVII stoljeća, u izvorima se zapaža pojava da rašporski kapetani, provoditelji naseljivanja, štite doseljenike i dobjeglice, dok gradski rektori staju na stranu starosjedilaca i sa svom raspoloživom vlašću nastoje onemogućiti koloniste! Ti potonji bili su izuzeti iz njihove nadležnosti i izravno potčinjeni rašporskim kapetanima, te oslobođeni svih davanja i radnih obveza (pa, dakle, i svih davanja gradskim rektorima i obveza prema njima!). No, ne smije se zanemariti činjenica da je i autohtono pučanstvo u doba kolonizacije proživljavalo teška desetljeća mukotrpna rada i potiskivanja i da je snosilo dvostruke terete: ne samo svoje terete i obveze već i one od kojih su došljaci bili oslobođeni! Katkada su zaista dospijevali u bezizlazan položaj i napuštali svoju pradjedovinu u potrazi za povoljnijim uvjetima podizanja novih ognjišta. U tom je smislu Trevisanovo upozorenje senatu autentično svjedočanstvo o ondašnjim prilikama.

9. *9. studenoga 1649:* Naredba Velikog vijeća mletačkog senata puljskome knezu i providuru da spriječi premanturske seljake u nanošenju štete privatnim pašnjacima. Premanturci se, stoji u poruci senata, ne pridržavaju odredbe od 20. ožujka 1638. i na puljskome *Comunalu* i privatnim pašnjacicima pasu svoja stada.[138] Vijeće je, dakle, postupilo sukladno sugestijama kneza i providura Trevisana.

---

[136] ASV. DRI. F. 43. Pola 3. ottobrio 1649 (»Hò trouato che detti huomini sin l'anno 1585. à 2. maggio sono statti inuestitti della Contrada delle prementore con particolar priuileggio di poter pascolar li loro Anemali di lauoro nel Prostimo della Villa di Pomer contigua alla Contrada sudetta. Hò ueduto de più che li medesimi huomini delle Prementore l'anno 1637 hanno supplicato la Serenità Vostra di poter pascolar li loro anemalli di lauoro nelli Communali di Pola nel tempo che anderano à coltiuar quei terreni, che da particolari gli sono stati concessi ad'affito; Sopra che Vostra Serenità prese le proprie informationi, con Ducale di 20. marzo 1638. gratiò i medesimi huomini di poter pascolar nelli Communali di Pola gl'anemalli di lauoro solamente per occasione tanto di ritrouarsi à seminar, e lauorar le Terre, che tengono ad'affito nel territorio di Pola, e come meglio si legge nella Ducale stessa; Ma parche ciò non ostante li detti huomini, non solo con li anemalli di lauoro, ma con ogni sorte, et in qual si uoglia tempo, tanto nello Communale, quanto nelli particolari intendono pascolare, per ciò nascono li reclami di questi fidelissimi [...]«.

[137] Isto (»per non incontrar maggior dissaggi, resteranno necessitatti questi suditi deuotissimi abbandonar la coltiuatione delle proprie Terre«).

[138] *Senato Mare*, n. dj., AMSI XV, f. 3—4, 1899, 309.

10. *16. srpnja 1650:* Senat je razmotrio ponovne žalbe premanturske općine i pojedinih posjednika u Puljštini i odlučio da se spor riješi pred magistraturom Dvadesetorice mudrih *(XX Savij del senato).*[139]

11. *19. prosinca 1651:* Kolegij Dvadesetorice mudrih mletačkoga senata odobrava seljacima Premanture pravo korištenja pojilišta (lokava) i pašnjaka u puljskome *Comunalu.*[140]

12. *29. prosinca 1660: Avogaria di Comun* — upravni organ mletačkoga senata — prihvatila je razloge premanturske seoske općine i naredila Pomercima da, sukladno Renierovoj odredbi iz 1585, dopuste seljacima Premanture pasenje stoke u kontradana Muče i Banjole.[141]

13. *God. 1661.* postignut je privremeni sporazum, ali su deset godina kasnije nastavljena parničenja i žalbe pred rašporskim kapetanom, »delegiranim sucem« *(giudice delegato)* mletačkog dužda, u čiju su nadležnost spadali doseljenici u mletačku Istru.[142] Iako se u kopijama koje sadrži župna knjiga *Protocollo* ne spominju dokumenti o završetku toga spora, kasnije vijesti upućuju na zaključak da su se oni, unatoč intervencijama mletačkih organa, nastavljali i dalje pozivanjem na stare isprave o povlasticama i ustupcima dobivenim u proteklih sto do dvije stotine godina.

*

Nagli razvitak stočarstva u južnoj Istri, nova doseljivanja i iznajmljivanja pašnjaka stranim stočarima koji su tu po tradiciji dolazili na zimovanje (tzv. *herbatici*) sve su više skučivali gospodarski zemljišni prostor i ugrožavali ratarsku proizvodnju. Dok u srednjem vijeku u Puljštini prevladava ratarstvo, u drugoj polovici XVI stoljeća i u tijeku dva iduća stoljeća (sve do konca mletačke vladavine) prevladava stočarstvo. Smanjivanje površina zasijanih žitaricama — tzv. *decerealizacija*, kako je nazivaju suvremeni povjesničari — u korist uzgoja stoke karakteristična je pojava u evropskome gospodarstvu na prijelazu iz srednjega u novi vijek. Na tadašnjem stupnju ratarske tehnike za proizvodnju jedne »životinjske« kalorije trebala je pet do šest puta veća zemljišna površina nego li za proizvodnju jedne »biljne« kalorije.[143] Tim se podatkom može protumačiti zašto je u XVII stoljeću u Puljštini nedostajalo prostora iako je tadašnje pučanstvo bilo daleko malobrojnije od srednjovjekovnog i, prema tome, raspolagalo s većom površinom *pro capite. Decerealizacija* je prouzročila prehrambene krize a utjecala je i na pojavu i širenje epidemija. (Na zapuštenim zemljišnim površinama šire se malarične zone.)

b) Šume

Veoma dugi sporovi vodili su se između Premanturaca i Šišanaca oko prava sječe kolja i gorivog drva u šumama *Cedrina, Madonna* i *Basso* (smještenim na području Šišana). Prema odredbama senata te su šume trebale za-

---

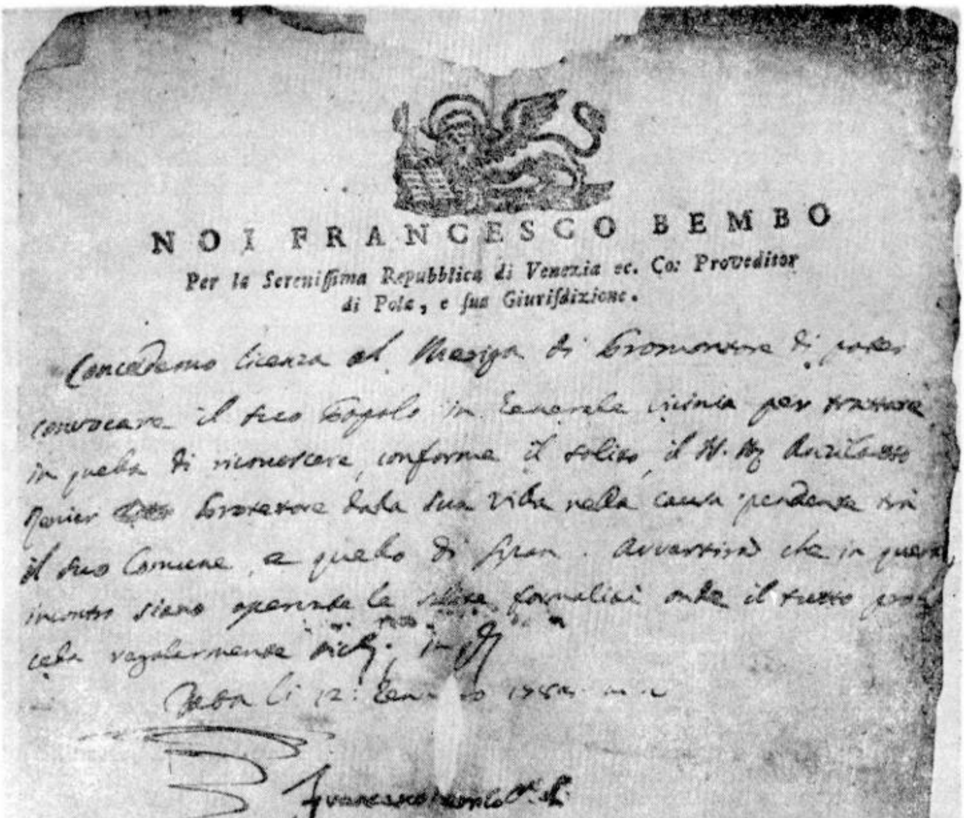
[139] Isto, 317.

[140] ŽUP. *Protocollo. Elenco dei fatti storici di Promontore e luoghi vicini.*

[141] Na i. mj. »Odvjetničkim pismima« *Avogaria* je naredila Pomercima da ne smiju sprečavati Premanturcima pašu u kontradama Muče i Banjole *(Lettere Avogaresche commettono a Pomeresi che non impediscono il pascolo a Promontoresi nelle Contrade di Azzan e Bagnole).*

[142] Na i. mj.

[143] *Storia economica Cambridge. Volume quarto: L'espansione economica dell' Europa nel Cinque e Seicento,* Torino 1975, 77—78.

NOI FRANCESCO BEMBO

Per la Serenissima Repubblica di Venezia ec. Co: Proveditor di Pola, e sua Giurisdizione.

Concediamo licenza al Merigo di Promontore di poter convocare il suo Popolo in Generale vicinia per trattare in quella di riconoscere, conforme il solito, il [illegible] Anzilotto Ranier [illegible] Procuratore della sua Villa nella causa pendente tra il suo Comune, e quello di Sissan. Avvertindo che in questo incontro siano operate le solite formalità onde il tutto proceda regolarmente [illegible]

Pola li 12: Genaro 1783 m.v.

Francesco Bembo, puljski knez i providur, dopušta premanturskome merigi saziv vicinije radi razmatranja spora sa šišanskom općinom 12. siječnja 1783. (Naučna biblioteka, Pula)

jednički koristiti obje općine, kao i oni pojedinci koji su u tim kontradama imali posjede, ali su smjeli sjeći samo kolje za vinograde i gorivo drvo, i to jednom godišnje, u mjesecu siječnju.[144] Spomenutim dukalom 20. ožujka 1638. seljaci Premanture — uz pristojbu državi — dobili su pravo korištenja šumâ (dakako samo onih u kojima su rasla niska stabalca, kolje i grmlje, neuporabiva za mletački Arsenal) oko Pule, Loborike i Šišana. Životne potrebe povećanoga premanturskog pučanstva — gradnja kuća, izrada ratarskog alata i barki, upotreba kolja za vinograde, drva za gorivo itd. — povećali su eksploataciju šumâ, osobito oko susjednoga Šišana. Kontroverzije oko šumâ zaoštrile su se kada su Šišanci počeli sjeći *fašine* i prodavati ih morskim putom, izdavati dijelove zajedničkih šuma u zakup i sjeći drvo tijekom čitave godine. Sporovi su poprimili iracionalne razmjere: obje su stranke u sporu nastojale što više oštetiti šumu, spriječiti da je drugi koristi, a sačuvao se i podatak da su Premanturci iz osvete zapalili Cedrinu.[145] O tome postoje mnogobrojni podaci u arhivskim vrelima, pa i čitavi zapisnici šišanske i premanturske *vicinie*[146] — zbora glavara obitelji na čelu s *merigom*,[147] mnoge odluke

---

[144] *Senato Mare*, n. dj., AMSI XV, f. 1—2, 1899, 2.

[145] V. Monti, *Cenni storici di Sissano*, Programma del Ginnasio reale e Scuola reale superiore provinciale in Pisino XII, 1910—11, Poreč 1911, 43.

[146] *Vicinia*, skup *vicina*, obiteljskih starješina na čelu sa županom ili, kako se on naziva u nekim istarskim selima, *merigom*, koji je rješavao različita pitanja iz svakodnevnog života *kòmuna*. Odobrenje za sazivanje *vicinie* davali su mletački rektori (u južnoj Istri je to činio puljski knez i providur).

[147] *Meriga (marico, marigo, merico, merigo)*, magistratura starog ali nedovoljno jasnog postanja. U istarskim se dokumentima pojavljuje u XII stoljeću i to kao *maior*, uz gastalda, odnosno kao *maior* ili *meriga*. No, dok je gastalda birao markiz (ili općenito feudalni gospodar) merigu je izabirala općina. *Meriga* ili seoski starješina nalazio se na čelu *kòmuna* koji su spadali pod jurisdikciju većih urbanih središta. U Kopru i Puli postojali su, primjerice, *marici portarum*, ubirači poreza na gradskim vratima (puljski statut iz 1431. navodi deset *meriga portarum*). *Marici villarum* postojali su i u selima Puljštine (u Medulinu čak dvojica). Uz kolegij četvorice konzula *(quatro consoli)* postojala su trojica najviših *meriga (tres marici maiores)* koji su obavljali upravne poslove oko zakupa, zemljarine, sočede (v. bilj. 189) i nadzirali gradske ceste. Usp. G. de Vergottini, *Lineamenti della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, Trst 1974, 56—57.

U doba naseljivanja Istre mletački su rektori svakoj doseljenoj grupi nastojali izabrati župana (ta je institucija u Istri tradicionalna) ili starješinu pod nazivom *meriga*. U mletačkim se izvorima te dvije funkcije i ta dva naziva poistovjećuju, pa se starješina istoga sela (čak i isti starješina!) jednom naziva *županom*, drugi put *merigom*, a katkada »županom ili merigom« *(zuppano ouero meriga)*. Prema tome nije točna tvrdnja Pietra Kandlera da »institucija *merige* ili *magistra vici* dijeli italske od slavenskih općina koje imaju *požupe*« *(il Meriga o Magister Vici, carica popolare che appunto distingue i Comuni italici dai Comuni slavi, che ebbero i Pozuppi)* iznesena u uvodu njegove posthumno tiskane knjige *Notizie storiche di Montona* (Trst 1875, 80). Ta se pogrešna tvrdnja nalazi i u XXIX poglavlju *(Istra u XVI i XVII stoljeću) Historije naroda Jugoslavije II* (Zagreb 1959): »U mjestima s romanskim, odnosno talijanskim stanovništvom na čelu uprave bio je glavar zvan meriga, dok su u mjestima s hrvatskim i slovenskim stanovništvom na čelu uprave bili župani, njihovi zamjenici podžupani, negdje i općinsko vijeće« (str. 648).

U Premanturi i većini sela južne Istre naziv *župan* nije bio uobičajen, već se seoski starješina u dokumentima nazivao *meriga ili mariga*. Ipak se u jednome zapisniku puljskoga kneza i providura od 24. srpnja 1702. *Giacomo Slipsevich* naziva *Pozuppo della Villa di Prementore* (ASV. DRI. F. 83. Di Puola 24 Luglio 1702).

Župani ili merige bili su odgovorni rektorima za red u selu, za izvršavanje naredaba, morali su obavještavati organe vlasti o dolasku stranaca (kasnije osobito o kretanju uskoka), o krađama, sukobima oko pašnjaka, šuma, kòmunskih međa i sl., a presuđivali su i u sporovima i globama do pet lira (usp. bilj. 146).

NOI PIER ALESSANDRO MANOLESSO

Puljski knez i providur Alessandro Manolesso dopušta premanturskome merigi Toni Pikolu sazivanje opće vicinije 12. svibnja 1776. (Naučna biblioteka, Pula)

mletačkih upravnih organa, zapisnici procjenitelja štetâ itd.[148] Unatoč nagodbi koju su u Veneciji postigli šišanski *dadodici*[149] Zuanne Tromba i Giacomo de Campo, te premanturski *meriga* Tone Slipšević — nakon svojih istupa u *Magistrato Eccellentissimo dell'Avogaria* 7. rujna 1763 — spor nije trajno riješen.[150] Šišanska *vicinia* nije htjela prihvatiti uvjete sporazuma — da oba *kòmuna*, u šumama koje nisu namijenjene Arsenalu, smiju sjeći gorivo

[148] Naučna biblioteka, Pula (dalje: NBP). Rukopisi. Kutija III.

[149] »Dadodici« *(dadodeci)* su dvanaestorica sudaca, tzv. »stareji«, izabrani između starješina seoskih obitelji; oni čine tzv. »banku« koja je sa županom i podžupom rješavala neke vitalne poslove kòmuna: korištenje šuma, pašnjaka, pojilišta, održavanje putova, prikupljanje sredstava za podmirivanje troškova, razmatranje sporova sa susjednim kòmunom itd. Usp. B. Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trst 1924, 286; D. Klen, *Biranje župana u Istri*, Istra XV, 6—7, Pula 1977, 138—45.

[150] NBP. Rukopisi. Kutija III, sadrži nesređenu dokumentaciju o tim sporovima: košuljica 10 *(Die 30 Jannuarij 1763: Protesta del Comune di Sissano per danni* [...] *dei Promontoresi);* košuljica 8 *(31. Gennaro 1763: Protesta dei Promontoresi);* košuljica 7 *(Adi 18 Febraro 1763: Rilievo dei danni arrecati dai Promontoresi nei boschi di Cedrina);* košuljica 7 *(Adi 19 Febraro 1763: misser Antonio Rossanda,* premanturski meriga, odbija procjenu o šteti); košuljica 9 *(adi 26 Maggio 1763:* u nazočnosti Tone Učete, *merige,* i »banke« župnik Martin Slipšević sastavio je *Supplica dei Promontoresi onde ottenere la licenza di tagliare legna da vigne e da fuoco nei boschi Cedrina e della Madonna);* košuljica 11 *(Lagnanza dei Promontoresi contro quelli di Sissano per abusivo taglio e vendita di legna nei boschi Cedrina e della Madonna; data li 28. Giugno 1763);* košuljica 12 *(Pola,*

drvo i držati stoku u zaklonu za nevremena ili ljetnjih žega, te da će ubuduće naizmjenice sjeći kolje u šumama *Cedrina, Madonna* i *Basso* i da će, prema staroj odredbi, to smjeti činiti samo u siječnju.[151] Na osnovi zaključaka *vicinie* šišanski *dadodici* uložili su prosvjed 20. studenoga i spor se nastavio i u idućih pedeset godina![152]

Poslije propasti Mletačke Republike, na početku druge austrijske vladavine, Premanturci su za obranu svojih prava izabrali posebne »delegate za vanjsku premantursku kontradu« *(delegati della Contrada esterna di Promontore)* — Martina Mihovilovića, Blaža Mihovilovića, Tonu Mihovilovića i Tonu Crnobora — koji su 22. studenoga 1814. uputili predstavku »Carsko-kraljevskom okružnome komesarijatu« u Puli s molbom da se zajednički šumski kompleksi *Cedrina, Madonna* i *Basso* podijele na dva jednaka dijela između seoskih općina Premanture i Šišana. Premanturski su delegati isticali da takvo rješenje smatraju »više negoli pravednim kada se uzme u obzir činjenica da je broj stanovnika u Premanturi dvostruko veći od onog u Šišanu«.[153]

Ta žilava borba za održavanje i napredak premanturskoga *kòmuna*, uporno pozivanje na povlastice dobivene od mletačke vlasti i isticanje »dalmatinskog porijekla« imala je, osim gospodarske, i jasno izraženu »političku« odrednicu: nesumnjivo je u Premanturaca podržavala spoznaju o hrvatskoj etničkoj pripadnosti koja će kasnije, u XIX stoljeću, postupno prerastati u nacionalnu svijest.[154]

---

28 Giugno 1763: puljski knez Giovanni Querini donosi akt o *Prohibizione ai Sissanesi di tagliar legna nei boschi Cedrina e della Madonna);* košuljica 16 *(Adi 17. Luglio 1763:* Šišanska *vicinia* daje punomoć Giacomu de Campo i Zuanne Trombi da zastupaju kòmun u Veneciji u sporu s Premanturom); košuljica 18 *(Lunedi li 18. del Mese di Luglio 1763: in Pola;* u kući puljskog notara [Varinija] premanturski *dadodici* izabrali su Tonu Slipševića da ih pred mletačkom *Avogariom* zastupa u sporu sa Šišancima); košuljica 25 (tekst nagodbe postignute u Veneciji 7. rujna 1763).

[151] Isto. — ŽUP. U matičnoj knjizi *Morti dall'Anno 1727—1828* upisana je *(adi 28. Genaro 1751)* bilješka o smrti dvojice Premanturaca koji su prevozili kolje svojom barkom i utopili se nedaleko od Marlere *(Tomaso Ivessa de Michiel d'anni 28, et Valentin Mezol quondam Lorenzo d'anni 30, ambi due somersi nel mare, entro un Barchino carico di paiselli; tal sucesso segui alla ponta di Merlere, e li loro cadaveri restorono nel profondo del Mare).* Možda su nevrijeme ili žurba uvjetovali tu nesreću koja se zbila samo tri dana prije isteka roka do kojega su Premanturci, prema sporazumu sa Šišancima, smjeli sjeći kolje u zajedničkim šumama *Cedrini, Madonna* i *Basso.*

[152] NBP. Rukopisi. Košuljica 28 *(Adi 20 Novembre 1763).*

[153] NBP. Rukopisi. Košuljica 52 *(Adi 3. Settembre 1814: All'Inclito Capitaniato Circolare dell'Istria. Supplica riverentissima del Meriga ed uomini della Villa di Promontore);* ponovna molba (košuljica 53: *Adi 22. Novembre 1814. Al Commessariato Circolare di Pola).*

[154] Veoma ilustrativan primjer koji potkrepljuje tu tvrdnju naveo je T. Crnobori u svojoj knjizi *Borbena Pula. Prilog građi za povijest radničkog pokreta i NOB do rujna 1943,* Rijeka 1972. Neki talijanski oficir, piše Crnobori, upućen je (potkraj studenoga 1918) u Premanturu i Vinkuran da »ispita politički puls naroda« i poradi na talijanizaciji tih sela. U Vinkuranu se oficir obratio Mikuli Rosandi ističući da je Rosanda »pravo talijansko prezime« i da se zato nada da će mu Rosanda kao »vrijedan i ugledan čovjek« pomoći da talijanizira Vinkurance. »Ne, odgovorio mu je Mikula, prezime Rosanda nije talijansko. Mi smo se jedamput zvali Slipšević, a dolazimo iz Dalmacije« (str. 107). Mikula svoju tvrdnju oslanja na prementursku narodnu predaju prema kojoj je Martin Slipšević, starješina sedmeročlane obitelji (žena Rosa i djeca Zvane, Pero, Veselica, Aljina, Jelena i Mikula), ubio na brodu od Zadra do Pule (1585) nekoga svojeg druga i zbog toga osuđen od mletačkih vlasti i obješen u Šišanu; njegova je obitelj od-

c) Zakupi

Mnoge usputne lamentacije puljskih rektora upućuju na paradoksalan zaključak: selo Premantura razvijalo se brže i u većem opsegu negoli je to željela mletačka vlast! Venecija je pretpostavljala da će Premantura ostati zatvorena mikroruralna oaza s desetak obitelji (poput onih 70-tak malih sela u medievalnoj Puljštini) i da će na zemljištu dobivenom investiturom moći organizirati i razvijati svoje gospodarstvo. Širenje Premanture u već prilično skučenome južnoistarskom prostoru s dominacijom stočarstva koje zahtijeva prostrane površine, dovelo je ubrzo do nedostatka pašnjaka, šuma i oranica. No, dok su doseljenici, kako je već istaknuto, koristili općinske šume i pašnjake, nedostatak oranica za sjetvu žitarica mogli su nadomjestiti samo zakupima, višegodišnjim iznajmljivanjem zemljišta uz naknadu u naturi ili novcu (iznajmljivali su se, dakako, i pašnjaci).

U svojem izvještaju senatu rašporski kapetan Lunardo Marcello pisao je 28. lipnja 1671. da mnoge oranice u jugoistočnom dijelu Puljštine »drže u zakupu seljaci Premanture koji, skučeni u svojem selu, nemaju druge mogućnosti doli da zakupe udaljenije parcele« *(vna gran parte delli coltivati sono tenuti ad'affitto da quelli delle Promontore, che ristretti nel loro Paese non hanno altra forma, che lavorare di quelli ad'altra parte, seben lontana* [...]).[155]

Davatelji zakupa bili su najčešće puljski građani i nobili, ili pripadnici toga staleža iz drugih mjesta, primjerce iz Labina i Cresa. U XVI i XVII stoljeću labinska porodica Scampichio (u dokumentima onog doba spominje se i u hrvatskom obliku, *Scampich*, tj. Škampić)[156] imala je prostrana dobra u Puli i njezinoj okolici. Iz katastika imanja Alvisea Scampichia (god. 1671) vidi se da je ta obitelj posjedovala kuće i trgovine u Puli, veliki vinograd na ulazu u grad, uz sama Zlatna vrata *(vigna sotto le mura à Porta Ratta)*, otok Uljanik *(Scoglio di San Fioran)*, oranice, vinograde i pašnjake u Vintijanu, Valdebeku, Vinkuranu, Medulinu i Premanturi (otočiće Ceju i Trumbuju).[157]

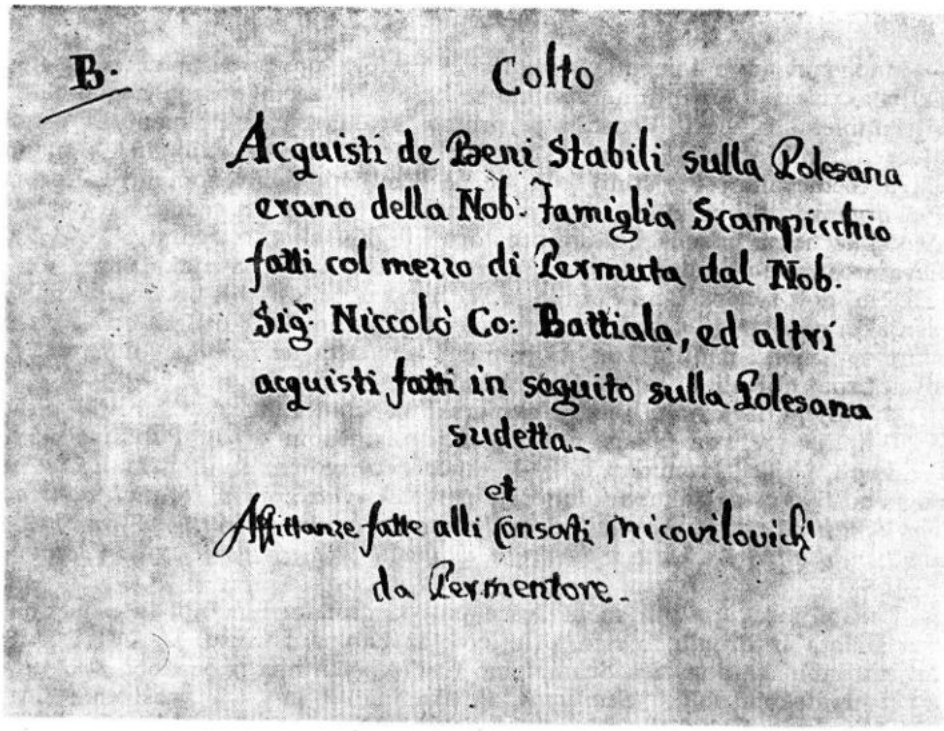
bacila prezime Slipšević i novo prezime stvorila od majčina imena: *Rosa* > *Rosanda*. — Mikulino kazivanje talijanskom oficiru držim izvanrednim primjerom kako je svijest o etničkoj pripadnosti, čuvana stoljećima, poprimila oblik izrazite nacionalne svijesti.

Sličan je primjer naveo i Hrvoje Mezulić (*Fašizam — krstitelj i palikuća*, Zagreb 1946, 98): Puljaninu Grgu Vratoviću talijanske su vlasti god. 1929. promijenile prezime u *Frattoni*, ali se on žalio Državnom savjetu u Rimu ustvrdivši da »njegovo prezime nikad nije bilo talijansko nego da se pod tim imenom doselila njegova porodica u XVI stoljeću iz Dalmacije; pružio je za to dokaze i stavio zahtjev da se dekret kao nezakonit poništi [...]«.

[155] ASV. DRI. F. 56. Pola 28. Giugno 1671.

[156] D. de Totto, *Il patriziato di Capodistria*, AMSI XLIX, Pula 1937, 137, spominje nekoliko ogranaka labinskih Škampića: u Kopru, Motovunu i Puli. U vijeće puljskih nobila obitelj *Scampichio* primljena je 1619. i 1641. — Prema svjedočanstvu kneza i providura Giulia Pasqualiga posljednji potomak porodice Scampichio umro je poslije 1678, pa je time izumrla njezina puljska loza. (ASV. DRI. F. 84. Pola, 20. Maggio 1703. Alegat: *Famiglie de Cittadini del Consiglio di Pola rimaste estinte doppo l'anno 1678.*) — Usp. i M. Bertoša, *Etnička struktura Pule od 1613. do 1797. s posebnim osvrtom na smjer doseljavanja njezina stanovništva* [I], VHARP XV, Rijeka 1970, 78: »Il molto Magnifico Signor Nadal Scampichio abitante in Pola (*Liber Baptisatorum*, 1622—63)«; god. 1630. taj se *Nadal* spominje s prezimenom *Scampig* (na i. mj., 79).

[157] Arhiv Hrvatske, Zagreb (dalje: AHZ). Akvizicija. *Catastico de'Beni; Godo, et al possesso mi attrouo Io Aluise Scampichio l'anno 1671 in Pola, suo Territorio, et di Medolino ancora.* Vidi izvod iz teksta katastika u dodatku III/2.

B.

Colto

Acquisti de Beni Stabili sulla Polesana
erano della Nob. Famiglia Scampicchio
fatti col mezzo di Permuta dal Nob.
Sig. Niccolò Co: Battiala, ed altri
acquisti fatti in seguito sulla Polesana
sudetta.

et

Affittanze fatte alli Consorti Micovilovich
da Permentore.

Faksimil dokumenta o kupnji i zamjeni bivših posjeda labinskoga roda Škampića u Puljštini i Premanturi (Arhiv Hrvatske, Zagreb)

Iz sačuvanih se izvora ne vidi od kada su Premanturci počeli zakupljivati posjede Škampića u Puljštini. Čini se da je opis dugovanja premanturskoga župnika Miha Slipševića labinskom plemiću u ime *livella*, datiran ispravom od 24. studenoga 1661, najstariji sačuvani podatak o tome. Premanturci su, već je istaknuto, prisiljeni uzimati čak i nepovoljne zakupničke obveze jer ih na to prisiljava oskudica oranica i pašnjaka. *Don* Miho Slipšević nije uspio podmiriti svoje dugovanje od 115 dukata te pet *moza* i tri *starića* pšenice do *sv. Martina*, kada mu je istjecao rok, pa je u Škampićevoj kući u Labinu ugovor produljen do konačne isplate *(il liuello corrente, maturato à San Martin, tutta uia correrà ancora sino alla francatione).*[158] Godinu dana kasnije, u studenome 1662, Slipšević je Škampiću dovezao u Labin 25 *mezena* pšenice u ime zakupa.[159]

Braća Slipšević idućih su godina uzeli u zakup još neka Škampićeva dobra u području Premanture i 1671. plaćala godišnju zakupninu od 80

[158] AHZ. *Adi 24. 9. mbre 1661. in Albona.*

[159] AHZ. *Adi 27. 9.mbre 1662.* Ubilježeno je također — *Adi 15. zugno 1663* — da su Slipševići (*don* Miho i njegov brat Mate koji mu se u međuvremenu pridružio i s bratom držao zajednički zakup) donijeli u Škampićevu kuću u Labinu četiri kozlića i dva janjčića prigodom vjenčanja Škampićeve kćeri (»mi portano qui in Albona alle nozze di mia figliola Capretti 4 et Agnelli numero 2, in tutto numero 6«).

mezzena pšenice (morali su je i dalje o svojem trošku prevoziti do Škampićevih žitnica u Labinu), te davati četiri kozlića i »jedan veliki sir«. Osim toga, Miho i Mate Slipšević plaćali su, umjesto Alviža Škampića, puljskome kaptolu tzv. *dasion* i biskupu četiri libre godišnje. Za pašnjake na otočiću Trumbuja *(Strombolo)* plaćali su 12 libara, a za Ceju *(Cielo)* 60 libara za pašu, odnosno 90 libara kada su njegovo zemljište koristili za sjetvu žitarica.[160] Potkraj XVIII stoljeća Škampićeva imanja u Puljštini došla su, zamjenom, u posjed predstavnika druge labinske plemićke obitelji — grofa Nicoloa Battiale, a njihov zakupnik postaje rod premanturskih Mihovilovića.[161]

Iz XVIII stoljeća sačuvalo se najviše zakupničkih ugovora. U jednome od njih — zaključenom u Puli 8. svibnja 1763 — seoski »kapo« Nikola Mihovilović obvezao se da će braći Magno, puljskim građanima, za trogodišnje korištenje travnate livade u Vintijanu davati 13 *mozza* pšenice, odnosno da će pšenicu, ako je ne bude imao dovoljno, plaćati po dvije libre za starić, ili po tržišnoj cijeni *(à prezzo che correrà alla Piazza)*, da će, nadalje, zakupodavcima davati dva janjca i 12 libara sira. Uz to je morao pristati da i braća Magno na toj livadi pasu svoje volove.[162]

Zanimljiv je i zakupnički ugovor između Premanturaca Tone Učete i Mate Učete i Nikole Antuna Petriša iz Belog na otoku Cresu, vlasnika oranice i pašnjaka u kontradi *Frankinovica*[163] (kod *Barbolana*, nedaleko od Medulina):[164] posrednik između zakupodavca i zakupnikâ bio je puljski građanin Giacomo Lombardo, koji je zastupao Petriševe interese. Ugovor je potpisan na tri godine (1763—66): Tone i Mate Učeta »uživat će oranice i pašnjake u spomenutoj kontradi i svake godine davati rečenom Lombardu u ime zakupa 36 *mozza* pšenice u mjesecu kolovozu [...] i o svojem trošku prevoziti u Pulu u spremišta spomenutih zakupodavaca [...]«.[165]

Gospodarska djelatnost premanturskoga žiteljstva, od početna uspona sela u prvoj polovici XVII stoljeća pa nadalje, bila je vezana za stjecanje i korištenje novih zemljišnih površina. Premanturci stupaju u obične ili komplicirane gospodarsko-pravne odnose i pomoću *affittanzi* (zakupa), *livella* (ugovora o davanju nekretnina na uživanje uz godišnju naknadu) i kupnjâ

---

[160] AHZ. *Catastico de' Beni* (v. bilj. 157).

[161] AHZ. *In Colto marcato B. Acquisti de Beni Stabili sulla Polesana erano della Nobil Famiglia Scampichio fatti col mezzo di Permuta dal Nobil Signor Niccolò Conte Battiala, ed altri acquisti fatti in seguito sulla Polesana sudetta et Affittanze fatte alli Consorti Micovilovich da Permentore* (!).

[162] NBP. Rukopisi Kutija III, list 4. *Domenico e Teodoro fratelli Magno danno in affitto al Capo Nicolò Micovillovich in Promontore un pascolo ad erba in Vittian.*

[163] NBP. Rukopisi. Kutija IX. *Nicolò Antonio Petris da Caisole, mediante Giacomo Lombardo affitta ad Antonio Ucetta quondam Silvestro la sua tenuta denominata Franchinovizza.*

[164] Camillo De Franceschi, *La toponomastica*, n. dj., 188; M. Bertoša, *Etnička struktura Pule*, n. dj., 82, u odjeljku *Popis prezimena u Puli bez naznake provenijencije* spominje se *Illustrissimo signor Antonio Franchini Nobile di questa Città (1660—1699)*, posjednik kontrade Frankonovica.

[165] NBP. Rukopisi. Kutija IX (v. bilj. 163). Zakup je potpisan »per il corso d'anni tre, principieranno li 23. aprile, e termineranno l'anno 1766 [...] ad hauer nel detto tempo goder, pascolar et usufruttar la detta Contrada da Terre e pascoli come di sopra, e corrisponder ogn'anno al detto Lombardo d'affitto Formento mozza trentasei da esser pagato e misurat odentro il mese d'Agosto, netto, bello e recipiente condotto in questa Città e risposto da essi Affittuali nella soffitta del medesimo, misurato con starolo colmo giusto il solito«.

pašnjaka, oranica i maslinika nastoje stvoriti potrebni životni prostor za svoju stočarsko-ratarsku djelatnost. Parcele zemlje koje premanturski seljaci drže u zakupu ili stečene kupnjom, protežu se od Premanture do Pule, od otočića Ceja do otoka Uljanika. Zakupnine su prilično visoke i, čini se, pristupačne samo imućnijim obiteljima. No, socijalna je diferencijacija tada već uzela maha.

d) Uzurpacije

Premda nezakonit, oblik gospodarske ekspanzije bile su i tzv. *uzurpacije*, trajno prisvajanje općinskih dobara od strane seljaka vlastite ili tuđe seoske općine. U južnoj je Istri ta pojava osobito uzela maha početkom XVIII stoljeća, ali je mletačka administracija energičnije intervenirala tek 1771. Osamnaesti kolovoza puljski je knez i providur Girolamo Zorzi, prema uputama mletačke vlade, izdao proklamaciju koja je pročitana u svim crkvama u Puljštini. Zorzi je naredio *merigama, dadodecima* (»sudačkoj banci«, tj. dvanaestorici seoskih sudaca) i javnim procjeniteljima *(pubblici stimadori)* da prema katastiku, načinjenom za obilaska puljskog područja, oduzmu sva *uzurpirana* dobra i postave vidljive oznake na međama posjeda pojedinih seoskih općina. Javnoj vlasti prepustit će se konačna odluka hoće li oni »uzurpatori« koji su prisvojenu zemlju zasadili vinovom lozom, maslinama i voćkama, sagradili na njoj kuće, štale za stoku, kolibe za radnike i podigli vrtove moći i dalje zadržati nezakonito stečeni posjed ili će ga, poput ostalih, prema odluci Magistrata za općinska dobra *(Magistrato sopra Beni communali)*, morati vratiti seoskim općinama. Prisvojena općinska zemlja, putovi, lokve i bunari — moraju ponovno postati »opće dobro podanika« *(bene Vniversale de sudditi)*.[166]

Tabelarni pregled bitnih podataka, ispisanih iz katastika uzurpiranih dobara premanturske[167] i pomerske[168] seoske općine pokazuje učestalost i rasprostranjenost te pojave u najjužnijem dijelu Istarskog poluotoka.

Premanturska seoska općina raspolagala je s veoma malim posjedom, jer su, davno prije njezina nastanka, čitav južnoistarski prostor već prisvojile općina Pula i stare seoske općine, kao i pojedini nobili i građani. U katastiku iz 1771. spomenuto je dvanaest premanturskih seljaka koji su prisvojili oko 7.796 četvornih metara općinskoga zemljišta, svaki u prosjeku po 520 m^2; od 15 uzurpiranih parcela 14 se koristilo kao oranica, a samo jedna za nasad (v. tab. 1). To su sitni komadi zemlje koji se najčešće nalaze na samoj međi imanja seljaka koji su ih protuzakonito prisvojili svojem dobru, zaoravši plugom dvadesetak metara u općinski posjed.

Prostraniji teritorij pomerske seoske općine, u čijem su susjedstvu dalmatinski i transdinarski vlaški doseljenici dobili dio posjeda, omogućio je veće zemljišne uzurpacije, osobito oko lokaliteta *Canali, Possesso, Bombiste, Val Centenera, Monte Castagner, Comunal Castagnese, Monte grosso, Prado Padul, Monte Cimuglia, Monte Zobba, Val de Tasca, Aran, Vencoral*

---

[166] ASV. *Provveditori sopra beni communali* (dalje: PBC). Filza 271.

[167] ASV. PBC. F. 271. *Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Prementore formato per ordine dell'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Girolamo Zorzi Conte Proveditore di Pola l'anno 1771. in esecuzione a Sovrano commando dell'Eccellentissimo Senato.*

[168] ASV. PBC. F. 271. *Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Pomer* [...].

1. UZURPIRANA OPĆINSKA DOBRA U PREMANTURI

Lokalitet (izvorno navođenje)	Vrsta zemljišta ili objekt	Površina (m^2)[169]	Nezakoniti držatelj(i)	Trajanje uzurpacije
»appresso il Laso«	oranica	478	Stipe Rakić	15 god.
Porto Rosso	bunar	—	braća Slipšević zvani Prematić, Tone Mezulić i »kapo« Tone Mihovilović	
»il Lago«	oranica		Nikola i Tone Defrančeski	30
Drasizza	oranica	478	Andre Mehonić	12
Novach appresso il Pozzo	oranica	975	Tone Mezulić	60
Cherz	oranica	478	Zorzi Jurlina	20
Nugle appresso Ronzi	oranica	731	braća Zorzi i Luka Slipšević zvani Prematić	50
Xidach	oranica	487	Miho Periša	20
Crancevizza	nasad	975	Andre Polčić	40
Draga	oranica	487	Miho i Ive Periša	35
Draga	oranica	487	Zorzi Periša	30
Draga	oranica s maslinikom	244	Zorzi i Zvane Pavić	40
Podvornizza	oranica	487	Zvane i Mate Matenco	20
Podvornizza	oranica	731	kapo Tone Mihovilović	40
Dolaz	oranica	487	kapo Tone Mihovilović	20
Giapnenizza	oranica	731	Jakov Fiuman	20

i oko puta koji je vodio *da Padul sino al Lago di Bagnole.*[170] Prema podacima Zan'Antonia Dell'Oche, geometra *Magistrata za neobrađena zemljišta,* ukupna površina seoske općine Pomer iznosila je god. 1563. oko 1.500 »padovanskih polja«, od kojih je 1.300 tada bilo neobrađeno![171] Preračunata u metrički sustav ta površina iznosi 5,793.855 četvornih metara, odnosno 579 hektara i 3.855 m^2, dok je neobrađeni dio iznosio 5,021.341 četvorni metar (502 ha i 1.341 m^2) ili 86,66%. Poslije Dell'Ochina premjeravanja uslijedilo je naseljivanje Puljštine (pa i sela Pomera) bolonjskim seljacima, a zatim

[169] U izvornom je dokumentu površina navedena u »stariolima« i »quartama«. Jedan *starolo (stariolo),* zapravo »starolo di seminatura di Pola«, služio je za oznaku »pola dana oranja« *(mezza giornata d'arare),* a preračunat u metrički sustav iznosi 974,825 četvornih metara. Usp. Herkov, *Prinosi,* n. dj., 158. Budući da se kvarta *(quarta)* općenito rabi za oznaku četvrtog dijela *stara,* »quarta di seminatura« iznosi 243,706 četvornih metara.

[170] ASV. PBC. F. 271. *Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Pomer* [...].

[171] Museo Civico Correr, Venezia. *Miscellanea Cicogna n. o 2547; Adi primo Ottobre, 1563.*

2. UZURPIRANA OPĆINSKA DOBRA U POMERU

Lokalitet (izvorno navođenje)	Vrsta zemljišta ili objekt	Površina (m^2)	Nezakoniti držatelj(i)	Trajanje uzurpacije
Olmo grande	kuća, koliba (casoniera), vrt s nasadama maslina i voćaka, te oranice (sve u jednome komadu)	19.496 m^2 ili oko 2 ha	Zorzi Jurlina iz Premanture	30
»loco detto Catali«	oranica s nasadama maslina i šumom	5.849	Šime Šebelja iz Premanture	25
Possesso	oranica	975	Grgo Jurašin iz Premanture	5
Bombiste	oranica	3.168	nasljednici Zvane Širole iz Premanture	25
Contrada Bagnole in Centenera sotto Castagner	oranica	4.874	Nikola Defranče-ski iz Premanture	50
»sotto monte Castagner«	oranica s nasadama i vinogradom	487	Šime Šebelja iz Premanture	40
Canal	nasad s vinogradom i krasom	4.874	Zorzi Jurlina iz Premanture	25
Canal	pašnjak	487	Jakov Baf iz Premanture	12
Canal	kuća, kolibe (casoni), vrtovi, oranice, kras	13.648 m^2 ili 1 ha i 3.648 m^2	Tone Defranče-ski iz Premanture	30
Canal	kolibe (casoni), gumno, kras, oranica	19.497 m^2 ili 1 ha i 9.497 m^2	Nikola Defran-česki iz Premanture	25
»strada che principia da Padul, e seguita sino al Lago di Bagnole«			Tone i Nikola Defrančeski iz Premanture	25
Monte Cimuglie	nasad s vinogradom i oranicom	5.849	Zorzi Jurlina iz Premanture	20
Canal vicino il Prado	nasad s oranicom	3.900	Tone Mezulić iz Premanture	40
Bombiste	oranice	1.950	braća Zorzi i Luka Slipšević zvani Prematić iz Premanture	20
Prado Padul	oranica s koronom	731	nasljednici Lovre Mezulića iz Premanture	50
Padul	oranica	3.168	nasljednici Crnobori iz Premanture	50
Padul	oranica	3.900	Tone Pikolò iz Premanture	50
Monte Zobba	oranice sa štalama za stoku	3.168	Petar Bele i nećak iz Premanture	40

Lokalitet (izvorno navođenje)	Vrsta zemljišta ili objekt	Površina (m^2)	Nezakoniti držatelj(li)	Trajanje uzurpacije
Monte Zobba	kolibe (casoni), gumno, vrt i oranica	6.824	Tone Pikolò iz Premanture	10
Monte Zobba	nasad vinograda s krasom	1.950	braća Andre i Nikola Mavrić	28
Monte Zobba	nasad i mali pašnjak s krasom i nasadom maslina i voćaka	1.950	Tone Rosanda iz Premanture	40
Monte grosso	oranica	3.168	braća Zorzi i Luka Prematić iz Premanture	15
Monte grosso	nasad vinograda s oranicom	487	Tone Defrančeski iz Premanture	10
Monte grosso	dvije oranice	3.899	Petar Bele i nećak iz Premanture	40
Monte grosso	kras koji se ore (Carso arrativo)	1.950	Luka Mehonić i nećak iz Premanture	20
Monte grosso	kolibe (casoni), gumna, oranice, šuma	11.698 m^2 ili 1 ha i 1.698 m^2	Tone Rosanda iz Premanture	15
Aran	uzurpiran je put kojim se prolazilo u Pomer		Tone Rosanda, Jakov Fiuman i Tone Mihovilović pok. Petra iz Premanture	2
Aran	oranica	3.168	Tone Pikolò iz Premanture	20
Aran	zemlja s krasom	1.462	Tone Defrančeski iz Premanture	15
Val de Tasca	oranica	975	nasljednici Jakova Mihaljevića iz Medulina	15
Val de Tasca	nasadi	1.950	Zorzi Lorencin i nećak iz Medulina	30
Seve di Medolino	oranica; zatvorio je cestu od Ševâ do Šišana	1.950	Tone Kirac	30
Val de Tasca	oranica	975	udova ili nasljednici Grge Mihaljevića iz Medulina	20
Vignigal	oranica	1.950	Tone Mezulić iz Premanture	25
Teresina a San Andrea	oranica	975	Tone Mezulić iz Premanture	15
Contrada Aran	zatvoren put iz kontrade Aran u Volme		Domeniko Škoko, Roko Mihovilović i Miho Defrančeski iz Pomera	—

i hrvatskim kolonistima, pa je seoska općina i u idućim desetljećima nesumnjivo ojačala i nastojala očuvati svoje staro područje, premda je morala, poput ostalih općina, pristati, pod pritiskom mletačke vlasti, da dio pašnjaka, šuma i oranica zajednički dijeli s tzv. novim žiteljstvom. Ako pretpostavimo da je, bar formalno-pravno, i u XVIII stoljeću pomerska općina sačuvala svoju nekadašnju površinu od 5,793,855 m², tada su »uzurpacije« Premanturaca, koje iznose 141.353 m², obuhvaćale 2,44% njezina teritorija. (Što je površina manja, to je postotak uzurpacija još veći.) Prema katastiku uzurpiranih dobara pomerske općine iz 1771. osamnaest premanturskih seljaka[172] držalo je oko Pomera 42 općinske čestice: 24 oranice, 6 nasada *(piantade)*, 5 čestica neplodna krasa *(carso)*, 4 vinograda, 3 vrta, 3 maslinika, 3 gumna, 2 pašnjaka i 2 šume (v. tab. 2 i dodatak 3/B). Ukupno su se Premanturci domogli 14 hektara i 1.353 četvorna metra pomerskih općinskih dobara. Poneki su Premanturci »uzurpirali« zemljišne čestice i u svojoj i u pomerskoj općini, premda je, zbog spomenutih okolnosti, u Pomeru bilo gotovo dvostruko više nezakonita prisvajanja zemljišta nego li u Premanturi. Pokazuje to i ova tabela:

ČESTICE OPĆINSKE ZEMLJE, PUTOVI, BUNARI, LOKVE I ŠUME KOJE SU PRISVOJILI PREMANTURSKI SELJACI NA PODRUČJU PREMANTURSKE I POMERSKE SEOSKE OPĆINE

Red. br.	Prezime	Premantura	Pomer	Ukupno
1.	Baf, Jakov		x	1
2.	Bele, Petar		x x	2
3.	Crnobori, ?		x	1
4.	Defrančeski, Nikola i Tone	●	x x x x x x	7
5.	Fiuman, Jakov	●	x	2
6.	Jurašin, Grgo		x	1
7.	Jurlina, Zorzi	●	x x x	4
8.	Matenco, Zvane i Mate	●		1
9.	Mehonić, Andre	●		1
10.	Mehonić, Luka		x	1
11.	Mezulić, Lovre		x	1
12.	Mezulić, Tone	● ●	x x x	5
13.	Mihovilović, Roko		x	1
14.	Mihovilović, Tone	● ● ●	x	4
15.	Pavić, Zvane i Mate	●		1
16.	Periša, Miho i Ive	● ●		2
17.	Periša, Zorzi	●		1
18.	Pikolò, Tone		x x	2
19.	Polčić, Andre	●		1
20.	Rakić, Stipe	●		1
21.	Rosanda, Tone		x x x	3
22.	Slipšević-Prematić	● ●	x x	4
23.	Šebelja, Šime		x x	2
24.	Širola, Zvane		x	1
25.	Škoko, Domeniko		x	1
	Ukupno	18	33	51

[172] U spomenutom katastiku uzurpiranih dobara seoske općine Pomer, pored 18 Premanturaca, općinska je dobra bespravno uživalo 5 Medulinaca i trojica braće pomerske obitelji Škoko (vjerojatno doseljene iz Premanture).

Od ukupne površine uzurpirana zemljišta Premanturci su 64,72% prisvojili u Pomeru, a samo 35,28% u svojoj općini.[173] Premda predstavljaju nezakoniti oblik gospodarsko-pravnih odnosa, uzurpacije svjedoče o vitalnosti premanturskoga ratarsko-stočarskog žiteljstva i njegovoj žilavoj i upornoj penetraciji u nove životne prostore.

e) Ribarstvo

U dosad prikupljenim arhivskim fragmentima o postanku i razvitku sela Premanture (1585—1797) gotovo da i nema podataka o premanturskome ribarstvu. Okruženo morem i bez dovoljno oranica i pašnjaka selo je nesumnjivo bilo upućeno da dio potrebne hrane izvuče iz mora (ribe, rakovi, školjke).

U doba rata i haranja epidemija, za gladnih godina izazvanih sušom ili nevremenom riba je bila veoma važna prehrambena namirnica, »pa je borba za njezino osiguranje i raspodjelu dolazila do izražaja i u statutarnim i drugim odredbama«.[174] Ribarsko područje Puljštine, krajnji i najrazvedeniji dio Istarskoga poluotoka, protezalo se od rta Barbariga na jugozapadnoj obali do Raškoga kanala na njezinu jugoistočnom dijelu[175] i u doba naseljivanja Premanture, kao i u daljoj povijesti tog sela, bilo je podijeljeno na niz manjih zona koje su stoljećima držali u zakupu ribari iz Rovinja, Fažane, Pule i Malog Lošinja. Primjerice, uvalu Vinjole, nedaleko od sela Peruški, koristili su Puljanin Nicolò Calbolin i Ivan Lošinjanin, Krnički zaljev Michiel Botterin, Antonio Botterin, Mikula Bodenić iz Lošinja, ribolovne zone oko otočića Levan i Levanić ispod Marlere zakupio je Francesco Smergo iz Pule, a one u Kavranskome zaljevu Rovinjac Domenico Pescenegro [Benussi]; za ribolov u uvali Mala mačka *(Mallagatta)*, južno od Budave, vlasništvo fažanske crkve, plaćao je zakupninu Andrea Borri iz Fažane, za Budavu Ivan Mikolić i Ivan Barić iz Malog Lošinja, dok je lov u uvali Kuje *(pechiera di Cuve)* ispod Ližnjana zakupio Rovinjac Zuanne Sbisà.[176] O pravu na ribolov i visini zakupa dugi su se niz godina sporile puljska i rovinjska općina. Rovinjski su ribari lovili duž zapadnoistarskih i oko južnoistarskih obala, od Veštra do Premanture i na istočnoj obali do Krničkoga zaljeva, a ulovljenu ribu prodavali i u Puli. Vješti rovinjski ribari, koji svoje velike ulove duguju ne samo tradiciji i izvježbanosti već i otkrivanju novoga načina lova sardela pomoću mreža stajaćica s mekom od izdrobljenih rako-

---

[173] ASV. PBC. F. 271. *Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Pomer* [...]; Museo Civico Correr, *Miscellanea Cicogna n. o 2547.*

[174] J. Basioli, *Trgovina i raspodjela morske ribe na obalama Istre u prošlosti*, Jadranski zbornik VI, Rijeka—Pula 1966, 169. — Važno je napomenuti da je sve do 1739. crkva zabranjivala prehranu mesom, mlijekom i jajima za trajanja uskršnjeg posta (lat. *quadragesima*) od 40 dana, pa je riba postajala jednom od najvažnijih živežnih namirnica. Usp. B. Benussi, *Storia documentata di Rovigno*, Trst 1888, 193.

[175] Basioli, n. dj., 183.

[176] ASV. Senato Mare, Filza 504. Dokument je, s komentarom objelodanio T. Luciani, *Nota del pesce preso nelle peschiere della Giurisdizione di Pola nei mesi di Luglio e Agosto 1658*, La Provincia dell'Istria VII, 17, Kopar 1873. Luciani, međutim, pogrešno čita *Botacin*, mjesto *Botterin*. U puljskoj matičnoj knjizi *Liber Copulatorum* spominje se god. 1689. *Zuanne Botterin da Lossin Pescador, habitante in questa Città* (Historijski arhiv, Pazin).

va,[177] potiskuju razvitak ribolovne privrede u Puli i južnoistarskim selima. Siromašno žiteljstvo, bez većih ribarskih čamaca i opreme, nije moglo konkurirati Rovinjcima koji su, poslije dugotrajnih sporova s puljskom općinom, sklopili ugovor god. 1711 (produžen 1724) i preuzeli obvezu da će tržište u Puli i njezinoj jurisdikciji opskrbljivati raznim vrstama riba.[178]

Mletačka vlast ne samo da nije poticala seosku ribarsku privredu već ju je, kada bi se negdje počela razvijati, nastojala suzbiti energičnim mjerama (osobito u ruralnim jezgrama naseljenim pretežno ili isključivo doseljenicima i dobjeglicama): *novom žiteljstvu (novi habitanti)* Republika je namijenila ulogu ratara i stočara, a nakon isteka dvadesetgodišnjega privilegiranog statusa još i ulogu radnika u javnim gradnjama i ratnika u *cernidama (črnoj vojski)!* Unatoč tome, Premanturci su, zahvaljujući svojemu pogodnom položaju, nastojali razviti i ribarstvo kao sporedno i dopunsko zanimanje. Svjedočanstvo o tome ostavio je spomenuti tršćanski horograf Prospero Petronio u djelu *Memorie sacre e profane dell'Istria* koji je napisao da se »stanovništvo Premanture [...] na kopnu i na moru bavi raznim ribarskim umijećima«.[179]

Za povijest ribarstva u vodama oko Premanture vezano je nekoliko epizoda iz doba kratkotrajna boravka risanskih i peraštanskih hajduka u tome južnoistarskom selu. Premda su se u Puljštini obreli u sredini veoma različitoj od one u kraju iz kojega su potekli,[180] hajduci su ponovno počeli ispoljavati osnovne oblike prijašnjega načina života. Harambaša Bajo Pivljanin[181] i njegova hajdučka družina napadali su ribarske čamce i brodove oko Premanture,[182] pa su na učestale žalbe zakonitih zakupnika prava na ribolov uz južnoistarsku obalu intervenirali providur za zdravstvo *(provvcditore sopra la sanità),*[183] a zatim i Magistrat za stara prava *(Magistrato delle Rason vecchie)*[184] koji su pokušali suzbiti pljačku i regulirati pitanje ribo-

---

[177] Benussi, *Storia documentata,* n. dj., 139.

[178] P. Kandler, *Alcuni podestà di Rovigno, ed alcune memorie contemporanee,* L'Istria VI, 30, 1851, 129; Benussi, *Storia documentata,* n. dj., 142—43.

[179] Vidi bilj. 124. — U svojem pismu senatu puljski knez i providur Antonio Soranzo napominje da u Premanturi i lukama južnoistarskih sela nema većih plovnih jedinica od »malih bracera« *(in questi porti non ui sono che Brazzerete).* ASV. DRI. F. 53. Pola primo ottobre 1666.

[180] Bertoša, *Hajdučka epizoda,* n. dj.; usp. bilj. 117 u ovom prilogu.

[181] Bertoša, *Hajdučka epizoda,* n. dj., 144—45. Harambaša Bajo Nikolić Pivljanin napustio je Pulu i sklonio se u Premanturu nakon izbijanja febrozne epidemije u ljeto 1671. Još od svojeg dolaska u Istru posjedovao je *gajetu,* mali brod sa šest klupa *(una piccola barca nominata Gaietta a soli sei banchi),* koji su hajduci koristili u svojim poslovnim putovanjima u Dalmaciju. Kasnije je Bajo Pivljanin nabavio još dvije barke, ali je jednu prodao premanturskome županiku, a druga je, nakon brodoloma, prodana kao drvo.

[182] Isto, 147.

[183] ASV. DRI. F. 57. Pola 21. Ottobre 1673. Iz izvještaja providura za zdravstvo: »Mentre poi osseruo qual sia l'intentione della Serenità Vostra circa li legni che haussero hauuto presentemente li Caiduci, con oggetto d'ouiare a gl'inconuenienti che potriano succeder col tollerarli, hò esseguito le pubbliche Commissioni anco in questa parte, facendo incendiare, et dar alle fiame la Gaietta del prenominato Baio, lasciando nello stesso tempo ordini risoluti, et alle Prementore, ed' in questa Città di starsi in attentione se capitassero da nuouo agl'Hajduci stessi legni di sorte alcuna, quelli fermare e portarmene le noticie [...]; ammiuiti pur li Haiduci medesimi à douer in ciò rassegnarsi, et aplicare alla coltura de terreni, che dalla publica munificienza le sono già stati concessi.«

[184] *Senato Rettori; 1673, 9. novembre,* AMSI XX, Poreč 1904, 21.

lovnih zakupa. Rovinjski su se ribari, unatoč tome, i dalje žalili na hajdučke prepade uz premanturšku obalu.[185]

Jači zamah ribarstvo ipak tu nije postiglo, pa je Premantura sve do pada Venecije u prvome redu bila ratarsko-stočarska seoska općina.

f) Socijalna diferencijacija; primjer formiranja jednoga velikog posjeda

Opisani gospodarski razvitak stvarao je preduvjete za socijalnu diferencijaciju premanturskoga žiteljstva iako se, zbog nedostatka izvora taj proces ne može pratiti u cjelini, već samo na osnovi karakterističnih primjera. Tako se, primjerice, u matičnim knjigama XVIII stoljeća spominju pastiri, govedari i sluge u imućnijim premanturskim obiteljima (Slipšević, Učeta, Mihovilović, Crnobori, Prematić). Ti siromašni mladići dolazili su služiti u Premanturu iz Lovrana, Učke, Kastva, Klane, Sušnjevice i drugih mjesta (*Zorzi da Laurana seruitore di Antonio Uzzetta*, 1750—1770; *Andrea da Susgneuiza, Imperiale, seruitore nella Casa di Capo Micouilouich*, 1750—1770; *Zorzi Slauich da Monte Maggior seruitore nella Casa di Mattio Cernobori*, 1750—1770; *Zorzi da Studeno seruo di Antonio Micouilouich*, umro u dvadesetoj godini života, 1759; *Antonio da Castua à Parte Imperij, nella Casa di Mattio Cernobori*, 1750—1770; *Tomaso Calcich da Lourana à Parte imperij nella Casa di Mattio Prematich*, 1770—1790; *Giacomo Koceuar dà Clana à Parte Imperij*, umro 1790. u dvadesetšestoj godini života, nekoliko dana nakon dolaska u Premanturu, itd.).[186]

Oporuka Premanturke Margarite Mihovilović, koju je 27. kolovoza 1752. sastavio i četiri dana kasnije dopunio seoski župnik Tone Učeta,[187] svjedoči da je njezina obitelj bila znatno imućnija od većine suseljana. Crkvi za ljetnice Margarita je ostavila 400 libara, rodbini je darovala pet zlatnih prstenova (od kojih jedan sa skupocjenim »crvenim kamenom«), 35 haljina, košulja, velikih *fačoleta*[188] i raznog rublja, te više zlatnih dukata i cekina. Iz njezina se testamenta razabire da je držala *sočedu*[189] s premanturskim seljacima Tonom Rakićem i Blažom Crnoborom i posjedovala krupnu i sitnu stoku.[190]

Potpuniju dokumentaciju o širenju posjeda jedne premanturske obitelji pruža knjiga puljskoga notara Giorgija Varinija u kojoj su zabilježene

---

[185] ASV. DRI. F. 58. Capod'Istria 25. Giugno 1674 (»Il Fratello di Bajo Caiduco, et altro Turco batizato sbarassero due arcobuggiate contro alcuni Pescatori da Rouigno che non uolessero andarui con la Barca, dubiosi, che gli leuassero il pesce, e granzi, come haueuano praticato con altri«).

[186] ŽUP. *Morti dall'Anno 1727—1828.*

[187] Arhiv JAZU, Zagreb. Kodeksi. Kutija VIII, 153.

[188] Tal. *fazzoletto* (dijalekt. *faciol*, u govoru hrvatskih seljaka *fačôl*), velika marama koja je, osim glave, pokrivala i dio tijela.

[189] Lat. *societas*, tal. *sòceda*, odnosno, u mletačkim dokumentima, *soseda, soceda, sozida, sozalia* i sl., bio je veoma rasprostranjeni obligacijski ugovor. Vlasnik stada povjeravao je određeni broj grla seljaku ili pastiru da se brine o njihovu uzgoju, a poslije 3—5 godina prirast se dijelio prema sklopljenoj pogodbi. Najčešće je vlasnik dobivao polovicu prirasta, ali mu je prema nekim ugovorima pripadala samo trećina. Vlasnik stada nazivao se *signor della soceda*, seljak koji je preuzeo stoku *sozàl*, (hrv. *sočâl*), a njihov ugovor *sòceda* (*sozeda* itd.). Usp. M. Bertoša, *Valle d'Istria durante la dominazione veneziana con speciale riguardo alla struttura economica ed etnica del Castello e del suo Territorio*, Atti del Centro di ricerche storiche III, Rovinj—Trst 1972, 118—20.

[190] Vidi prijepis oporuke u dodatku III/4.

kupovine i zakupi zemljišta i ostalih nekretnina Luke Slipševića (pok. Tone) i njegovih nasljednika, u prvome redu nećaka Grge, u dugom razdoblju od gotovo četrdeset godina (1723—1762).[191] Luka Slipšević, odnosno njegova obitelj, pripadnici veoma razgranatog, no po imovnome stanju i socijalnome statusu heterogenoga roda Slipševića, bio je u XVIII stoljeću nesumnjivo najbogatiji Premanturac. On i njegov nećak kupili su od seljaka iz Premanture, Pomera, Ližnjana, Medulina, Šišana, Vodnjana, od puljskih građana i crkvenih osoba 63 oranice, 10 maslinika, 6 pašnjaka, 5 voćnjaka, 4 vrta, 3 šume, 2 kuće i jedan vinograd na širokom prostoru od rta Kamenjaka do predziđa Pule, a najviše na lokalitetima Runke, Ševe, Dolac, Kadinjole, u Vintijanu, Banjolama, Vinkuranu, Kaštijunu i drugdje. Kupnjama god. 1724. i 1741. postao je Slipšević vlasnik čitava »otočića pod Gradinom« *(scoglio sotto Gradina)*. Širenje posjeda Luke Slipševića i njegovih nasljednika pokazuje tabela načinjena ispisivanjem podataka iz spomenute Varinijeve notarske knjige (lokaliteti su navedeni izvorno, a površinske mjere — *starioli* i *quarte* — preračunate u metrički sustav. (Vidi tabele na 51—55. str.)

Ukupno je Luka Slipšević kupio oko 31 hektar, a njegovi nasljednici preko 8 hektara, pa je njihov posjed, čija početna veličina nije poznata, novim kupnjama do god. 1762. povećan za oko 39 hektara oranica, pašnjaka i šuma. Slipšević sustavno kupuje česticu za česticom, nastoji što više zaokružiti svoje posjede i okupiti što veće zemljišne komplekse. Luka Slipšević posuđuje seljacima novac uz kamate od 6% i oročenu obvezu vraćanja duga, u protivnom imao je pravo otkupiti njihovo imanje. Katkada je to i činio prisiljavajući dužnike-insolvente da mu prodaju zemlju i to one parcele za koje je Slipšević bio zainteresiran (iznos dugovanja odbijao se, dakako, od cijene). Slipšević je zakupnik i zakupodavac što mu je omogućilo da umnožava uloženi kapital i ujedno drži u zavisnosti suseljane s kojima se pravno-gospodarski povezao. U izvjesnome smislu taj je promućurni Premanturac svojim transakcijama u prvoj polovici XVIII stoljeća nagovijestio one kapitalističke tendencije koje će u Puli i Puljštini procvasti tek puno jedno stoljeće kasnije!

Čini se, međutim, da su njegovi nasljednici — Grgo i Zvane Slipšević — vodili poslove s manje umješnosti, pa se nagomilani posjedi nisu održali u cjelini. No, proces raslojavanja premanturskoga društvenog mikrokozmosa dobivao je sve jači zamah, a iduće će stoljeće, osobito goleme gospodarske promjene u Puli u njegovoj drugoj polovici, dati tome veoma snažan impuls.

g) Napomena o društveno-gospodarskom položaju premanturskih seljaka

I pored višegodišnjih traženja, usporedno s istraživanjem ostalih gospodarsko-socijalnih i etničkih pojava u mletačkoj Istri, u građi mnogobrojnih fondova nisam uspio pronaći sustavnije dokumente o prošlosti Premanture. Gotovo sva građa koja se na nju odnosi sačuvala se u originalima i prijepisima pohranjenim u lokalnim crkvenim i državnim upravnim ustanovama. Najveći dio tih izvora izgubljen je u tijeku protekla vremena u ratnim stradanjima, požarima, selidbama ili zbog nehaja. Samo je manji dio, uopćen i sveden na sumarne formulacije, bio upućen središnjoj vlasti u Mletke.

[191] Arhiv JAZU, Zagreb. Kodeksi. Kutija VIII, 153.

Kupac	Prodao	Nekretnina	Veličina (m²)	Lokalitet	Datum
Luka Slipšević	Antun Brunjak iz Pomera	dva maslinika		Contrada di Pomer	11. VI 1723.
	Jela, udova Miha Rakića iz Premanture	oranica	3.168	Seve	30. IX 1724.
	Ante Korenić iz Premanture	oranica	4.874	Ponta di Prementore	6. XII 1724.
	Jela, udova pok. Miha Rakića iz Premanture	»dio otoka ispod Gradine«		(Premanturski školjic)	6. XII 1724.
	Nikola Mihovilović	oranica	3.412	Cimuglia	siječanj 1724.
	Zvane Slipšević iz Premanture	oranica	2.193	Contrada di Bagnole	21. XI 1732.
	Zorzi Slipšević iz Premanture	oranica	5.849	Bumbiste	? 1733.
	Marco Cipriotto, svećenik iz Pule	oranica s maslinicima	8.773	Contrada di Vintian	31. XII 1733.
	Zvane Cukon iz Vodnjana	oranica	5.849	Camich	2. III 1734.
	Martin Učeta iz Premanture	oranica	3.899	Cadignole	19. III 1735.
	Mate Slipšević iz Premanture	oranica	4.874	»nella Ponta di Prementore in loco detto Sambucel«	25. IV 1735.
	Margarita udova Ante Slipševića iz Premanture	oranica ograđena kamenim zidićem	244	loco detto Ronzi	30. VIII 1735.
	Luka Rakić iz Premanture	tri čestice oranica obraslih šumom i dračem	14.622	Chervavizza	19. II 1736.
	Martin Škoko iz Premanture	oranica	2.681	Contrada di Bagnole, loco detto Camich	19. II 1736.
	Luka Rakić iz Premanture	oranica	3.656	Seve Grande	20. II 1736.
	Miho Defrančeski iz Pomera	oranica	5.118	Bagnole	30. III 1736.
	Steffano Maiaron	oranica	9.748	Contrada di Vintian	27. V 1736.
	Lovre Vojnić iz Ližnjana	oranica	11.698	Sece di Medolin	3. VI 1736.
	Stipe Vojnić iz Ližnjana	oranica	14.622	Cenolovizza	25. VIII 1736.
	Luka Rakić iz Premanture	oranica	6.824	Seve, loco detto Chernovizza	16. IX 1736.

Kupac	Prodao	Nekretnina	Veličina (m²)	Lokalitet	Datum
Luka Slipšević	Lorenzo Vio, kanonik kaptola u Puli	oranica sa šumovitom koronom; 13 maslina i maslinik u baredu	52.641	»Communal uicino al Prà Grande di questa Città« (Općinske Livàde nedaleko od Pule)	7. X 1737.
	Tome Slipšević zvan Mišelja iz Premanture	oranica	—	»in loco detto Valle«	18. V 1739.
	Jakov Rakić iz Premanture	oranica	4.143	Seve grande	14. VI 1739.
	Andre Slipšević iz Premanture	oranica	1.219	Ponta di Prementore in loco detto Terradighe	8. XII 1739.
	Zorzi Slipšević iz Premanture	oranica	4.874	Contrada di Vintian	3. I 1740.
	Luka Slipšević iz Premanture	oranica	1.219	Bagnole	3. I 1740.
	Zorzi Slipšević iz Premanture	oranica	2.437	Ponta di Prementore in loco detto Valle	15. II 1740.
	Luka Slipšević pok. Ilije, zvani Moro i Margarita udova njegova brata Antuna iz Premanture	oranica	2.924	Na istom mjestu	15. II 1740.
	Nikola Slipšević zvani Fiuman iz Premanture	oranica	2.193	Na istom mjestu	15. II 1740.
	Miho Iveša iz Premanture	oranica	2.437	Vencoral	6. III 1740.
	Margarita udova pok. Ante Miškovića	oranica	487	Poduornizza	6. III 1740.
	Lovre Slipšević iz Premanture	oranica	2.681	»in loco detto Ronzi nelle pertinenze di detta Villa«	21. III 1740.
	Tone Mihovilović iz Premanture	oranica s dva maslinika	853	Dolaz, pertinenze di Prementore	15. IV 1740.
	Jakov Rakić iz Premanture	oranica	29.245	Seve grande, pertinenze di Medolin	4. XII 1740.
	Andre Slipšević i Tone Rakić iz Premanture	oranica okružena kamenim zidićem	2.193	Contrada di Vencoral	31. I 1741.
	Tone Rakić iz Premanture	oranica	1.950	»nella Contrada di Pomer in loco detto Castion«	5. II 1741.

Lovre Slipšević iz Premanture	oranica s koronom i maslinikom	975	Poduornizza nelle pertinenze di Prementore	10. III 1741.
Zullian Zuccon, Zuanne Zuccon, Pietro Zuccon i Tone Rakić	»le loro porzioni del Scoglio posto nel Porto di Pomer«		Scoglio di Pomer	19. III 1741.
Martin i Roko, braća Slipšević pok. Tome, zvanog Mišelja iz Premanture	oranica	20.471	Contrada di Vencoral, loco nominato Ronco	24. IV 1741.
Jakov Rakić iz Premanture	oranica i šuma	2.193	Seve grande	9. III 1742.
Petar i Kata Buić iz Pomera	vrt		(u selu Premanturi)	29. VI 1742.
Signora Maria, udova pok. *Sig.* Antonia Zattabella	oranica s koronom	5.849	Cadignole, pertinenze di Vintian	26. IX 1742.
Mate Slipšević iz Premanture	vinograd s 500 čokota plodne loze i 246 suhih čokota; 58 stabala voćaka i 11 osušenih; kamena ograda i korona		Dollas, pertinenze di Prementore	9. XII 1742.
Nicolò Frezza, gastald bratovštine sv. Monike u Šišanu	oranica i nasad s 1.200 stabala	12.673	Contrada di Vitian loco detto Cadignole	25. XI 1742.
Nadalin Razzo kanonik, u ime puljskoga kaptola	oranica	12.673	Contrada di Bagnole appresso Padul, loco nominato Zattouizza, pertinenze di Pomer	18. IV 1743.
Lovre Vojnić iz Ližnjana	oranica	12.673	Seve grande, Contrada di Medolin	25. IV 1743.
Antonio Vio, puljski kanonik	oranica s 12 stabala maslina	2.437	Contrada di Vitian	4. IX 1743.
Andre Maurović iz Premanture	oranica s koronom i jarkom koji je okružuje	2.924	u istoj kontradi	7. X 1743.
Mate Slipšević iz Premanture	nasad sa stotinu stabala vrt		Viovizza pertinenze di Prementore (u blizini sela)	26. VI 1744.
Luka Rakić iz Premanture	oranica	6.824	Seve grande	16. VIII 1744.

Kupac	Prodao	Nekretnina	Veličina (m²)	Lokalitet	Datum
Zvane Slipšević	Filip Slipšević iz Premanture	oranica	5.118	Contrada detta Cavrer in loco detto Ronzi, pertinenze di Prementore	10. I 1745.
Grgo Slipšević	Nikola, Zorzi i Grgo, braća Fiuman, zvani Matovac iz Premanture	oranica	6.580	Ponta di Prementore in loco detto Gniue	24. I 1745.
	Zvane i Mate Vojnić iz Ližnjana	dvije čestice oranica	10.236	Seve grande	17. X 1745.
	Filip i Frane Bogetić iz Premanture	nasad sa 198 stabala, oranica i korona		Contrada di Vitian	6. XI 1746.
	Margarita udova Martina Škoka iz Premanture	oranica	5.849	Camich, pertinenze de Prementore	6. I 1747.
	Mate Slipšević iz Premanture	nasad s 400 stabala		Ronzi	24. VIII 1747.
	Petar Buić iz Pomera	kuća kamenih zidova pokrivena slamom (u Premanturi); cijena 40 lira		Ville di Prementore, appresso la Casa Dominical	25. IV 1748.
	Mate Slipšević iz Premanture	oranica i livada	17.547	Ponta di Prementore in loco detto San Bucel	7. X 1748.
	Frane Defrančeski iz Pomera	oranica	5.849	Bagnole in loco detto Drasizze tener di Pomer	28. II 1749.
	Marco i Vido Slipšević iz Premanture	oranica	3.899	Azzan in Contrada di Pomer	7. II 1750.
	Mate Slipšević iz Premanture	oranica	1.950	Ponta di Prementore in loco detto Drasizze	23. V 1751.
Zvane Slipšević	Anastazija, udova Mate Slipševića i Tone Mezulić iz Premanture	nasad s 52 stabla, vrt, dva mala maslinika, oranica		Ponta di Prementore in loco detto Poduornizza	5. II 1752.

Zvane Slipšević	Anastazija Slipšević i Tone Mezulić iz Premanture	oranica	5.605	Tener di Pomer nella Contrada detta Bagnolle in loco detto Posses	12. III 1752.
	Mate Škoko iz Premanture	oranica	3.412	Seve	25. XII 1754.
	Luka Slipšević pok. Miha, Ante Korenić, Petar Bele, nasljednica pok Margarite Luketić — svi iz Premanture	kuća u selu Premanturi		Villa di Prementore	14. III 1755.
	Margarita Slipšević pok. Mate iz Premanture	oranica	1.462	Ronzi	14. IX 1755.
	Andre Slipšević pok. Mata iz Premanture	oranica	1.950	Tener di Pomer	7. X 1755.
	Tone Slipšević zvani Rosanda iz Premanture i Lovre Slipšević	oranica	6.824	loco detto Munat	26. X 1755.
	Nobil signor Bortholo Rotta iz Pule, Luka Slipšević pok. Miha, Petar Slipšević, Tone Korenić i nasljednici Margarite Slipšević iz Premanture	vrt s dva smokvika i polovica kamena zidića		Villa di Prementore	22. II 1756.
	Andre Slipšević iz Premanture	oranica; 20 stabala i parcela kraškog pašnjaka okružena zidićem; nasad s 80 stabala	244	Ronzi Contrada detta Santa Marina	30. V 1756.
	Margarita Slipšević iz Premanture	oranica	1.950	Ronzi	16. VIII 1757.
	Antonio Cipriotto, puljski kanonik	oranica dva maslinika, parcela kraškog pašnjaka i korona	2.437	Contrà detta Vitian	16. VIII 1757.
Grgo Slipšević	Margarita i Magdalena, sestre Slipšević iz Premanture	oranica	1.950	Ronzi	24. VIII 1758.
	Nikola i Luka Crnobori iz Premanture	nasad sa 186 stabala i dio zida		loco detto Sambucel nella Ponta di Prementore	30. IX 1759.
	Miho i Jure, braća Maurović iz Premanture	oranica	3.168	Vintian	8. X 1762.

Prikupljenim fragmentima nastojao sam — s manje ili više uspjeha — dati obilježje cjeline, ali je čitav rad ipak ostao, kako stoji i u naslovu, samo zbir fragmenata o postanku i razvitku te ruralne aglomeracije na uskome prostoru rta Kamenjaka od konca XVI do konca XVIII stoljeća. Držim da arhivski podaci, izneseni u ovom prilogu, ipak uspijevaju ocrtati globalnu sliku žilave borbe za životni prostor i gospodarskoga i populacijskog rasta premanturskoga žiteljstva, iako će, zbog nedostatka izvornih vijesti, mnoga pitanja ostati zasad (ili zauvijek?) nedovoljno osvijetljena i nepoznata. To se u prvome redu odnosi na društveno-gospodarski položaj premanturskih seljaka, na njihove obveze prema Veneciji (porezne, vojničke, prisilni radovi i sl.) i na vezanost za tadašnje društvene odnose. O tim pitanjima može se raspravljati samo uopćeno, na temelju »egzemplarnih slučajeva« i usporedbe s mjestima za koje su podaci poznati. Takvu sam analizu obveza i položaja starosjedilaca i kolonista prema Veneciji izvršio god. 1972. u radu *Kaštel Bale i njegova okolica pod mletačkom vlašću s osobitim obzirom na gospodarsku i etničku strukturu,*[192] pa držim da nije potrebno te postavke ponavljati i na ovome mjestu, tim više što pripremam i opsežnu studiju o ekonomskim prilikama mletačke Istre u svjetlu kolonizacijskih strujanja od polovice XVI do druge polovice XVII stoljeća.[193]

Premantura je ponikla kao potpuno novo kolonizacijsko seljačko središte i njezini su osnivači uživali, poput ostalih doseljenika i dobjeglica, mnoge povlastice propisane mletačkim zakonima: dobivali su na dug (uz tzv. solidarnu obligaciju) stoku, građevni materijal, ratarski alat, sjeme za sjetvu, pomoć u hrani i sl. i petogodišnje (a zatim dvadesetgodišnje) oslobađanje od svih obveza. Od prinosa s dobivene zemlje i uzgoja stoke morali su vraćati dug, a zatim, istekom povlaštenoga roka, postupno preuzimati sve obveze poput ostalih podanika Republike sv. Marka. Teške političke, ekonomske, zdravstvene i populacijske prilike u Istri znatno su usporavale taj proces.

Kao i ostali kolonisti premanturski su seljaci bili pravno slobodni i dobivenu zemlju držali u trajnom nasljednom vlasništvu sve dotle dok bi je obrađivali. Zapuštena i neobrađena zemlja vraćala se, nakon pet godina, u državni fisk i, najčešće, davala pridošlicama. Poput ostalih podanika i Premanturci su dvadeset godina poslije dolaska pojedinih obitelji morali snositi sve fiskalne, vojne i radne obveze: plaćati državne i općinske poreze, crkvenu desetinu, obavljati tzv. *karatadu* (prevoziti trupce za mletački arsenal od šume gdje su posječeni do ukrcavališta na morskoj obali), služiti u vojnim četama (tal. *cernide*, hrv. *črna vojska*), na galijama, u čestim radovima na popravljanju zidina grada (Pule) i okolnih kaštela, sudjelovati na gradnji puljske tvrđave, čišćenju mjesta od korova, isušivanju močvara, pokapanju mrtvih za epidemija širih razmjera i u raznim drugim prilikama. Sve su to općepoznate činjenice, ali se o njima posebno ne govori u građi koja se odnosi na Premanturu, pa nije moguće iznijeti dokumentiranu rekonstrukciju.

Mletački fiskalni sustav bio je manje krut i znatno popustljiviji od austrijskog, pa se to odražavalo i u općim prilikama u mletačkom dijelu

---

[192] Atti CRS. Vol. III, Rovinj—Trst 1972, 57—207.

[193] Prikupljanje građe za taj rad uglavnom je dovršeno, a skicirana su i poneka poglavlja. Radni naslov glasi: *Gospodarske prilike u mletačkoj Istri i kolonizacija u XVI i XVII stoljeću.*

Istre, odnosno u onome koji se nalazio u vlasti Austrije. Ipak je Venecija iz siromašne Istre, čije gospodarstvo i populacija stagniraju ili nazaduju, izvlačila dio prihoda, bez obzira što je financijska bilanca pojedinih općina iz godine u godinu bila negativna. O tim financijskim neprilikama nisu se sačuvali detaljniji podaci, već samo povremene vijesti iz različitih dijelova mletačke Istre (ponajviše iz glavnoga istarskoga grada Kopra). Općinski se arhivi uglavnom nisu sačuvali, pa se ne može sustavno pratiti godišnje pritjecanje sredstava u općinske blagajne. Za Pulu sam, primjerice, dosad uspio pronaći samo dva takva izvještaja. Prvi je datiran 21. lipnjem 1625. i predstavlja podatke o strukturi općinskih prihoda sa stavkama o davanjima teritorijalaca. Općinski su se porezi davali u zakup: zakupnik je isplaćivao sumu u gotovu, a zatim utjerivao porez od obveznika. (Kasnije je taj sistem napušten, pa su zakupnici tek nakon ubiranja poreza isplaćivali općini ugovorene iznose, a katkada su, za teških nerodnih godina, svoje dugovanje općini otplaćivali u ratama!) Pisac izvještaja, providur Francesco Basadonna, poslao je te podatke Vijeću desetorice i upozorio da će predviđeni deficit općinske blagajne iznositi 2.062 libara i 7 solda. Grad je opustio, nema u njemu trgovine i nitko ne želi uzeti u zakup daće na prodaju mesa. Osim toga, po Basadonni, u četiri slabo naseljene seoske općine (to su 1625. bile: Krnica, Loborika, Medulin i Muntić) nisu se mogle ubrati daće na prodaju vina i mesa. Općina Pula u svojoj je jurisdikciji god. 1625. uspjela utjerati samo ova porezna podavanja (radi preglednosti donose se tabelarno):

Selo	Godišnja daća (u libarama)	Daća na vino i meso	Daća od vicina
Brijuni		100:—	
Fažana		620:—	
Galižana		120:—	
Ližnjan		50:—	16:—
Loborika	31:—		
Muntić	22:—		
Mutvoran		120:— 50:13	
Pomer		70:—	
Premantura		24:—	
Šišan		301:—	24:—

U popisu je navedeno deset seoskih općina u kojima su se ubirale tri, odnosno četiri općinske daće, a ispuštena su dva sela — Krnica i Medulin — u kojima se, zbog smanjenog žiteljstva i gospodarske krize koja ih je te godine pogodila, nisu mogli ubrati nikakvi porezi. Sudeći prema novčanim iznosima najveći prihodi potjecali su od prodaje vina i mesa u seoskim *tavernama* i mesnicama *(dacio de uin, e carne)*, no mnogi seljaci izbjegavaju tu obvezu i meso i vino prodaju kriomice. Na primjer, u Premanturi se proizvodilo i prodavalo mnogo više vina i mesa nego li se to razabire iz porezne sume od 24 libre koja je dvanaest i pol puta manja od one koja se ubirala u susjednom Šišanu, odnosno čak 25,8 puta manja od fažanske.[194] Zbog opa-

[194] ASV. Consiglio dei Dieci. Lettere dei Rettori ai Capi. Provveditori generali in Istria. Busta 268. Pola à 21 Giugno 1625. Alegatto: *Notta dell'intratta della spetabile Comunità di Pola, che al presente si scuode.*

danja prodaje zakupnici daće na vino i meso nisu bili zainteresirani za ulaganje u te poslove i daće su ostajale nezakupljene. To se teško odrazilo na smanjivanje općinskih prihoda i dovelo do potpunoga nestajanja nekih podavanja, odnosno njihova zamjenjivanja drugim poreznim obvezama. Proces se ne može pratiti u cijelosti, bar ne na primjeru ovako malih mjesta, pa tek jedan mnogo kasniji izvor — izvještaj puljskoga kneza i providura Nikole Zustiniana iz 1714. (za proteklu 1713) — pokazuje kakve su se promjene dogodile u strukturi fiskalnih prihoda općine Pula.[195] Tabelaran prikaz izgleda ovako:

a) DAĆE PRODANE U ZAKUP NA DRAŽBI

Selo	Daća na vino i meso	Daća od vicina	Daća na kvočke
Fažana			37:10
Galižana	70:—		
Krnica	60:—		
Medulin	23:—		
Mutvoran		12:—	
Pomer	30:—		
Šišan	45:—	50:—	3:—
Valtura	18:—		

b) NEZAKUPLJENE DAĆE

Selo	Daća na vino i meso	Daća od vicina	Daća na kvočke	Daća na prodaju kamena
Brijuni				●
Fažana	●			
Galižana		●	●	
Ližnjan	●	●		
Loborika	●	●		
Marčana	●	●		
Muntić	●	●	●	
Mutvoran	●			
Peroj	●	●	●	
Pomer		●		
Premantura	●			
Štinjan	●	●	●	
Valtura		●		

U tabeli a) i b) jasno se zapaža nekoliko bitnih promjena u odnosu na god. 1625: 1) nestala je *godišnja daća*, a pojavila se *daća na kvočke (datio delle chioche)*; 2) znatno se smanjio broj poreznih općina (preko 60% sela u Puljštini nije više plaćalo nikakvih podavanja); 3) ukupna svota koja se ubirala u puljskom distriktu smanjila se za gotovo četiri i pol puta, osobito

[195] ASV. DRI. F. 92. Pola li 23 Genaro 1714: *Notta dell'entrata della Città di Pola dell'anno 1713.*

svota od daće na vino i meso (dok je god. 1625. iznosila 1.455 libara i 13 solda, 88 godina kasnije njezino se opadanje zaustavilo na 246 libara!); 4) u selima koja su pripadala puljskoj općini 23 daće ostale su god. 1713. nezakupljene! U Premanturi se daća na vino i meso više nije plaćala.

Iako bi se iz navedenih pokazatelja mogao steći dojam da se gospodarstvo puljskoga distrikta nalazilo u stalnome nazadovanju, držim da takav zaključak ne bi bio točan. Ekonomsko stanje u južnoj Istri zasigurno nije bilo povoljnije 1625. nego li 1713, naprotiv, treba pretpostaviti da se ono i tu, kao i u drugim područjima počelo postupno popravljati. Pri razmatranju problema istarskoga gospodarstva mletačkog razdoblja ne treba gubiti iz vida činjenicu da je ono bilo općenito veoma siromašno i da su česte krize i loše ljetine pogoršavale životne uvjete. Mletačka uprava, uza sva svoja »kolonijalistička« obilježja,[196] morala je u takvim uvjetima ublažiti svoj porezni sustav i katkada davati privremene oproste od podavanja, a siromašnim općinama odobravati posebne novčane pomoći (za razne građevinske radove, nabavu žitarica za fontike, kupovinu oružja itd.). Sistem zakupa daća nije uspješno djelovao i postupno se gasio. Za gospodarstvo predindustrijskoga društva karakteristične su velike oscilacije: povremeni usponi smjenjuju se s teškim padovima, pa u vezi s tom tvrdnjom treba pretpostaviti da je bilo povoljnijih, a i težih financijskih »bilanci« nego li se to vidi iz pokazatelja za god. 1625. i 1713. Iz tih oskudnih podataka mogu se izvesti samo posredni i općeniti zaključci o prilikama u Premanturi: one su se mijenjale kao i u drugim ruralnim južnoistarskim središtima, premda su premanturske posebnosti i iznimna vitalnost njezina pučanstva vidljivi u tijeku čitave njezine povijesti (Tu vitalnost i te posebnosti uočio je i pronicavi duh gospodarskoga stručnjaka akademika Mije Mirkovića koji je god. 1937. napisao za Premanturu da je — pored Medulina i, donekle, Ližnjana — »selo koje je izraslo iznad mogućnosti što ih zemlja pruža«.[197] U još većoj mjeri je to vrijedilo za Premanturu mletačkog doba.)

VITALNA RURALNA JEZGRA

Premda je Premantura u dugom, 212-godišnjem razdoblju mletačke vladavine, poput ostalih dijelova Istre pod Venecijom, proživljavala političke, gospodarske i socijalne krize, padove i uspone praćene dugim stagnacijama, taj ruralni nukleus na krajnjem jugu poluotoka pokazuje i neke osebujne crte, od kojih će neke determinirati kasniji razvitak sela. Za razliku. primjerice, od susjedne Pule koju, kako je već spomenuto, suvremenici nazivaju »gradom mrtvacem« i »nesretnim prebivalištem melankolije, nemoći i smrti«, tu, u Premanturi, postojalo je najjače gospodarsko gibanje u Puljštini, najživlje kretanje ljudi. U njezinoj socijalnoj strukturi postojao je

[196] M. Bertoša, *Mletačka gospodarska kriza*, n. dj., 102: »Suprotno laskavim epitetima da je 'zlatnik Dominante' *(scudo della Dominante)* od kojega u svako doba zavisi sigurnost 'slavnoga i čudesnoga grada Venecije' *(inclita e miracolosa città)* i da bi bez nje bio 'gotovo sasvim zapriječen pomorski promet' *(sarebbe quasi intercetta la navigazione)* grada na lagunama, Istra je sve više dobivala obilježje mletačkoga kolonijalnog posjeda koji je za Republiku bio zanimljiv samo onoliko koliko je za nju bio koristan.«

[197] Mate Balota [Mijo Mirković], *Pula i Puljština*, četvrti feljton u seriji *Istra se mijenja* (1937—38), navedeno prema knjizi *Proza i poezija. Uredio Tone Peruško*, Rijeka 1959, 256.

svojevrsni ekonomski i populacijski dinamizam koji je poticao pučanstvo na proizvodnju i razmjenu dobara, na žilavu i upornu borbu za svakodnevnu egzistenciju. Premanturci su ratari, stočari, ribari, krijumčari, jataci uskoka; oni ukonačuju pomorce i putnike koji su se zadržavali u njihovu selu ili po obližnjim *portićima* i uvalama čekajući pogodan vjetar za nastavljanje putovanja prema Kvarnerskim otocima i Dalmaciji, prema Levantu i južnoitalskim obalama, prodaju tim pomorcima namirnice i ostali provijant i kupuju od njih robu. Poneki seljaci bili su s Cresanima i Lošinjanima povezani ekonomski i rodbinski[198] zahvaljujući u prvome redu činjenici da je Premantura bila važna etapna točka na njihovoj plovidbi prema Istri, Trstu i Veneciji[199] i da su ribolovne zone oko južnoistarskih rtova koristili i ribari tih otoka.[200] Premanturci iznajmljuju svoje barke, radnu snagu i umijeće pri spašavanju havariranih brodova u čestim brodolomima u vodama oko njihova sela,[201] oni služe u obližnjoj vojnoj posadi[202] i brane selo od gusarskih prijetnji i prepada.[203]

---

[198] U premanturskim matičnim knjigama češće se pojavljuju imena lošinjskih brodovlasnika. Tako je, primjerice, *Paron Grubissa Cosulich da Lossin* bio 2. lipnja 1678. kum na krštenju sina Miha Slipševića, a *donna Marussa consorte di Patron Zuanne Tarabocchia da Lossin* kuma »di Aniza fiola de Piero Slipseuich« (7. ožujka 1679); *patron Zuanne Tarabocchia* ubilježen je 1. rujna 1686. u maticu krštenih kao kum sina Petra Mihovilovića. Na proputovanju iz Pule u Mali Lošinj *Don Antonio Bericich dà Lossin Piccolo* krstio je 10. studenoga 1707. blizankinje seoskoga starješine Martina Mihovilovića u župnoj crkvi Sv. Lovre u Premanturi (ŽUP).

[199] R. F. Barbalić, *Neki arhivski podaci o uspostavi pomorskog svetionika na Poreru*, Jadranski zbornik V, Rijeka—Pula, 1961—62, 218: »Kamenjak, najjužniji rt Istre u sigurnosti plovidbe brodova Jadranskim morem, predstavlja važnu orijentacionu točku; od njega dijeli se plovidbeni pravac put Riječkog zaljeva prema sjeveru, a u smjeru sjeverozapada put Tršćanskog zaljeva, odnosno prema lukama Padske nizine. Rt Kamenjak — otkada je poznata plovidba Jadranskim morem — odigrao je ovu ulogu [...]«.

[200] Vidi bilj. 176.

[201] ASV. *Avogaria di Comun, 86. Lettere di Rettori, Vicarii e Magistrati agli Avogadori. No 3532/23; Pola 26. X.bre 1764:* brodolom »nelle Acque de Prementore« ratnog broda *(bombarda)* »Buona Ventura« kapetana Bortola Cortesea iz Venecije koji je s tovarom soli i razne robe plovio iz Malte u Veneciju; *Pola li 12. Maggio 1772:* u pličini u blizini otočića Cela *(Scoglio Cielo)* kod Premanture nasukao se brod »Immacolata Concezione« kapetana Pinca Napolitana koji je iz Trsta prevozio u Messinu ocjel, željezo, bakar, lan i melasu (vidi prilog u dodatku III/7).

[202] ASV. DRI. F. 59. Capod'Istria, 8. settembre 1675. U jednom *dispacciu* iz 1675. koparski načelnik i kapetan zatražio je od senata oružje i municiju za »četu momaka u Premanturi« (la *Compagnia de Fanti à Prementore*), dok izvještaj Francesca Soranza, također koparskoga načelnika i kapetana, pohvalno govori o domaćim ljudima — »iz redova novih stanovnika« — od kojih je sastavljena četa milicije u Premanturi *(quelli di Prementore, che pur sono d'un istesso ordine de Noui Habitanti, gente ualorosa, et che fedelmente custodisce quella parte).* ASV. DRI. F. 70. Capodistria 3 Decembre 1687. (Mjesto stražarenja i promatranja okolice naziva se i danas *Sentinela*, a smješteno je na lokalitetu *Crkvice od Volam.* Usp. dodatak III/9.)

[203] ASV. DRI. F. 51. Dignano li 8 Febraro 1661. U drugoj polovici godine 1661. pojavile su se u sjevernom Jadranu »turske fuste ili galijuni« i zadržale se čitavu zimu u istarskim vodama. Iz 1666. potječu vijesti o »velikoj turskoj fusti kod otočića Finere«, nedaleko od sela Premanture (ASV. DRI. F. 53. Pola primo Ottobre 1666). Fusta ulcinjskih gusara ponovno se pojavila u Premanturi polovicom lipnja 1672. kod otočića Ceja (ASV. DRI. F. 51. Pola 21 Giugno 1672). — Vidi priloge u dodatku III/6.

God. 1741. Premantura je bila najveće selo u južnoj Istri i imala 578 stanovnika. Radi usporedbe treba napomenuti da je Marčana tada imala 534, Galižana 514, Krnica 511, Fažana 503, Valtura 395, Ližnjan 374, Šišan 365, Medulin 323, Pomer 165, Loborika 96 stanovnika itd.,[204] a grad Pula oko 700.[205] U ljetnim mjesecima mnogi su se Puljani od »nezdrava zraka« sklanjali po okolnim selima, pa i u Premanturu, tako da je ona tada postajala veća i od same Pule![206]

Neke premanturske obitelji — zbog nestašice zemlje i »agrarne prenapučenosti« — potražile su u gradu Puli izvor egzistencije. U matičnim knjigama Pule još od 1622, pa do konca XVIII stoljeća (upravo u doba za koje se i u premanturskome demografskom materijalu može pratiti kretanje seoskoga žiteljstva), među puljskim stanovnicima spominju se obitelji Slipšević, Mihovilović, Rosanda... (vidi Dodatak 1/F). Trajno iseljivanje premanturskoga žiteljstva u to doba nije poprimilo maha. Premda su, kako pokazuju i spomenute matice, već početkom XVII stoljeća zabilježena prva stalna nastanjivanja Premanturaca u Puli, taj će proces dostići veće razmjere tek od polovice XIX stoljeća kada je Pula postala glavnom ratnom lukom Habsburškoga Carstva. U mnogim su premanturskim obiteljima neki muški članovi napuštali (djelomično ili potpuno) rad s plugom i stokom i postajali radnici u puljskom Arsenalu ili sitnim privatnim radionicama i tako počeli stjecati dopunski prihod (i to onaj izravni — u gotovu novcu!) prijeko potreban u novim robno-novčanim odnosima. No, i to gospodarsko vezivanje za Pulu imalo je još desetljećima obilježje »jednodnevne migracije« i nije značilo trajno napuštanje sela.[207] Korjenite promjene koje će iza-

---

[204] *La popolazione dell'Istria veneta nel 1741*, La Provincia dell'Istria VI, Kopar 1872, br. 17. Dokument *Nota della quantità dell'Anime battezzate essistenti in questa Città, Territorio e ne'Luochi tutti di questa Provincia con suoi Territorj* [...] *dell'Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Paolo Condulmer Podestà e Capitanio di Capodistria*, pronašao je u Državnom arhivu u Mlecima i priredio za tisak Tomaso Luciani.

[205] Na i. mj. U Condulmierovu su popisu točno ubilježeni samo katolički stanovnici (661 osoba), dok su oni »di religioni greco-scismatica« — uglavnom nepokatoličeni doseljenici iz mletačkih grčkih pokrajina (Cipra, Krete, Moreje i Krfa) — iskazani zajedno s pravoslavnim crnogorskim obiteljima u Peroju (ukupno Pula i Peroj — 172 osobe).

Broj puljskoga stanovništva god. 1741. procijenio sam na oko 700 osoba, jer držim da pravoslavaca nije tada bilo više od pedesetak. Naime, jedan izvještaj iz svibnja 1668. izričito navodi da je *pre Onofrio Sagredo*, pravoslavni svećenik, »određen da vodi brigu o onim malobrojnim koji se nalaze u gradu« (*il Pre Onofrio Sagredo deputato alla Cura di quelli pochi che si rittrouano nella Città* [...]). ASV. DRI. F. 55. Pola 10 Maggio 1668: alegat.

[206] Kandler, *Notizie*, n. dj., 412. *Relazione di Vicenzo Bragadin ritornato Proveditore di Pola, 1638, 26 Aprile:* »In tempo dell'estate quando la stagion e l'aria è più pericolosa, tutti si ritirano nelle vicine Ville, et ivi dimorano, si può dir, tutto ottobrio: onde se per tal pauroso estremo e per la rarità delle genti, che rimangono, non praticasse per la Città qualche soldato di Fortezza, non si vederia altro che le case da per tutto distrutte, e li avanzi deplorabili dell'andate memorie.«

[207] Usp. N. Krebs, *Densità e aumento della popolazione nell'Istria e in Trieste*, Archeografo Triestino, ser. III, vol. II, fasc. 1, 1905 (p. o.); Camillo De Franceschi, *La popolazione*, n. dj.; B. Benussi, *Pola nelle sue istituzioni municipali dal 1797 al 1918*, AMSI XXXV, Poreč 1923 (p. o.); M. Balota [Mijo Mirković], *Puna je Pula*, Zagreb 1960; T. Peruško, *Historijat »Uljanika« do 1947. god.* u ediciji *Uljanik: brodogradilište i Tvornica dizel motora u Puli*, Zadar 1964 (p. o.); T. Crnobori, *Borbena Pula*, n. dj.

Prema popisu iz 1863. Premantura je s 865 stanovnika bila na drugome mjestu u Puljštini (iza Galižane). Usp. Benussi, *Pola*, n. dj., 98.

zvati takav način života i privređivanja dio su povijesti jednoga novog razdoblja, veoma različitog od onog u doba Venecije.

Za vladavine Mletačke Republike Premantura je nesumnjivo bila jedno od najvitalnijih ruralnih središta u Puljštini i jedan od najvećih uspjeha mletačke kolonizacije južne Istre.

III. DODATAK: PREMANTURSKI PABIRCI

1. PREMANTURSKO PUČANSTVO

Najstarija populacijska jezgra — prva tri mala selidbena vala god. 1585, 1597. i 1598. koji udaraju temelj novome naselju na Kamenjaku — po etničkome sastavu i provenijenciji može se nazvati *dalmatinsko-transdinarskom.* Prve grupe doseljenika providur je Renier u dokumentu o investituri općenito nazvao »osam zadarskih obitelji« *(otto famiglie zaratine),* ali je u njegovoj dokumentaciji sačuvan i podatak da potječu iz Velima, Zvonigrada i Nadina. Zvonigrad — selo i kaštel — nalazio se uz rijeku Zrmanju,[208] Nadin sjeverozapadno od Benkovca,[209] a Velim u šibenskom području, u zaleđu Vodica.[210] Premda sve obitelji nisu, dakle, potjecale iz zadarske okolice, providur ih Renier naziva Zadranima jer su se ukrcale u Zadru na početku svojega puta prema Istri. Pravo porijeklo tih doseljenika nije lako utvrditi. Mjesta iz kojih su došli u Istru bila su samo etapa, dulje ili kraće prebivalište, na njihovu migracijskom kretanju iz zaleđa (vjerojatno zapadne Bosne) prema Jadranskome moru. Značajna utvrda i nekada bogato selo Velim nekoliko je puta opustjelo zbog malarije i stradalo u ratnim pustošenjima i zaletima Turaka. God. 1520. zapovjednik *galije troveslarke* Giovanni Mauro predložio je senatu da popravi zidine Velima i smjesti u nj četu stratiota.[211] Mletačka je vlada poslušala taj savjet i god. 1533. kaštel Velim postao je zbježište seljaka pred pljačkaškim napadima martoloza.[212] Možda su se među tim dobjeglicama u Velim nalazili i preci obitelji koje su pola stoljeća kasnije otišle u Istru? Teške i nemirne prilike, upadi Turaka, pljačka, odvo-

---

[208] Novak, *Commissiones et relationes,* sv. IV, n. dj., 43. *Relacija Jakova Foscarinija, generalnog providura Dalmacije* (1572). Providur navodi da je Zvonigrad mjesto »uz rijeku Zrmanju, smješteno na brdu, bez topništva i s malo ljudi« *(Zornigrad appresso Zartagna fiume sopra un colle, senza artellarie et con poca gente).*

[209] Na i. mj. Po Foscariniju Nadin je 1572. bio »slabo uporište, s malo topništva, ali s velikom posadom pješaka i konjanika i dobro čuvan« *(Nadin nel contado di Zara, è poco forte, et con poche artellarie, ma con presidio grosso de soldati da piedi, et guardato con diligentia).*

[210] Na i. mj., 42 (»Velin è castelletto presso Sebenico [...]«). — Opis kaštela Velima i sela podno njegova brežuljka, vojno stratešku važnost, srednjovjekovna i kasnija migracijska kretanja, te burna zbivanja u tom području u XVI i XVII stoljeću iznio je K. Stošić u knjizi *Sela šibenskog kotara* (Šibenik 1941, 151—53).

[211] Š. Ljubić, *Commissiones et relationes venetae* I, JAZU, Zagreb 1876, 159.

[212] Ljubić, *Commissiones et relationes,* n. dj., vol. II, 1877, 83. *Relatio viri nobilis ser Bernardi Balbi qui fuit comes et capitaneus Sibenici. Presentata die 26 ianuarii 1532 m. v.* [tj. 1533]. Balbi ističe da je Velim važan kao »reducto et segurtà di villani et territorio per defendersi da Martellossi, che venisseno per depredare«.

đenje u roblje i palež (god. 1538. Camillo Orsini dao je zapaliti Velim nakon što su Turci osvojili Nadin i Vranu), prelazak kaštela iz mletačkih u turske ruke i obratno[213] nesumnjivo potiču migracije. Bosanski franjevci odigrali su i tu značajnu ulogu u dovođenju novoga žiteljstva na opustošena i neobrađena polja.[214] Iz Velima potječu prvi doseljenici i osnivači sela Premanture — Marko Slipšević, Mikula Vratović i Ivan Marković, u kasnijoj grupi i Ivan Radošević. Slipševići su jedina premanturska obitelj, doseljena 1585, koja je zadržala svoj nominalni kontinuitet sve do 1945, dakle punih 360 godina. (Prezime Slipšević nestalo je, doduše, poslije 1945, ali su se razne grane i rodovi Slipševića, pod drugim prezimenima, održale do danas.)

Lingvistička istraživanja prof. Mate Hraste značajan su prinos utvrđivanju porijekla premanturskoga žiteljstva.[215] Suprotstavljajući svoje mišljenje Ribarićevu[216] Hraste ističe tezu da »jugozapadna Istra nije štokavska pa ni štokavsko-čakavska, kako ju je nazvao Ribarić, nego čakavsko-štokavska, jer u njoj i danas prevladavaju čakavski elementi, a ne štokavski. Štokavska je samo Premantura, Banjole, Vintijan, Vinkuran i Valdebek, premda i u tim mjestima ima čakavskog adstrata koji je unesen iz zaleđa u toku stoljeća od dana doseljenja. Govor mjesta Pomera ima u sebi crta koje ga približavaju Premanturi, ali više takvih koje ga približavaju Medulinu, jer je to mjesto starije od Premanture. Jezik svih ostalih mjesta još danas pretežno je čakavski.«[217] Analizom jezičnih elemenata Hraste nastoji dati odgovor na pitanje odakle potječu »tzv. Vlasi koji su od sredine 15. stoljeća nakon provale Turaka napuštali teritorij Bosne i turske Hrvatske i bježali na područje Austrije i Venecije«.[218] Hraste nastavlja: »Nameće se pitanje, odakle su se doselili stanovnici jugozapadne Istre [...]. Izgleda najvjerojatnije da se najveći broj njih doselio iz zaleđa zadarskog iz Ravnih kotara — iz kraja između Benkovca i Zemunika [...]. Na opustjelo čakavsko područje u prostoru oko tvrđava Vrane i Nadina moralo se novo štokavsko ili štokavsko-čakavsko stanovništvo najprije ikavsko, a kasnije ikavsko i ijekavsko, doseliti u dva ili više mahova, pošto je staro stanovništvo odselilo u raznim pravcima. Prvo je stanovništvo u svom jeziku moralo imati pored čakavske osnove i po koju štokavsku crtu. U Premanturi, koja je naseljavana dva puta(!)[219] s nešto većim brojem obitelji, morala je doći druga skupina

---

[213] Stošić, n. dj., 151—52.

[214] Na i. mj. Usp. također P. G. Marković, *Le parrocchie francescane*, Zadar 1885, 15.

[215] M. Hraste, *Govori jugozapadne Istre*, Predavanja održana u JAZU, sv. 33, Zagreb 1964 (pretiskano i u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku*, knj. 2, Zagreb 1966, 5—30).

[216] J. Ribarić, *Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri*, Srpski dijalektološki zbornik IX, Beograd 1940.

[217] Hraste, n. dj., 28.

[218] N. dj., 30.

[219] Povijesne podatke o migracijama u južnu Istru Hraste preuzima od Mieczysława Małeckog, poljskog lingvista i dijalektologa, profesora krakovskoga sveučilišta, koji je god. 1928—1931. u pet navrata boravio u Istri (ukupno oko četiri mjeseca). Iako je Istru posjetio upravo u doba najžešćih fašističkih nasrtaja na nacionalni, kulturni, jezični, pa i fizički bitak istarskih Hrvata (istarska sela i kuće obilazio je uglavnom noću ili kao tobožnji inženjer, stručnjak za boksit!), Małecki je uspješno obavio svoja istraživanja i sintetizirao ih u tri rasprave: *Słowiańskie osadnictwo Istrji w świetle badań jezykoznawczych*, Sborník praci I. sjezdu slovanských filologu, 1929; *Prasłowiańskie e w ikawsko-ekawskich dialektach Istrji środkowej*, Archivum neophilologicum I, 1929—30. i habilitacijskoj radnji *Przegląd słowiańskich gwar Istrji (z 6 mapami)*, Polska Akademia umietności, Prace

doseljenika iz nešto istočnijeg kraja koji je već u sebi imao više štokavskih nego čakavskih crta koje se ogledaju i u suvremenom govoru Premanture. To stanovništvo moralo je biti ono koje je kasnije došlo iz kraja istočno od crte Sinj—Skradin—Knin, gdje je u to doba morala biti dodirna crta između čakavskog i štokavsko-ikavskog dijalekta.«[220]

Iako izrazito dijalektološki, ovaj prilog prof. Hraste ima nesumnjivo značenje i za povjesničara,[221] premda je autor upozorio da je govor Premanturaca, koji je istraživao ljeti 1963, u tijeku stoljeća pretrpio mnogobrojne utjecaje i poprimio oblike koje izvorno nije imao.[222]

Sustavniji podaci o premanturskome životu potječu od god. 1623. dalje, iz djelomično sačuvanih matičnih knjiga.[223] Upisi premanturskih župnika[224] u kodekse vjenčanih, rođenih i umrlih pokazuju kako se razvijala

---

Komisji jezykowei 17, Krakow, 1930. — Usp. M. Małecki, *Slavenski govori u Istri*, Jadranski kalendar 1935, 23—26; I. Jelenović, *Mieczysław Małecki*, Filologija 4, Zagreb 1963, 237—42; T. Peruško, *Razgovori o jeziku u Istri*, Pula 1965.

Preuzete podatke o seobama u južnu Istru Hraste je popratio izričajem: »prema svjedočanstvu Małeckog«; no, tu se ne radi o »svjedočanstvu« budući da kronologija naseljivanja južnoistarskog područja potječe od talijanskih povjesničara koji su koristili svjedočanstva mletačkih rektora i horografa. S tim u vezi treba napomenuti da Premantura u razdoblju od 1585. do konca stoljeća nije naseljivana »u dva puta«, kako tvrdi Hraste, već u tri ili više navrata, premda se zbog nedostatka izvora ne može utvrditi točna kronologija. Između 1598. i 1623, kako je već napomenuto, zjapi dvadeset petogodišnja praznina, a upravo je taj period u populacijskom pogledu morao biti veoma intenzivan.

[220] Hraste, n. dj., 32—34. Usp. također i Stj. Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 41, Zagreb 1962, 250—51.

[221] Usp. ocjenu J. Šidaka u *Historijskom zborniku* XIX—XX, Zagreb 1966—67, 625—26.

[222] U zaključnim razmatranjima Hraste, pored ostalog, ističe: »U Premanturi, Banjolama, Vintijanu, Vinkuranu i Valdebeku postoje ove starije (čakavske) crte: 1. mjesto akcenta je pretežno staro, ali se ipak akcentuacija približila najviše novoštokavskoj akcentuaciji po tome što se brzi akcent (″) ne samo sa krajnjeg otvorenog nego i sa krajnjeg zatvorenog sloga pomakao za jedan slog naprijed prema početku riječi; 2. nema pluralskog proširenja -ov- ni u kom padežu, a plural je jednosložnih imenica muškoga roda kratak; 3. forme pomoćnog glagola kondicionala u 1. i 2. licu plurala jesu: bimo, bite. Ostale osobine su štokavske osim mnogih istrijanizama koji su u toku stoljeća ušli u govore tih mjesta za vrijeme boravka njihovih stanovnika na ovom teritoriju« (Hraste, *Govori*, n. dj., 34).

[223] ŽUP. Matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih, djelomično oštećene i nepotpune, sačuvale su se u kodeksu pod naslovom *Qui sotto sono notati quelli che sono stati da me Pierro Micuglianouich di Albona al presente Capelano nella Villa delle Promontore Batezati et queli che si (h)anno congiunto in Matrimonio;* kasnije je dodano drugom rukom: »nonche Cresmati«. U knjizi je umetnuto i nekoliko popisa krizmanika. Kodeks obuhvaća razdoblje 1623—1723. U arhivu župnog ureda nalaze se još *Liber II Baptisatorum 1724—1789* i *Libro de Morti di Promontore. Morti dell'anno 1727—1828.*

Prema izvještaju premanturskoga župnika D'Elie Ordinarijatu porečko-puljske biskupije, zapravo odgovoru na cirkularno pismo upućeno svim istarskim župnicima 9. studenoga 1878, postojali su još i *Libro de Mattrimonij nella Parochia di Promontore 1722—1790, Liber Copulatorum 1790—1834* i *Liber III Baptisatorum 1789—1827* koji su kasnije izgubljeni. (Usp. ŽUP. *Protocollo.*)

[224] God. 1632. premanturska se župa otcijepila od pomerske, a tridesetak godina kasnije podignuta je u Premanturi nova crkva posvećena sv. Lovri (24. srpnja 1664). Prvi župnik u novoosnovanoj premanturskoj župi bio je suseljanin Miho Slipšević, koji je tu dužnost obavljao od 16 siječnja 1633. do svoje smrti u Puli 21. svibnja 1665. U *Liberu Mortuorum* (Historijski arhiv, Pazin) stoji zabilježeno: »Morse il Reuerendo Signor Pre Michiel Slipseuich piouano delle Premen-

seoska jezgra i povećavalo pučanstvo: u prvome redu ženidbenim vezama sa susjednim Pomercima, Medulincima, Ližnjancima, Šišancima, Valturcima itd. (premda je i dio Premanturaca nakon sklapanja braka odlazio u ta sela), doseljivanjima iz dijelova mletačke i austrijske Istre, iz Primorja, Dalmacije, iz Furlanije i Karnije. Na ovom se mjestu donosi kronološki popis (u ciklusima od 20—25 godina) premanturskih prezimena, ispisan iz spomenutih matičnih knjiga i popraćen tabelarnim analitičkim abecednim kazalom:

1. A.

1585, 5. svibnja

1. ARINCICH Giacomo overo Marcovich
2. CERNIGORAZ (?), Piero[225]
3. MILOVICH, Simon da Svonigrad, Capo
4. RADIVOJNICH, Tomaso
5. RADOSLOVICH, Obrad, Conte da Nadin
6. SLIPSEVICH, Martino
7. STIPANOVICH, Micovile[226]

1597, 11. siječnja

8. MARCOVICH, Ivane da Velim
9. SLIPSEVICH, Marco da Velim
10. VRADCOVICH, Micula da Velim

1598, 6. travnja

11. RADOSINOVICH, Ivan da Velim

1623—1650.

12. ANICH, Francescho
13. BAROGA, Berne
14. BENEDETICH, Nicolò
15. BRANILOVICH, Ellena
16. BUDACOVICH, Giovanni, Pieuano di Pomer
17. CERGLIENIZZA, Nicolò
18. CERNICH, Luca da Lourana
19. CERNOBOR Zuanne
20. CORENICH, Bortolomeo
21. CRANCICH, Vrsula
22. CRECCOVICH, Marco
23. FABIANICH, Giacomo
24. GRUBICH, Giorgio da Castelnouo
25. GRUBISICH, Vuccotta; dona Stana moglie di Vuccotta
26. IURIEUICH, Michiel
27. MARCOUICH, Mattio
28. MATICHIO, Antonio
29. MESULICH, Giovanni
30. MIHAGLIEUICH(!), Giovanni
31. MIHOVICH, Gregor*
32. MIHOUILOUICH, Marco
33. MILLASIN, Cattarina
34. MILOS, Bortolo
35. MOHOUICH, Gregorio
36. OLLIUERICH, Michiel
37. RACHICH, Bortolomeo
38. RAGUSINICH, Giovanni

* Neuki pisar rabi grafiju *h* mjesto *ch*.

---

tore. Questo è stato il primo piouano di quel locho concesso a quelli Popoli dalla buona memoria di monsignor Illustrissimo et Reuerendissimo Giulio Saraceno Vescouo di questa nostra Città.«

U premanturskoj župnoj knjizi *Protocollo* (n. dj.) i u najstarijim maticama, sačuvao se spomen o dvojici župnika — Petru Mihaljeviću iz Labina (god. 1623) i Gašparu Škampiću (god. 1630) — koji su, još u okviru zajedničke pomerske župe, vodili brigu o Premanturcima. Naslijedio ih je Premanturac Miho Slipšević (1633—65). Do konca XVIII stoljeća svi su župnici bili domaći ljudi iz Premanture: Tone Crnobor(i) (1666), Mate Mihovilović (1704), Nikola Mezulić (1750), Petar Učeta (1769), Ive Mihovilović (1789) i Andre Učeta.

[225] Popis potječe iz lošeg prijepisa Renierove investiture u župnoj knjizi *Protocollo*. Prezime *Cernigoraz* nije postojalo u Premanturi, pa Tone Peruško pomišlja da je u originalu možda glasilo *Černobor* (*Dalmatinski Vlasi u južnoj Istri. Osnivanje Premanture*, Istra — glasilo Saveza emigranata iz Julijske krajine VI, br. 49, 50. i 51, Zagreb 1934; tvrdnju iznosi na str. 20).

[226] Osma obitelj (Renier izričito kaže: *otto famiglie Zarattine*) nije imenovana u spomenutom prijepisu (usp. *Protocollo*).

39. RADDASSINOUICH, Giovanni
40. ROSSO, Biasio
41. ROTER, Candido
42. SCHAMPICHIO, Gasparo, Piouano di Prementore
43. SEMELICH, Grubissa
44. SIPETICH, Giovanni
45. SLIPSEUICH, Michiel, Curato in Prementore
46. SLIPSEUICH, Zuane
47. SOGLCO, Mathio (Solcouich)
48. STIPANOUICH, Zorzi

1650—1675.

49. BAROGA, Zuanne
50. BELLE, Mattio
51. BENEDETTI, Illia
52. BERINICH, Mattio da Losin
53. BILICH, Martin
54. BOSAZ, Simon
55. CERNOBORI, Antonio, economo
56. CERNOBORI, Andrea
57. CIPRIOTTO, Tomaso, paron da Pola
58. CORENICH, Simon
59. COSULICH, Grubissa, paron da Losin
60. DE FRANCESCHI, Mattio da Pomer
61. FABIANICH, Luca
62. FIUMAN, Michiel
63. GRACALICH, Mattio
64. GRUBISICH, Luca
65. IADRESCO, Andrea da Chernizza
66. IUESSA, Zuanne
67. IURIEUICH, Steffano
68. LUCIZA, Vido Capo
69. MAURICH, Martin
70. MECHOUICH (MECOUICH), Zuanne
71. MESULICH (MEZOLICH, MEZUL), Zuanne
72. MICOUILOUICH, Michiel, chierico
73. MICOUILLOUICH, Vido, Capo; Marussa sua consorte
74. OCRETA, Zorzi
75. PERICH, Michiel di Altura
76. PERISSA, Andrea
77. RACHICH, Antonio; Aniza sua consorte
78. RADDASSINOUICH, Martin
79. RADOSSEUICH, Giacomo da Medolin
80. ROTER, Leonardo
81. SARICH, Luca de Altura
82. SEGLIAC, Marco
83. SEMELICH, Mattio
84. SIPETICH, Zuanne
85. SLIPSEUICH, Frane
86. SLIPSEUICH, Zuanne detto Iuessa
87. STIPANOUICH, Zuanne
88. VIDOUICH, Rado
89. VLACOUICH, Zuanne
90. ZUCON, Piero da Pomer

1675—1700.

91. BAF, Zorzi da Vragnia
92. BAROGA, Zuanne
93. BATTISTA, mistro del Pratato de Cragnia
94. BELLE, Mattio
95. BOGHETICH, Zuanne
96. BORIN, Zuanne
97. BOSAZ, Gregorio
98. BOTIN, Mattio, mistro da Lossin
99. BUDACOUICH, Mattio da Pomer
100. CERNOBORI, Antonio, Pieuano della Chiesa Parochiale di San Lorenzo di Prementore
101. CERNOBORI, Zuanne
102. CIGAN, Gasparo da San Vicenti
103. CIPRIOTTO, Tomaso da Pola
104. CLUNICH, Zirzi di Lisgnian
105. CORENICH, Bare
106. COSULICH, Grubissa, Paron da Lossin
107. DE FRANCESCHI, Nicolò
108. FIUMAN, Michiel
109. GORTAN, Valentin, mistro de Cragnia
110. GRACALICH, Mattio
111. GRUBISSICH, Mattio
112. IUESSA, Zorzi
113. IURIEUICH, Zuanne
114. IURISSA, Zorzi
115. IURMONICH, Mattio da Lisignan
116. LATIN, Mattio
117. LORENZIN, Bortolo da Medolin
118. MATTICHIO, Andrea da Pomer
119. MECOUICH, Gregor; Anizza sua consorte
120. MEZULICH, Martin
121. MICOUILOUICH, Michiel, chierico
122. MICOUILLOUICH, Perissa
123. MILOSSEUICH, Giacomo da Galignana
124. OCCRETTA, Gregor
125. PERICH, Ellio di Altura
126. PERISSA, Piero
127. PICOLO, Zorzi

128. PINESICH, Zorzi da Filippan
129. RABAR, Zuanne, Arciprette di Sissan
130. RACHICH, Zuanne
131. RADDASSINOUICH, Marco
132. RADOSSEUICH, Giacomo da Medolin
133. ROCHI, de Rocho, Paron da Rouigno
134. ROTTER, Leonardo, mistro di Cargnia
135. SANDRI, Leonardo, mistro
136. SEMELICH, Grubissa
137. SCRAPETTA, Zuanne
138. SICHICH, Mattio da Charnizza
139. SIMANICH, Zuanne da Pomer
140. SLIPSEUICH, Iurissa
141. SMILCA, Zuanne
142. TARABOCHIA, Zuanne, Paron da Lossin
143. VCCETTA, Mattio
144. VCSICH, Piero di Altura
145. VECHO, Martin
146. VIDOUICH, Rado
147. ZUCON, Zulian da Pomer
148. ZUPICH, Andrea della Villa di Rouighnio

1700—1725.

149. BAF, Zorzi
150. BALINOUICH, Simon di Altura
151. BAROGA, Andrea
152. BERCOUAZ, Michiel detto Prencipe de Cosur
153. BICICH, Michiel da Barbana
154. BIBINOUICH, Ziorzi di Medolin
155. BOGETICH, Bortulo
156. BOSACH, Gregorio
157. BRACOUICH, Tomaso di Medolin
158. BRIBINOUICH, Ziorzi della Villa di Medolin
159. BUBICH, Zuanne
160. BUDACH, Zuanne di Pomer
161. BUICH, Zuanne di Pomer
162. BULICH, Ziorzi da Vragna
163. CAMERICH, Filipo da Medolin
164. CERNOBORI, Mattio
165. CIPRIOTTO, Domenico, Patron di Pola
166. CORENICH, Mattio
167. CUCCHIARO, Valentin, muraro
168. DE FRANCESCHI, Michiel da Pomer
169. DROGUGLIA, Zuane del Territorio di San Vicenti
170. FABIANICH, Luca
171. FERLETICH, Nadal da Montichio
172. FIUMAN, Mattio
173. GARBIN, Simon di Lisgnan
174. GASPARINICH, Marco della Villa di Marcosizze sotto Conte Petach di Trieste
175. GOGLIA, Marco da Lourana
176. GOLESICH, Illia di Altura
177. GORTAN, Valentin, mistro di Cargna
178. GRUBISICH, Matio
179. IADRESCO, Michiel
180. IURIEUICH, Zuane
181. LATCOUICH, Piero da Lisgnano
182. LATIN, Mattio
183. LICARI, Mattio di Stignan
184. LORENCIN, Bortulo di Medolin
185. MARAS, Lorenzo di Medolin
186. MARCOUICH, Martin
187. MATICH, Martin detto Slipseuich
188. MATTICHIO, Vido di Pomer
189. MATUGLIA, Antonio del Teritorio di Castua
190. MAURICH, Vicenzo
191. MAZURANA, Miho(!)
192. MECOUICH, Gregorio da Stignan
193. MECOUICH, Zuane da questa Villa
194. MEZOLICH, Martin (pored MEZULICH, MEZOL, MEZUL)
195. MICOUILOUICH, Martin, Capo
196. MICOUILOUICH, Pre Mattio Cappelano
197. MILOSEUICH, Giacomo
198. MISCOUICH, Lorenzo
199. OCRETTA, Gregorio
200. OLLIUERICH, Michiel da Medolino
201. PRIURAT, Antonio da Medolino
202. RACHICH, Luca; Anizza sua figliuola
203. RADOSENOUICH, Marco detto Scocco
204. RADOSEUICH, Piero di questo loco
205. RADOSSEUICH, Vido da Medolin
206. ROTER, Piero mistro dalla Cargna
207. RUBINICH, Ziorzi da Mestenize(!)
208. SABOLICH, Andrea di Pomer
209. SARICH, Martin della Contrada di Filipan
210. SARICH, Miho(!) della Contrada di Valle
211. SCATARO, Zuane da Sichichi
212. SCOCCO, Zuanne
213. SEMELICH, Grubissa
214. SICHICH, Mattio da Sichichi

215. SIPETICH, Illia
216. SLIPSEUICH, Zorzi
217. SLIPSEUICH, Michiel detto Belle
218. SLIPSEUICH, Michiel detto Fiuman
219. SLIPSEUICH, Martin detto Iure Picolo
220. SLIPSEUICH, Martin detto Iurlina
221. SLIPSEUICH, Mattio detto Matich
222. SLIPSEUICH, Mattio detto Polcich
223. SLIPSEUICH, Nicolo detto Matouaz
224. SLIPSEUICH, Gregorio detto Vsco
225. STEFANICH, Nicolo di Pomer
226. STOMILOUICH, Paulo di Marzana
227. TOLICH, Mandalena
228. VERTLIAN, Paue di Altura
229. VIDOUICH, Ziorzi
230. VOGIACH, Ziorzi da Medolin
231. ZAR, Gasparo di Medolin
232. ZOCON, Zuane da Pomer
233. ZUANNOUICH, Zuanne detto Crasiza da Stignano

1725—1750.

234. BAF, Zorzi
235. BANCO, Pietro Cargnello
236. BELLE, Pietro
237. BOGETICH, Simon
238. BULICH, Zorzi
239. CERNOBORI, Antonio
240. CERNOBORI, Mattio detto Salata
241. COLLONA, Zuanne
242. CORENICH, Zuanne
243. DE FRANCESCHI, Nicolo
244. FABIANICH, Zuane
245. FIUMAN, Mattio detto Picolo
246. FIUMAN, Zuanne
247. GRUBISICH, Luca
248. IECHICH, Michiel
249. IUESSA, Pietro
250. IURIEUICH, Zorzi
251. LIMBE, Tomaso
252. LORENZIN, Piero da Medolin
253. LUCHETICH, Antonio
254. MATENZO, Zorzi
255. MATIAS, Martin
256. MAUROUICH, Vicenzo
257. MECOUICH, Michiel
258. MERCOUICH, Antonio
259. MEZULICH, Zuane
260. MICOUILOUICH, Zorzi, meriga
261. MICOUILOUICH, Michiel detto Iechich
262. MICOUILOUICH, Antonio detto Perissa
263. MICOUILOUICH, Mattio detto Perissich
264. MISCOUICH, Zuanne
265. MISEGLIA, Martin
266. PERISSA, Zorzi
267. PICOLÒ, Antonio
268. POLCICH, Pietro
269. PREMATE, Gregorio
270. RACHICH, Michiel
271. RADOSINOUICH, Nicolo detto Scocco
272. ROTTER, Giouanni Battista di Cargna
273. SCOCCO, Piero
274. SEBEGLIA, Zorzi
275. SEMELICH, Nadal
276. SIPETICH, Piero
277. SIROLA, Zuanne detto Souich della Contrada di Castua
278. SLIPSEUICH, Antonio
279. SLIPSEUICH, Michiel detto Belle
280. SLIPSEUICH, Piero detto Bellich
281. SLIPSEUICH, Antonio detto Bose
282. SLIPSEUICH, Martin detto Fiuman
283. SLIPSEUICH, Zorzi detto Iuessa
284. SLIPSEUICH, Zorzi detto Iurissich
285. SLIPSEUICH, Martin detto Iurlina
286. SLIPSEUICH, Antonio detto Lachetich
287. SLIPSEUICH, Margharita detta Malla
288. SLIPSEUICH, Zorzi detto Matichio
289. SLIPSEUICH, Michiel detto Memeglia
290. SLIPSEUICH, Luca detto Moro
291. SLIPSEUICH, Zorzi detto Pauich
292. SLIPSEUICH, Simon detto Picolò
293. SLIPSEUICH, Andrea detto Polcich
294. SLIPSEUICH, Luca detto Premate
295. SLIPSEUICH, Marco detto Tabora
296. SLIPSEUICH, Zorzi detto Vidas
297. SMILCA, Zuanne
298. TROST, Zorzi
299. VALENCICH, Pietro nato in Vragna stato Imperiale

300. VIDAS, Zorzi
301. VIDOUICH, Rado
302. VOLCO, Andrea
303. VSCOUICH, Zuanne

1750—1770.

304. ANDREA da Susgneuizza Imperiale
305. BAF, Giacomo
306. BELLE, Michiel
307. BENCINICH, Zorzi da Bogliun
308. BOGETICH, Zuane
309. BOSAZ, Simon
310. BUCARAN, Mattio
311. CAPORALIN, Lucha
312. CERNOBORI, Vido ecconomo
313. COLLONA, Antonio
314. CORENICH, Simon
315. DE FRANCESCHI, Lorenzo
316. FABIANICH, Zuane
317. FIUMAN, Luca
318. GONAN, Giacomo da Cargna
319. GRUBISICH, Antonio
320. IUESSA, Tomaso
321. IURIEUICH, Zorzi
322. IURIEUICH, Nicolo detto Mienzo
323. IURLINA, Vido
324. IUROSIN, Gregorio
325. LIMBE, Antonio
326. LIUBE, Tomaso
327. LUBETICH, Antonio
328. MATOUAZ, Michiel
329. MATUGLIA, Giacomo
330. MATTENZO, Mattio
331. MATTIAS, Mattio
332. MATTICHIO, Tomaso
333. MAURICH, Andrea
334. MAUROUICH, Martin
335. MECOUICH, Michiel
336. MEZULICH, Piero (pored: MEZOL, MEZOLICH)
337. MEZULICH, Nicolò, Parocho
338. MICOUILLOUICH, Vido (pored: MICHOUILLOUICH)
339. MICOUILOUICH, Mattio detto Matenzo
340. MICOUILOUICH, Michiel detto Perissa
341. MISCOUICH, Lorenzo
342. MISEGLIA, Rocco
343. PAUICH, Zorzi
344. PERISSA, Antonio
345. PICCOLO, Antonio
346. POLCICH, Simon
347. PREMATE, Martin
348. PREMATICH, Gregorio
349. PREMOLICH, Andrea
350. RACHICH, Lorenzo
351. ROSANDA, Lorenzo
352. RUBINICH, Mattio
353. SCOCCO, Michiel
354. SEBEGLIA, Zorzi
355. SEMELICH, Grubissa
356. SIPETICH, Zuane
357. SIROLA, Zuane
358. SLAUICH, Zorzi da Monte Maggior
359. SLIPSEUICH, Lorenzo
360. SLIPSEUICH, Mandalena detta Belle
361. SLIPSEUICH, Nadal detto Boxe
362. SLIPSEUICH, Gregorio detto Matouaz
363. SLIPSEUICH, Antonio detto Miscouich
364. SLIPSEUICH, Zorzi detto Pauich
365. SLIPSEUICH, Antonio detto Picolò
366. SLIPSEUICH, Gregorio detto Premate
367. SLIPSEUICH, Tomaso detto Prematich
368. SLIPSEUICH, Zorzi detto Rossanda
369. SMILCA, Martin
370. UIDOUICH, Michiel
371. USCO, Martin
372. VCCETTA, Michiel
373. VOLCHO, Piero
374. VUSCO, Mattio (v. USCO)
375. ZORZI da Lourana seruitore di Antonio Uzzetta
376. ZORZI da Studeno seruo di Antonio Micouilouich

1770—1797.

377. ANTONIO da Castua a Parte Imperij
378. BAF, Michiel
379. BELLE, Piero
380. BENCINICH, Zorzi
381. BERSCHIAN, Zuanne
382. BOGHETICH, Fillippo
383. BOSAZ, Simon
384. BOXAZ, Zuanne
385. BRISCHIAN, Zuanne
386. BRUGNAK(!), Giuseppe
387. CALCICH, Tomaso da Lovrana a parte Imperij
388. CERNOBORI, Biasio
389. COLONA, Mattio
390. CORENICH, Matio

391. CORVA, Zuanne, mistro
392. COVACEVICH, Piero da Lovignaz dalla Lika Imperiale in questo Quartiere Militare
393. DE FRANCESCHI, Francesco
394. DOBRILOUICH, Zuanne da Lusin Picolo
395. FIUMAN, Giacomo
396. FIUMAN, Mattio detto Mattouaz
397. GRABEGLIA, Martin
398. GAZANICH, Mattio da Lossin Picolo
399. GONAN. Zuane dalla Cargna
400. GRUBISSICH, Michiel detto Vccetta
401. IVESSA, Zuanne
402. JURJEVICH, Luca
403. JURLINA, Martin
404. KOCEVAR, Giacomo dà Clana, a Parte Imperij [...] venuto pochi giorni prima per seruire in Promontore
405. LIUBE, Antonio
406. LORENZIN, Zuane
407. MATENZO, Mattio
408. MATICHIO, Tomaso
409. MATOUAZ, Martin
410. MATTIAS, Filippo
411. MATTUGLIA, Giacomo
412. MAUROVICH, Andrea
413. MECOVICH, Luca
414. MEZOLICH, Zorzi
415. MICOVILOVICH, Antonio, Capo
416. MICOVILOVICH, Zuane, Pievano
417. MICOVILOVICH, Zouanne detto Collona
418. MICOVILOVICH, Michiel detto Jechnich
419. MICOVILOVICH, Paolo detto Mattenzo
420. MICOVILOVICH, Zuanne detto Perissa
421. MISCOVICH, Marco
422. MISEGLIA, Roco
423. PAJALICH, Michele, Capellano
424. PAVICH, Zorzi
425. PERISSA, Zorzi
426. PICOLO, Simon
427. POLCICH, Zuane
428. PREMATICH, Pietro
429. RACHICH, Giacomo
430. RADOSSINOVICH, Domenico detto Scocco
431. ROSANDA, Giacomo
432. SANSA, Zorzi
433. SCOCCO, Domenico (v. Radossinovich)
434. SCROPETTA, Francesco
435. SEBEGLIA, Simon
436. SIGLIAN, Michiel
437. SIPETICH, Luca
438. SIPETICH, Andrea detto Caporalin
439. SIROLA, Mattio
440. SLIPSEVICH, Giacomo detto Baf
441. SLIPSEVICH, Francesco detto Boxich
442. SLIPSEVICH, Tomase detto Limbe
443. SLIPSEVICH, Zorzi detto Mattichio
444. SLIPSEVICH, Andrea detto Mattela
445. SLIPSEVICH, Francesco detto Pavich
446. SLIPSEVICH, Mattio detto Picolo
447. SLIPSEVICH, Zorzi detto Prematich
448. SLIPSEVICH, Francesco detto Rosanda
449. SMILCA, Zorzi
450. UZZETTA, Andrea, Reverendo Signor Pievano
451. VIDOVICH, Zorzi detto Bacaran
452. VOLCO, Maria
453. VUCCETTA, Siluestro, v. Vzzetta
454. VUCOVICH, Gregorio, Pievano elletto
455. VZZETTA, v. Vuccetta

1. B. Kazalo i ciklička distribucija premanturskih prezimena

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Andrea da Susgneviza (304)									x	
Anich (12)				x						
Antonio da Castua (377)										x
Arincich (1)	x									
Baf (91, 149, 234, 305, 378)						x	x	x	x	x
Balinovich (150)							x			
Banco (235)								x		
Baroga (13, 49, 92, 151)				x	x	x	x			
Battista (93)						x				
Belle (50, 94, 236, 306, 379)					x	x	x	x	x	x
Bencinich (380); v. Bencinovich										x
Bencinovich (307); v. Bencinich									x	
Benedetich (14)				x						
Benedetti (51)					x					
Bercovaz (152)							x			
Berinich (52)					x					
Berschian (381)										x
Bibinovich (154)							x			
Bicich (153)							x			
Bilich (53)					x					
Bogetich [Boghetich] (95, 155, 237, 308, 382)						x	x	x	x	x
Borin (96)						x				
Bosach (156)						x				
Bosaz, v. Boxaz, Bozaz (309, 383)									x	

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Botin (98)									x	
Boxaz, v. Bosaz, Bozaz (384)										x
Bozaz, v. Bosaz, Boxaz (54, 97)					x	x				
Bracovich (157)							x			
Branilovich (15)				x						
Bribinovich, v. Bibinovich (158)							x			
Brischian (385)										x
Brugnak(!) (386)										x
Bubich (159)							x			
Bucaran (310)								x		
Budac (160)							x			
Budacovich (16, 99)				x	x	x				
Buich (161)							x			
Bulich (162, 238)							x	x		
Calcich (387)										x
Camerich (163)							x			
Caporalin (311)									x	
Cerglienizza (17)				x						
Cernich (18)				x						
Cernigoraz (2)	x									
Cernobor (19), v. Cernobori				x						
Cernobori (55, 56, 100, 101, 164, 240, 312, 388); v. Cernobor					x	x	x	x	x	x
Cernobori, detto Salata (240)								x		
Cigan (102)						x				
Ciprioto (57, 103, 167)					x	x	x			
Clunich (104)						x				

Collona (242, 313, 389)					x	x	x
Corenich (20, 58, 105, 166, 242, 314, 390)	x	x	x	x	x	x	x
Corva (391)							x
Cosulich (59, 106)		x	x				
Covacevich (392)							x
Crancich (21)	x						
Creccovich (22)	x						
Cucchiaro (167)				x			
De Franceschi (60, 107, 168, 243, 315, 393)		x	x	x	x	x	x
Dobrilovich (394)							x
Droguglia (169)				x			
Fabianich (23, 61, 170, 244, 316)	x	x	x	x	x	x	
Ferletich (171)				x			
Fiuman (62, 108, 172, 246, 317, 395)		x	x	x	x	x	x
Fiuman detto Mattovaz (396)							x
Fiuman detto Picolo (245)					x		
Grabeglia (397)							x
Garbin (173)				x			
Gasparinich (174)				x			
Gazanich (398)							x
Goglia (175)				x			
Golesich (176)				x			
Gonan (318, 399)						x	x
Gortan (109, 177)			x	x			
Gracalich (63, 110)		x	x				
Grubich (24)	x						
Grubisich [Grubissich] (25, 64, 111, 178, 247, 319, 400)	x	x	x	x	x	x	x
Iadresco (65, 179)		x	x	x			
Iechnich (248)					x		

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Iurievich (26, 67, 113, 180, 250, 331, 402)				x	x	x	x	x	x	x
Iurievich detto Mienzo (322)									x	
Iurissa (114)						x				
Iurlina (323, 403)									x	x
Iurmonich (115)						x				
Iurosin (324)								x		
Ivessa (66, 112, 249, 320, 401)					x	x	x	x	x	x
Kocevar (404)										x
Latcovich (181)							x			
Latin (116, 182)						x	x			
Licari (183)							x			
Limbe (251, 325)								x	x	
Liube (326, 405)									x	x
Lorenzin (117, 184, 252, 406)						x	x	x	x	x
Lubetich (327)									x	
Luchetich (253)								x		
Luciza (68)					x					
Maras (185)							x			
Marcovich (8, 27, 186)		x	x	x	x	x	x			
Matenzo (254, 330, 407)								x	x	x
Matias (255, 331)								x	x	
Matich detto Slipsevich (187)							x			
Matichio (28, 118, 188, 332, 408)				x	x	x	x	x	x	x
Matovaz (328, 409)									x	x
Mattias (410)										x
Matuglia (189, 329, 411)							x	x	x	x
Maurich (69, 190, 333)					x	x	x	x		
Maurovich (256, 334, 412)								x	x	x

Mazurana (191)				x			
Mechovich (70); v. Mecovich, Mihovich(!)		x					
Mecovich (70, 119, 192, 193, 257, 335, 413); v. Mechovich, Mihovich(!)		x	x	x	x	x	x
Mercovich (258)					x		
Mesulich (29)	x						
Mezol (194, 259); v. Mesolich, Mezolich, Mezul, Mezulich				x	x		
Mezolich (71, 194, 259, 337, 414); v. Mesolich, Mezol, Mezul, Mezulich		x	x	x	x	x	x
Mezul (71); v. Mesulich, Mezol, Mezolich, Mezulich		x					
Mezulich (71, 120, 194, 259, 336); v. Mesulich, Mezolich, Mezol, Mezul		x	x	x	x	x	x
Micovilovich (72, 73, 120, 121, 195, 196, 260); v. Mihovilovich		x	x	x	x	x	x
Micovillovich detto Collona (417)							x
Micovilovich detto Iechich (261, 418)					x	x	x
Micovilovich detto Matenzo (339, 419)						x	x
Micovilovich detto Perissa (262, 340, 420)					x	x	x
Micovilovich detto Perissich (263)					x		
Mihaglievich(!) (30)	x						
Mihovich(!) (31); v. Mechovich, Mecovich	x						
Mihovilovich(!) (32); v. Micovilovich	x						
Millasin (33)	x						

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Milos (34)				x						
Milossevich (123, 197)						x	x			
Milovich (3)	x									
Miscovich (198, 264, 341, 421)							x	x	x	x
Misseglia (265, 342, 422)								x	x	x
Mohovich (35)				x						
Ocreta (74, 124, 199)					x	x	x			
Olliverich (36, 200)				x	x?	x?	x			
Pajalich (423)										x
Pavich (343, 424)									x	x
Perich (75, 125)					x	x				
Perissa (76, 126, 276, 344, 425)					x	x	x	x	x	x
Picolò (127, 267, 345, 426)						x	x	x	x	x
Pinesich (128)						x				
Polcich (268, 346, 427)								x	x	x
Premate (269, 347)								x	x	x
Prematich (348, 428)									x	x
Premolich (349)									x	
Privrat (201)							x			
Rabar (129)						x				
Rachich (37, 87, 140, 202, 270, 350, 429)				x	x	x	x	x	x	x
Raddassinovich (39, 78, 131)				x	x	x				
Radovojnich (4)	x									
Radosenovich detto Scocco (203)							x			
Radosevich (204)							x			
Radosinovich (11)		x								

Radosinovich [Radossinovich] detto Scocco (271, 430)						x	x	x
Radoslovich (5)	x							
Radossevich (79, 131, 205)		x	x	x				
Ragusinich (38)		x						
Rochi (133)			x					
Rosanda (351, 431)							x	x
Rosso (40)		x						
Roter (41, 80, 134, 206, 272)		x	x	x	x	x		
Rubinich (207, 352)				x	x	x		
Sabolich (208)				x				
Sandri (135)			x					
Sansa (432)								x
Sarich (81, 209, 210)		x	x	x				
Scampichio (42)		x						
Scataro (211)				x				
Scocco (212, 273, 353, 433)				x	x	x	x	
Scrapetta (137); v. Scropetta			x	x				
Scropetta (434); v. Scrapetta								x
Sebeglia (274, 354, 435)						x	x	x
Segliac (82)		x						
Semelich (43, 83, 136, 213, 275, 355)		x	x	x	x	x	x	x
Sicich (138, 214)			x	x				
Siglian (436)								x
Simanich (189)				x				
Sipetich (54, 94, 225, 286, 356, 437)		x	x	x	x	x	x	x
Sipetich detto Caporalin (438)								x
Sirola (439)								x
Sirola detto Sovich (277, 357)						x	x	
Slavich (358)							x	

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Slipsevich (6, 9, 45, 46, 85, 140, 216, 278, 359)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Slipsevich detto Baf (440)										x
Slipsevich detto Belle (217, 279, 360)							x	x	x	
Slipsevich detto Bellich (280)								x		
Slipsevich detto Boxe Bose (281, 361)								x	x	
Slipsevich detto Boxich (441)										x
Slipsevich detto Fiuman (281, 282)							x	x		
Slipsevich detto Iure Picolò (219)							x			
Slipsevich detto Iurissich (284)								x		
Slipsevich detto Iurlina (220, 285)							x	x		
Slipsevich detto Ivessa (86, 283)					x	x	x	x		
Slipsevich detto Lachetich (286)								x		
Slipsevich detto Limbe (442)										x
Slipsevich detto Malla (287)								x		
Slipsevich detto Matich (221)							x			
Slipsevich detto Matichio (288, 443)								x	x	x
Slipsevich detto Matovaz (223, 362)							x	x	x	
Slipsevich detto Mattella (444)										x
Slipsevich detto Memeglia (289)								x		

Slipsevich detto Miscovich (363)										x	
Slipsevich detto Moro (290)									x		
Slipsevich detto Pavich (291, 364, 445)									x	x	x
Slipsevich detto Picolò (292, 366, 446)									x	x	x
Slipsevich detto Polcich (222, 293)								x	x	x	
Slipsevich detto Premate (294, 367)									x	x	
Slipsevich detto Prematich (367, 447)										x	x
Slipsevich detto Rossanda (369, 448)										x	x
Slipsevich detto Tabora (295)									x		
Slipsevich detto Vidas (296)									x		
Slipsevich detto Vsco (224)								x			
Smilca (141, 278, 297, 369, 449)							x	x	x	x	x
Soglco (47)				x							
Stefanich (225)								x			
Stipanovich (7, 48, 87)	x	x?	x?	x	x						
Stomilovich (226)								x			
Tarabochia (142)							x				
Tolich (227)								x			
Trost (298)									x		
Uidouich (370)										x	
Usco (371); v. Vsco										x	
Uzzetta (450); v. Vuccetta											x
Valencich (299)									x		
Vccetta (143, 372); v. Uzzetta							x	x	x	x	
Vcsich (144)							x				
Vecho (145)							x				
Vertlian (228)								x			

Popis i redni broj prezimena	Godine i razdoblja u kojima se pojavljuje pojedino prezime									
	1585.	1597.	1598.	1623—1650.	1650—1675.	1675—1700.	1700—1725.	1725—1750.	1750—1770.	1770—1797.
Vidas (300)								x		
Vidovich (88, 146, 229, 301)					x	x	x	x		
Vidovich detto Bacaran (451)										x
Vlacovich (89)					x					
Vogliach (230)							x			
Volco (302, 373, 452)								x	x	x
Vradcovich (10)		x								
Vsco (374); v. Usco									x	
Vscovich (303)								x		
Vuccetta (453); v. Uzzetta										x
Vucovich (454)										x
Zar (231)							x			
Zocon (232); v. Zucon							x			
Zorzi da Lovrana (375)									x	
Zorzi da Studeno (376)									x	
Zuannovich (243)							x			
Zucon (90, 147); v. Zocon					x	x				
Zupich (148)						x				

1. C. Premanturska prezimena s oznakom provenijencije

BAKAR: Mattio Bucaran; Zorzi Vidouich detto Bacaran
BALE: Miho (!) Sarich della contrada di Valle
BARBAN: Michiel Bicich da Barbana
BOLJUN: Zorzi Bencinich da Bogliun
DANE: Bortolo Braicouich di Dane
DUBROVNIK (?): Giouanni Ragusinich
FILIPANA: Zorzi Pinesich da Filippan; Martin Sarich della Contrada di Filipan
KARNIJA *(Carnia):* Pietro Banco Cargnello; mistro Battista del Pratato de Chargnia; Giacomo Gonan da Cargna; mistro Valentin Gortan di Cargna; mistro Leonardo Rotter di Chargnia
KASTAV: Antonio da Castua à Parte Imperij; nella Casa di Mattio Cernobori; Antonio Matuglia del Territorio di Castua; Zuanne Sirola detto Souich della Contrada di Castua
KLANA: Giacomo Koceuar dà Clana à Parte Imperij; in ettà d'anni 26 circa, uenuto pochi giorni prima per seruire in Prementore
KOČUR: Michiel Bercouaz detto Prencipe de Cosur
KRNICA: Andrea Iadresco da Chernizza
LIŽNJAN: Simon Garbin di Lisgnan; Mattio Iurmonich da Lisgnian; Piero Latcouich da Lisgnano
LOŠINJ: Mattio Berinich da Losin; Mistro Mattio Botin da Lossin; Paron Grubissa Cosulich da Lossin
LOVINAC: Piero Covacevich da Lovinaz dalla Lika(!) Imperiale in questo Quartiere Militare
LOVRAN: Tomaso Calcich da Lovrana à parte Imperij; nella Casa di Mattio Prematich; Luca Cernich da Lourana; Marco Goglia da Laurana; Zorzi da Lourana seruitore di Antonio Uzzetta
MALI LOŠINJ: Zuane Dobrilouich da Lusin Picolo
MARČANA: Paulo Stomilouich da Marzana
MARKOVŠČINA: Marco Gasparinich della Villa di Marcosizze sotto Conte Petach *(Vetach)* di Trieste
MEDULIN: Tomaso Bracouich di Medolin; Zorzi della Villa di Medolin; Filipo Camerich da Medolin; Bortolo Lorenzin da Medolin; Lorenzo Maras di Medolin; Michiel Oliuerich da Medolin; Antonio Priurat da Medolin; Giacomo Radosseuich da Medolin; Ziorzi Vogiach da Medolin; Gasparo Zar di Medolin
MOŠĆENICE: Ziorzi Rubinich da Mostenize
MUNTIĆ: Nadal Ferletich da Montichio
NADIN: Conte Obrad Radoslouich da Nadin
POMER: Zuane Budach di Pomer; Mattio Budacouich da Pomer; Zuane Buich di Pomer; Mattio de Franceschi da Pomer; Andrea Sabolich di Pomer; Piero Zucon da Pomer
PULA: Tomaso Cipriotto Paron da Pola
RAKALJ: Giorgio Grubich da Castelnouo
RIJEKA: Michiel Fiuman
ROVINJ: Paron Rocho de Rochi da Rouigno
ROVINJSKO SELO: Andrea Zupich dalla Villa di Rouighnio
SAVIĆENTA: Gasparo Cigan da San Vicenti; Zuane Droguglia del Territorio di San Vicenti
STUDENO: Zorzi da Studeno seruo di Antonio Micouilouich
SUŠNJEVICA: Andrea da Susgneuizza Imperiale nella Casa di Capo Micouilouich
ŠIKIĆI: Mattio Sichich da Sichichi
ŠIŠAN: Zuanne Rabar Arciprette di Sissan
ŠTINJAN: Mattio Licari da Stignan; Gregorio Mecouich da Stignan; Zuanne Zuannouich detto Crasiza da Stignano
UČKA (selo): Zorzi Slauich da Monte Maggior nella Casa di Mattio Cernobori

VALTURA: Simon Balinouich di Altura; Illia Golesich di Altura; Nicolò Nitich di Altura; Michiel Perich di Altura; Piero Vcsich [Ušić] di Altura; Paue Vertlian di Valtura (tako u originalu!)
VELIM: Iuan Marcouich da Velim; Iuan Radosinouich da Velim; Marco Slipseuich da Velim; Micula Vradcouich da Velim
VRANJA: Zorzi Baf da Vragnia; Zorzi Bulich da Vragna; Piero Valencich natio in Vragna stato Imperiale
ZVONIGRAD: Simon Milouich da Suonigrad

1. D. Prezimena iz doba Venecije koja su se održala u Premanturi do godine 1945.[227]

Bogetić	Maurović	Rakić
Crnobori	Mezulić	Rocco
Fiuman	Mihovilović	Rosanda
Grbin	Mišković	Semelić
Iveša	Pavić	Slipšević
Jurašin	Periša	Škoko
Jurlina	Premate	

1. E. Premanturski Slipševići

Doseljena već u prvoj grupi godine 1585. porodica Slipšević postala je najrazgranatijim i najmnogobrojnijim rodom u Premanturi, a vjerojatno i u čitavoj južnoj Istri. Popis prezimena i nadimaka obiteljî i porodicâ Slipševića načinjen je ekscerpiranjem iz sačuvanih matičnih knjiga.

1. Giacomo Slipseuich detto Baf
2. Michiel Slipseuich detto Belle
3. Piero Slipseuich detto Bellich
4. Francesco Slipseuich detto Boxich
5. Antonio Slipseuich detto Bose (Boxe)
6. Martin Slipseuich detto Fiuman
7. Zorzi Slipseuich detto Iuessa
8. Zorzi Slipseuich detto Iurissich
9. Martin Slipseuich detto Iurlina
10. Antonio Slipseuich detto Lachetich
11. Tomaso Slipseuich detto Limbe
12. Margherita Slipseuich detta Malla
13. Andrea Slipseuich detto Mattella
14. Zorzi Slipseuich detto Matichio
15. Mattio Slipseuich detto Matich
16. Nicola Slipseuich detto Matouaz
17. Antonio Slipseuich detto Miscouich
18. Luca Slipseuich detto Moro
19. Michiel Slipseuich detto Memeglia
20. Zorzi Slipseuich detto Pauich
21. Luca Slipseuich detto Premate
22. Tomaso Slipseuich detto Prematich
23. Simon Slipseuich detto Rachich
24. Zorzi Slipseuich detto Rossanda
25. Marco Slipseuich detto Tabora
26. Zorzi Slipseuich detto Vidas
27. Gregorio Slipseuich detto Iure Picolò
28. Simon Slipseuich detto Picolò
29. Andrea Slipseuich detto Polcich
30. Gregorio Slipseuich detto Vsco.

U matičnim se knjigama često nailazi na primjere u kojima su svi upisanici (primjerice u knjizi krštenih: roditelji, župnik i kumovi) — iz roda Slipševića:

[227] *Cadastre National de l'Istrie d' après le Recensement du 1er Octobre 1945*, Sušak 1946, 149.

»Adì 17. X.bre 1665.

Zuanne Figliuolo di Mattio Slipseuich et Agata sua consorte fu battezato dal Signor Pre Mattio Slipseuich. Compari furno Francesco Slipseuich et Maria consorte di Tomaso Slipseuich.«

»Adì X. Decembre 1682.

Catarina fiola di Mattio Slipseuich, e Donna Mara sua consorte nata dal legittimo Matrimonio fu battezzata dal Signor Pre Mattio Slipseuich, compari furno Antonio Slipseuich, et Donna Elena consorte di Andrea Slipseuich.«

Da bi sačuvali, odnosno povećali posjede, Slipševići se često međusobno žene i obraćaju crkvenim vlastima moleći posebnu dozvolu *(dispensu)* za sklapanje braka među srodnicima. U knjizi vjenčanih nalazi se i ova *nota matrimoniale:*

»Adì 5. 7.bre 1719.

Il Molto Reuerendo signor Pre Pietro Grubisich Cappelano a congionto in Santo Matrimonio Gregorio figliolo di quondam Tomaso Slipseuich con Mandalena fiola di Simon Slipseuich detto Picolò ambi di questo luoco quali ritrouandosi in parentela dell'terzo grado sono stati dispensati dalla Clemenza del Signore Nostro Papa XI Clemente sotto li 10 Agosto 1710 et prima fatta una Publicacione, et altre due Publicacioni sono stati dispensati dalli Signori Superiori come si uede delli auisi dell'Molto Illustrissimo et Reuerendissimo signor Don Gierolimo Fonda Vicario Generale, et dell'Illustrissimo et Reuerendissimo Gioseppe Botarij Vescouo di Pola, et alla presentia di misser Antonio Slipseuich quondam Illia, et Zorzi Slipseuich quondam Iurissa Ambi di questo luoco.«

Možda je i taj biološki činitelj pridonio procesu relativno brzoga opadanja rodova Slipševićâ i njihovu nestanku u pedesetim godinama ovoga stoljeća?

1. F. Premanturci naseljeni u Puli

Skučeni na uskome prostoru Kamenjaka Premanturci su već nakon osnivanja sela i početka organiziranoga gospodarskog života bili upućeni na svojevrsnu ekspanziju prema susjednom području. Seljaci Premanture zakupljuju posjede sve do Pule, čak i otok Uljanik u Puljskome zaljevu, a poneki se od njih trajno naseljavaju u gradu. U tome »nesretnom prebivalištu melankolije, nemoći i smrti«, kako ga je, već je istaknuto, nazvao rašporski kapetan Andrea Contarini,[228] broj umrlih stoljećima je nadvisivao broj rođenih (za razdoblje 1626—1850, to se može preciznije dokumentirati). Analiza matičnih knjiga, u prvome redu rođenih (krštenih) i umrlih, pokazuje veoma karakterističan međuodnos stope nataliteta i mortaliteta. Broj rođenih i umrlih općenito varira u zavisnosti od ekonomsko-socijalnih, političkih i bioloških činitelja, pa i u dugoj, dvostoljetnoj povijesti Pule, maloga propalog urbanog središta, izmučenog epidemijama kuge, malarije, ratovima, glađu, emigracijom i stalnim gospodarskim nazadovanjem, stope morta-

[228] Vidi bilj. 99.

liteta kontinuirano nadvisuju natalitet.[229] Sudeći prema klasifikaciji Populacijskog odjela Ujedinjenih naroda[230] demografsku bismo povijest Pule od 1626. (od kada se mogu pratiti podaci o kretanju njezina stanovništva) do 1850. (kada se grad počeo pretvarati u glavnu ratnu luku Habsburškog Carstva) trebali svrstati u takozvanu *predtranzicijsku* etapu, koju obilježavaju visoke stope nataliteta i mortaliteta, ali s niskom ili čak nultom, odnosno neregularnom stopom prirodnog priraštaja. U trogodišnjem razdoblju 1629—1631. prosječna stopa mortaliteta iznosila je 142,8, a u »godini kuge« (1630) čak 169,6 promila. Visoki mortalitet (50,8‰) i dvostruko veći mortalitet (117,4‰) zadržali su se i u petoljeću 1646—1650, u kojemu se — god. 1647. u jednoj epidemiji malarične groznice — stopa smrtnosti popela na 222,3 promila. Te godine umrla je petina žiteljstva Pule, pa iz statističkih pokazatelja jasno izlazi da je haranje malarije bilo pogubnije i od toliko ozloglašene i zastrašujuće kuge! Krivulja mortaliteta gotovo je u čitavom 224-godišnjem razdoblju (1626—1850) — osim u drugoj polovici trećeg desetljeća, te između 1770—1780. i 1816—1836. — znatno nadvisivala krivulju nataliteta, tako da se u toj predtranzicijskoj etapi i ne može govoriti o prirodnome priraštaju. Grad je uspijevao preživjeti udarce sukcesivnih depopulacijskih kriza isključivo prihvaćanjem novoga žiteljstva sa seoskog područja. Bez te kontinuirane selidbene struje u smjeru selo → grad, stanovništvo Pule doslovce bi u XVII, odnosno XVIII stoljeću — prestalo postojati![231]

Prema tome, bez neprestanih novih doseljivanja i duljega ili trajnog nastanjivanja mnogih obitelji kolonista, dobjeglica ili onih koji su dolazili ovamo tražeći povoljnije životne uvjete, među njima i obitelji južnoistarskih seljaka,[232] sve bi puljsko žiteljstvo bilo pokošeno smrću![233]

U puljskim matičnim knjigama (*Liber Baptizatorum* — LB, *Liber Copulatorum* — LC i *Liber Mortuorum* — LM)[234] spomenuta su mnoga prezimena premanturskih doseljenika kojima je Pula postala stalno prebivalište:[235]

1. ms Zuane dalle Prementore (LB 1622)
2. Martin Slipseuich da Prementore (LM 1622)
3. ms Giacomo Marcouich da Prementore (LB 1636)

---

[229] Pokazuje to analiza puljskih matičnih knjiga koje se čuvaju u Historijskom arhivu u Pazinu: *Liber Baptisatorum, Liber Copulatorum* i *Liber Mortuorum.*

[230] Usp. Alica Wertheimer-Baletić, *Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak)*, Zagreb 1973, 69—79; Vladimir Stipetić, *Stanovništvo uže Srbije u 19. vijeku i prvi srpski ustanak*, Glas CCXCIV SANU, Odeljenje društvenih nauka, knj. 19, Beograd 1975, 261 (bilj. 81).

[231] Problem demografskoga kretanja puljskoga žiteljstva, ovdje samo dotaknut s nekoliko nabačenih nesustavnih konstatacija, bit će predmet opsežne studije čija je izrada, pod radnim naslovom *Umrijeti u Puli: jedan grad u krizama smrti (1625—1814)*, upravo u toku.

[232] M. Bertoša, *Etnička struktura Pule* I, n. dj., 51—130; II, 51—89.

[233] B. Benussi, *Spigolature*, n. dj., 405 (»se la popolazione non fosse stata risanguata da una lenta ma costante immigrazione, sarebbe rimasta tutta falcita dalla inesorabilità della morte«).

[234] Vidi bilj. 229.

[235] Navedena su samo premanturska prezimena u Puli, ne i broj osoba koji je, dakako, bio mnogo veći. Osobna imena odnose se samo na prvi upis, a godine u zagradi upućuju na kontinuitet nazočnosti dotičnog prezimena u Puli.

4. ms Micula Micouilouich da Prementore abitante in Pola (LB, LC 1640—1797)

5. ms Mattio Solco dalle Prementore abitante in Pola (LB 1644)

6. Madonna Lucia dà Promontore (LB 1676)

7. ms Mattio Slipseuich detto Belle dalla Villa di Prementore (LB, LC 1680—1722)

8. Anastasia Cernobori del quondam Michiel dalla Parrochia di Promontore abitante in questa Città (LB, LC 1682—1772)

9. Giacomo Milosouich di Promontore per molti anni habbitante in questa Città (LC, LB 1722—82)

10. Martino Miscouich detto Misseglia dalla Parrochia di Promontore (LC 1725)

11. Giacomo Slipseuich di Prementore Seruo de ms Marco Bulcouich di questa Città (LC 1727)

12. Chierico Martin Slipseuich detto Rosanda da Prementore (LC 1751)

13. Mattio Rossanda dalla Parrochia di Promontore, ora abitante in Pola (LC, LB 1755—92)

14. diacono Martino Slipseuich da Promontore (LC 1758)

15. ms Zorzi Mesolich da Promontore (LC 1766—67)

16. Simon Sebeglia di Promontore (LC 1766)

17. Simon Bosàz da Promontore ora abilante in questa Città (LB, LC 1767—86)

18. Zuanna figlia del quondam Gregorio Slipseuich detto Matouaz dalla Parrochia di Promontore (LC 1767)

19. ms Martin Cattich da Promontore abitante in questa Città (LB 1768)

20. Donna Zuanna Matuaz da Promontore abitante in questa Città (LB 1768)

21. Donna Maria Mecouich da Promontore abitante in questa Città (LB 1768)

22. ms Niccolò Rachich dalla Villa di Promontore abitante da molti anni in questa Città (LB 1768—97)

23. chierico Antonio Slipseuich detto Premate da Prementore (LC 1769)

24. Martin Scocco dalla Villa di Promontore abitante in questa Città (LC 1774—77)

25. Andrea Smilca da Promontore abitante in questa Città (LB 1775)

26. Niccolò Iurgeuich dalla Villa di Promontore (LC 1776)

27. Chierico Antonio Premate da Promontore (LC 1776)

28. Luca Sepetich deto Caporalin dalla Parrochia di Promontore abitante in questa Città (LC, LB 1776—1790); v. *Cepetich, Sipetich*

29. Giorgio Vidouich dalla Parrochia di Promontore (LC 1776)

30. Donna Zuanna vedoua del quondam Martin Catich da Promontore abitante in questa Città (LB 1778)

31. Orsola Jadresco da Promontore (LB 1778)

32. Gregorio Jurassin da Promontore (LB 1779)

33. ms Niccolò Mattichio da Promontore, abitante in questa Città (LB 1789—93)

34. Donna Agata vedoua del quondam Zorzi Pavich da Promontore (LB 1790)

35. ms Antonio Corenich da Promontore (LB 1791)

36. Gregorio Slipseuich detto Mattichio della Parrochia di Promontore ora abitante in Pola (LB 1792—95)

37. Zuanne Cepetich da Promontore abitante in Pola (LB 1793—94); v. *Sepetich, Sipetich*

38. Sipetich, v. *Cepetich, Sepetich*

2. KATASTIK ALVIŽA ŠKAMPIĆA

Labinsko-puljska obitelj Škampić (u starijim matičnim knjigama zabilježena u obliku *Scampich*, a u kasnijim *Scampichio*) i u Puljštini je imala velike posjede. Dio Škampićevih imanja držali su u zakupu premanturski seljaci, pa je katastik svjedočanstvo o jačanju seoskoga gospodarstva i svojevrsnom prodiranju Premanturaca u posjede puljske općine i dobra pojedinih građana. Povećavanje premanturskoga žiteljstva i razvitak stočarstva i ratarstva izazivalo je krizne gospodarske situacije u preuskome prostoru Premanture. Zakupnički odnosi pojavljuju se tu kao gotovo jedina mogućnost uspostavljanja gospodarske ravnoteže.

Catastico de' Beni; Godo, et al possesso mi attrouo Io Aluise Scampichio l'anno 1671 in Pola, suo Territorio, et di Medolino ancora[236]

— ommissis —

La Casa Grande in su la Piazza di Pola, sue Botteghe, ed Arche di piera uiua, habenze et pertinenze, con la Casetta contigua si adopera per Stalla.

Vn pezzo di Vigna sotto le mura à Porta Ratta, però data à Dasion di Lire 12 all'anno.

Vna Terra in Vitian di seminatura di moza tre in circa, ed Oliui quaranta circa.

Oliui sopra il Scoglio di San Fioran giusto li confini et diuisioni nel Porto di Pola.

La Dasion paga la Casa alta contigua à quella del Signor Zuanne Rotta, tenutta dal molto Reuerendo Signor Canonico Vio, perpetua di Lire 10 all' anno.

La Contrada di Val de Becco infra li suoi Confini, et Terreni arratiui, pascolatiui, et Boschiui giusto l'inuestitura 1582: 24 Gennaio dell'Eccellentissimo Salamon, et Pradi in Val laquera, et oliuari essistenti in detta Contrà rappresentante io Sudetto la portione dell'Heredità come Herede della quondam Signora Aurelia Benintendi mia Aua con cargo etiam di liuello al Reuerendo Capitolo di Pola per portione.

Medolin

Vn pezzo di Piantada in Vincural, et oliui numero 17 in loco di Gniargnam.

Vn pezzo di Piantada uicin à santa Barbara et Vna Vigna contigua d'opere doi in circa.

Vna Casaletto in Burle, con oliui entro numero 12 Oliuari in la Terra di Mattio Gracalich à Moncalbo numero 37 Oliuari appresso santa Maria Noua in la Terra della Pieue di Medolin sono pie numero 3.

Vn Casaletto appresso Mon del Torro con Oliui numero 4.

Alle Groppe oliuari numero 5 confinanti col signor Don Gasparo Scampichio fù Vicario Generale.

La Dasion del Torchio di Medolin la parte che hauerà l'amittà(!) mia paga all'anno quando si apre con lauoro di Oliua à me Oglio uno baglio.

---

[236] Arhiv Hrvatske, Zagreb. Akvizicija.

Il Scoglio del Cielo tutto mio, et il Scoglio più picolo chiamato Strombolo in faccia alle Prementore.

De quali Beni tutti della Polesana hò già un pezzo affittanza, et rinouata ogni cinque anni col signor Pre Michiel, et Pre Mattio Slipseuich da Prementore, che mi hanno pagato et pagano di presente all'anno Formento mezzene ottanta condotte sotto Albona à loro spese, quattro Capretti da Carneuale di regaglia, et un Formaggio, con pagar di più pur li stessi Affittuali la dasione al Reuerendo Capitolo di Pola di Formento mezzene .....;* paga la piantada era di Val di Becco, et le lire quattro al Monsignor Illustrissimo Vescouo sopra l'aquaro di Blaz io possedo con i miei Progenitori già tant'anni.

Più scodo sopra il Torchio di Medolin un Baglio di dasion d'oglio, quando si apre al lauoro ò pocco, ò assai, et di più affitto il Scoglio Strombolo picolo in raggion di Lire 12 all'anno, oltre il Grande il Cielo quando lo seminano all'anno Lire 90, et quando non seminano per Pascolo solo Lire 60, dico lire sessanta.

Talche l'Entrata è in tutto:

Formento mezzene 60
Capreti numero 4
Vn Formaggio numero 1
Vn Baglio d'Oglio numero 1 di Dasione

Scoglio picolo, et Grande — Lire 102, cioè L. 12 per il picolo chiamato Strombolo, et il grande Cielo, qual quando si semina paga L. 90, et quando no il pascolo paga L. 50, et L. 60.

3. UZURPACIJE OPĆINSKOGA ZEMLJIŠTA

A. Općina Premantura

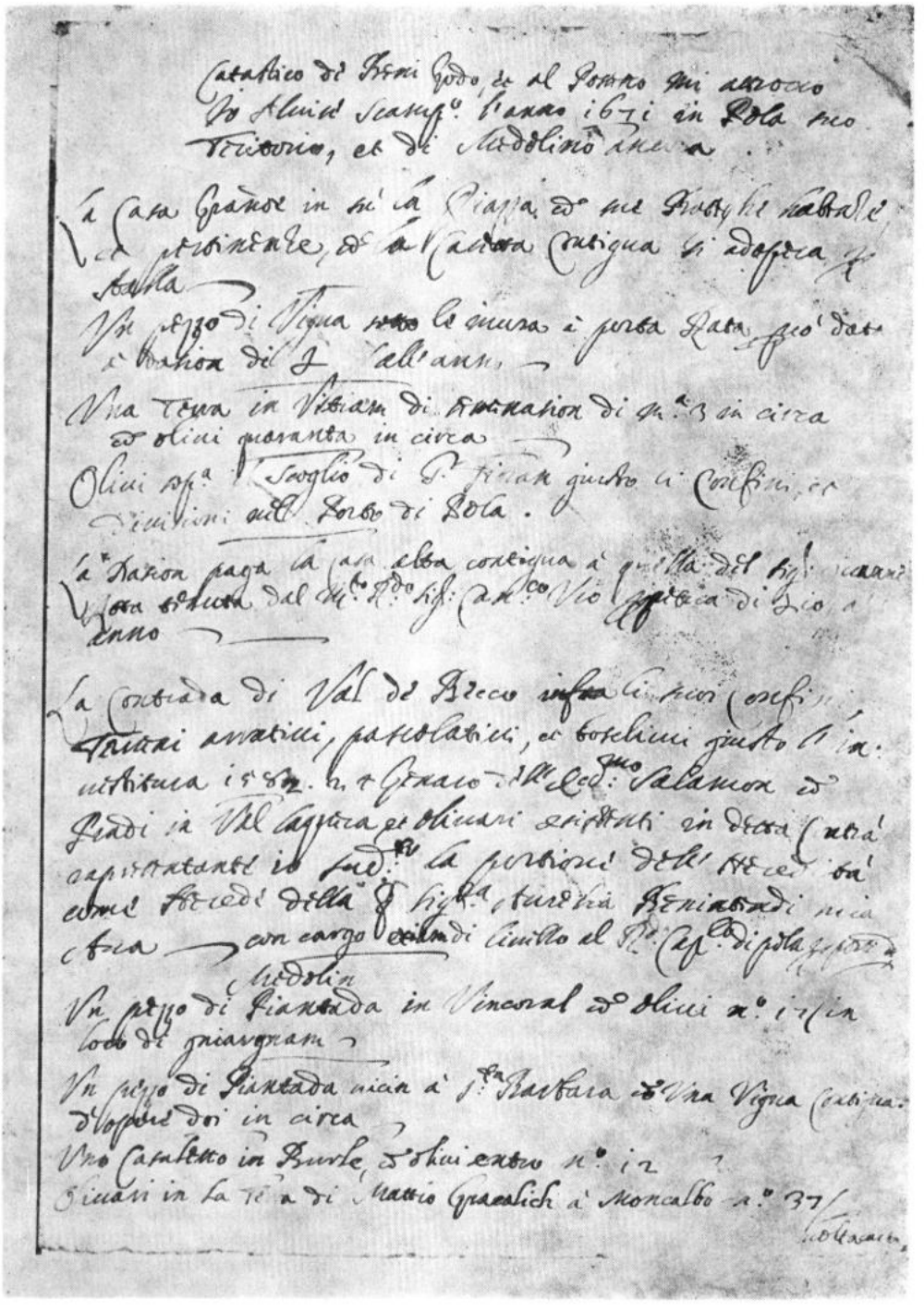
Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Prementore formato per ordine dell'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Girolamo Zorzi Conte Proveditore di Pola l'anno 1771. in esecuzione a Sourano commando dell'Eccellentissimo Senato[237]

Noi Girolamo Zorzi per la Serenissima Republica di Venetia Conte Proueditor di Pola, e sua Giurisditione.

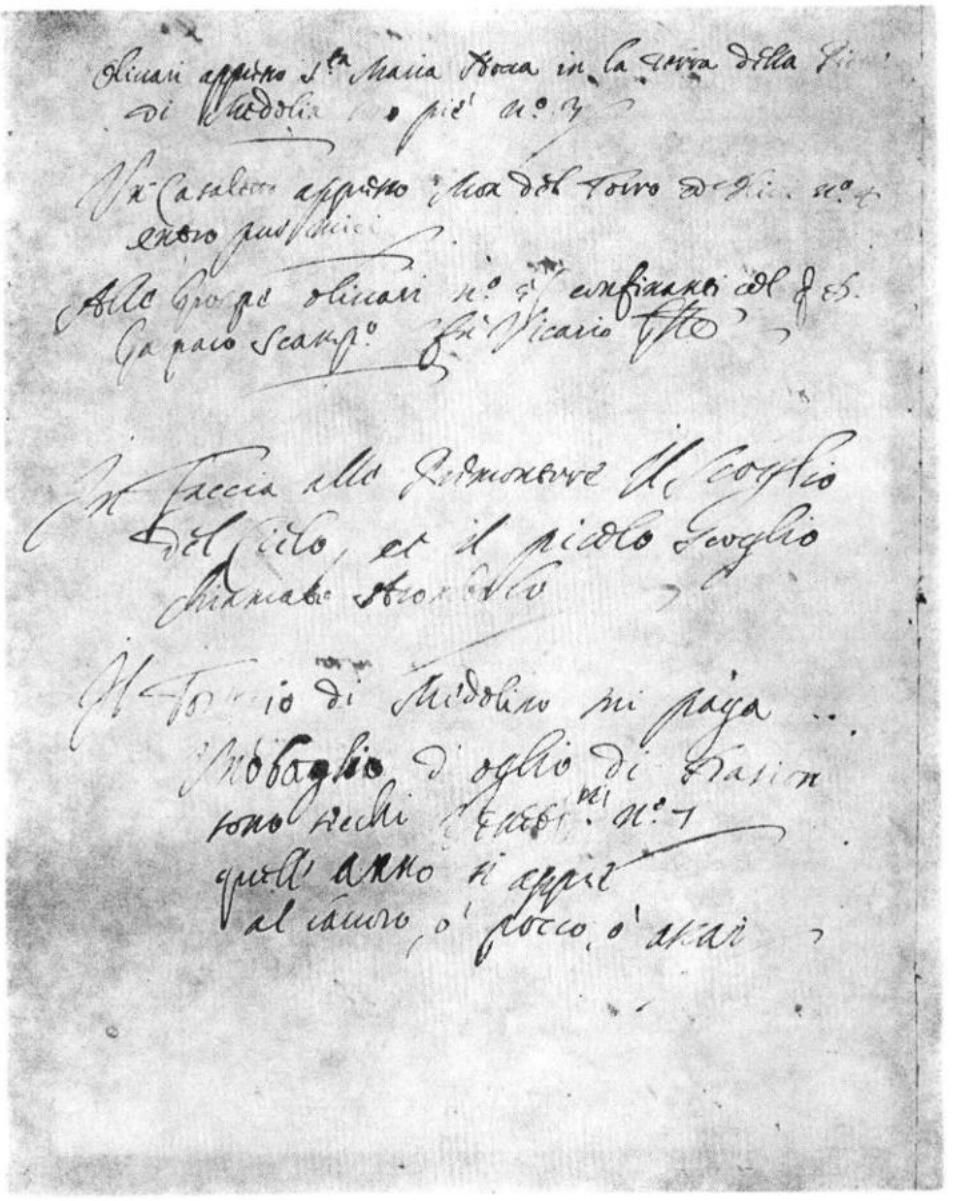
Ridotta al suo termine dalle attenzioni, e cure nostre la estraordinaria Deputazione demandatoci con sovrano Decreto dell'Eccellentissimo Senato de di 18. febraro prossimo caduto dietro il benemerito del magistrato sopra li Beni Communali nel corso della quale fù uerificata quella visual nostra comparsa in tutte le Ville della Giurisditione l'estenzione, e quantità de Terreni usurpati, e manumessi da particolari Persone à danno, e pregiudicio dell'Vniuersale de sudditi coll'occultare osseruazione nel giro fatto sopra le respetiue situazioni addisate, e palesate con giuramento dalli più Vecchi abbitanti delle Ville stesse. Crediamo perciò conueniente, et addatato al bisogno l'estesa da seguenti ordini per l'adempimento, et esecuzione di opera

* Ispušteno u originalu.

[237] ASV. Provveditori sopra beni Communali. Filza 271.

Prvi list katastika puljskih posjeda Alviža Škampića iz **god. 1671** *(Arhiv Hrvatske, Zagreb).*

Zadnji list spomenutoga katastika Alviža Škampića.

tanto fruttuosa al comune interesse degl'jndiuidui componenti la Popolazione delle Ville di questo contado, à tenor delle quali li merighi, giudici, e dadodeci douranno regolarsi per quello spetta alle loro peculiari, e precetate inspetioni, e cosi pure chiunque fosse stato trouato in difetto nell'incontro della presente sistemazione.

Colla scorta del catastico formato nell'occular visita delli siti usurpati sarà delli sodetti merighi, dadodeci, e publici stimadori, che hanno seruito in mancanza di Perito Agrimensore far ponere li Confini al stabile usurpato nella quantità della seminatura liquidata, et annotata nelle partite del detto Catastico senza alcuna alterazione in agrauio del confinante, ò Proprietario legitimo, quali confini douerrano rimanere visibili à cognizione dell'auuenire, e per lume delli contrafacenti Vsurpatori.

Dovrà esser risseruato alle dicisioni pubbliche il rilascio del quantitatiuo de Terreni Videgati, et altri con impianti di oliui, frutteri, Casoni ad uso di animalli, Case con orti uicini, ne in questi soli siti, e Terreni descritti già nel Catastico ardirà alcuno di che grado, o condotione esser si uoglia ingerirsi, e manumetersi in pena della publica indignazione, e di altre etiam criminali, siano, che dalle autoreuoli prescrizioni dell'Eccellentissimo Magistrato sopra Beni Communali à cui fù assoggetata la materia, uerrà in tal proposito deliberato, e deciso.

Inoltre uiene innebito a qualunque Usurpatore impedire alli respetiui merighi, e dadodeci l'esercizio delle proprie incombenze, che gli uengono imposte, anzi dovranno lasciar in libertà il vniversal tolto, et appropriato, e spezialmente le publiche stradde serrate, ne in queste, e ne meno nelli Terreni riconosciuti d'ilegitimo usurpo più ingerirsi, e manumetersi doppo la confinazione stabilita sotto le pene di sopra indicate.

Terminata la commandata confinazione doueranno li merighi delle respetiue Ville far annotare nel Catastico la prestata esecuzione all'incarico, quale dourà esser custodito colla maggior gelosia, e conseguimento di meriga in meriga, perche sempre resti in notizia de successori la presente publica prouidenza, che tende al bene Vniuersale de sudditi.

Le presenti ordinazioni saranno estese, e difese col respetiuo Cattastico per ogni Villa della Giurisdizione, e pubblicata dalli Parrochi all'Altare à chiara, et Vniuersale intelligenza etc.

Data dalla Cancellaria di Pola li 18. Agosto 1771.

Girolamo Zorzi Conte e Proueditor

Catastico della Villa di Prementore

Stefano Rachich possede un pezzo di Terreno arratiuo appresso il Laso confina a Levante Laso, a mezzo giorno, et Tramontana Strada pubblica, a sol a monte Communal di Seminatura quarte due usurpato già Anni quindici.

Zorzi, e Germani Slipsevich detti Prematich, Antonio Mezzolich, e Capo Antonio Micovilovich tengono appresso le loro Terre un Pozzo serrato, et imbonito posto verso Porto Rosso confina a Levante Antonio Mezzolich, a mezzo giorno Zorzi, e Germani Prematich, a Tramontana e Ponente Capo Antonio Micovilovich, quali confinanti dovranno lasciar tutto attorno il Pozzo la stradda, e transito occorrente al passaggio di Carri, e Persone, che volessero servirsi d'acqua, e detto Pozzo dourà essere per commune nettato, e ridotto capace a tener acqua.

Niccolò, et Antonio dè Franceschi possedono un pezzo di Terreno arratiuo appresso il Lago quale dourà esser posto in libertà, impedindo la strada agl'Animali, che vanno al detto Lago. Confina a Levante Strada publica, a mezzo giorno Antonio Mezzolich, Tramontana Baredo sopra il Lago, e sol a monte Lago da seminatura quartarole due, usurpato già Anni trenta.

Andrea Meconich possede un pezzo di Terreno arratiuo in Drasizza, confina a Levante Stradda publica, e dall'altre trè communal di seminatura quarte due, usurpato già Anni 12.

Antonio Mezzolich possede un pezzo di Terreno arrativo in Novach appresso il Pozzo, confina da trè parti detto Mezzolich, da Tramontana Communal di seminatura Staroli uno, usurpato già Anni sessanta.

Zorzi Giurlina possede un pezzo di Terra arrativa in Cherz di seminatura quartarole due confina tutto attorno carso Communal, usurpato già Anni 20.

Zorzi, e Luca Germani Slipseuich detti Prematich possedono un pezzo di Terra arrativa in Nugle appresso Ronzi di seminatura quarte trè confina tutto attorno Communal usurpato già Anni cinquanta.

Michiel Perissa possede in Xidach un pezzo di Terra Arrativa de Seminatura quarte due confina da tutte le parti detto Perissa, usurpato Anni 20 circa.

Andrea Polcich possede un pezzo di Piantada con Terra in Crancevizza di seminatura staroli uno confina da tutte le parti Communal, usurpato già Anni quaranta.

Michiel, e Iue Perissa in Draga possedono un pezzo di Terra Arratiua confina da Levante Zuanne Pavich, da mezzo dì Communal, e sol a monte da Tramontana detti Perissa, Seminatura quarte due, usurpato già Anni trentacinque circa.

Zorzi Perissa possede in Draga un pezzo di Terra arrativa confina da Levante Iue Pavich, e dell'altre tre parti Communal di seminatura quarte due, usurpato già Anni trenta.

Zorzi, e Zuanne Pavich possedono Vn pezzo di Terreno arrativo in Draga con olivari di seminatura quarta vna. Confina da Levante li Perissa, da Tramontana Andrea Polcich, da mezzo di, e sol a monte Communal, usurpato già Anni 40.

Zuanne, e Mattio Mattenzo possedono un pezzo di Terra arrativa in Podvornizza di seminatura quarte due, confina a Levante e mezzo giorno Capo Micovilovich, e Tramontana, e sol a monte Communal, usurpato già Anni 20 circa.

Capo Antonio Micovilovich possede un pezzo di Terra arrativa in Podvornizza, confina a Levante detti Mattenzo, dall'altre tre parti Communal di seminatura quarte trè, usurpato già Anni 40 circa.

Il sudetto Micovilovich possede in Dolaz Terra arrativa confina a Levante Stradda pubblica, a mezzo giorno detto Capo a Tramontana Antonio Micovilovich quondam Piero, a sol a monte il detto Capo, di seminatura quarte due, usurpato già Anni uenti.

Giacomo Fiuman possede in Giapnenizza Terra arrativa di seminatura quarte trè, confina a Levante Capo Micovilovich, da mezzo di, e sol a monte Communal e da Tramontana Andrea Meconich, usurpato già Anni venti.

Girolamo Zorzi Conte e Proveditor

B. Općina Pomer

Cattastico delli Beni Communali usurpati nella Villa di Pomer formato per ordine dell'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Girolamo Zorzi Conte, e Proveditore di Pola l'anno 1771. In esecuzione a Sourano commando dell' Eccellentissimo Senato[238]

Noi Girolamo Zorzi per la Serenissima Republica di Venetia Conte, e Proveditor di Pola, e sua giurisdizione etc.

— Ommissis —

Colla scorta del Cattastico formato nell'occolar visita delli siti usurpati, sarà debito delli merighi, dadodeci, e publici stimadori che hanno seruito in mancanza di Perito Agrimensore far ponere li confini al stabile usurpato nella quantità della seminatura liquidata, et annotata nelle partite del detto Cattastico senza alcuna alterazione in agrauio del confinante, ò Proprietario Legitimo, quali confini dovranno rimanere visibili à cognizioni dell' avvenire, e per lume delli contrafacenti Vsurpatori.

Dovrà esser risseruato alle divisioni publiche il rilascio del quantitativo de Terreni Videgati, et altri con impianti di oliui, frutteri, Casoni ad uso d'animali, case con orti uicini, ne in questi tali siti, e terreni descritti già nel Catastico ardirà alcuno di che grado, ò condizione essersi uoglia ingerirsi e menumetersi in pena della publica indignazione e di altre etiam Criminali, siano che dalle autoreuoli prescrizioni dell'Eccellentissimo Magistrato sopra Beni communali, à cui fù assoggetata la materia, uerrà in tal proposito deliberato, e deciso.

Innoltre uiene innebito à qualunque Vsurpatore impedire alli respetiui Merighi, e Dadodeci l'esercizio delle proprie incombenze, che gli uengono imposte, anzi dovranno lasciar in libertà il vniuersal tolto, et appropriato, e specialmente le pubbliche Stradde serrate, ne in queste, e nemeno nelli Terreni riconosciuti d'ilegitimo usurpo più ingerirsi, e menumetersi doppo la confiscazione stabilita sotto le pene di sopra indicate.

Terminata la comandata confinazione doueranno li merighi delle respetiue Ville far annotare nel Catastico la prestata esecuzione all'incarico, quale dovrà esser custodito colla maggior gelosia, e consegnato di meriga in meriga, perche sempre resti à notizia de sucessori la presente pubblica prouidenza, che tende al bene Vniversale de sudditi.

Le presenti ordinazioni saranno estese e difuse col respetiuo Cattastico per ogni Villa della Giurisdizione, e pubblicate delli Parrochi all'Altar a Chiara, et Vniversal intelligenza etc.

Data dalla Cencelleria di Pola li 18. Agosto 1771.

Girolamo Zorzi Conte e Proveditor

Cattastico della Villa di Pomer

Zorzi Giurlina in Olmo grande possede Casa, Casoniera, et Orto con Piantada, Oliuari, et altri Arbori fruttiferi con Terre arratiue tolte in un corpo, attorniato da muri, e sieppi, confina da Levante e mezzo giorno Pro-

[238] Isto.

stimo d'Aran, a sol a monte Stradda pubblica, et a Tramontana Simon Sebeglia di seminatura in tutto Starioli Venti, usurpato già Anni trenta circa.

Simon Sebeglia da Prementore in loco detto Canali possede Terra Arrativa con Piantada, Oliuari, e Bosco, confina di Levante Zorzi Giurlina, a sol a monte, e Tramontana Gregorio Giurassin, a mezzo di Bagnole di seminatura Starioli sei, usurpato già Anni venticinque.

Gregorio Giurassin, e Germano da Prementore possedono un pezzo di Terra arratiua in luoco detto possesso, di seminatura Starioli uno, Confina a Levante Bagnole, mezzo giorno Simon Sebeglia, Tramontana Strada pubblica, a Sol a monte Terra della Pieve, usurpato già Anni cinque.

Eredi Zuanne Sirola da Prementore possedono dentro loro Piantada sotto Bombiste Terra arrativa di seminatura Starioli tre quarte una, confina a Levante Piantada di detti Sirolla, a mezzo giorno, e sol a monte Carso Bombiste, a Tramontana strada Val Centenera, usurpato già Anni venticinque.

Niccolò dè Franceschi da Prementore possede in Contrada Bagnole in Centenera Piantada con Terra sotto Castagner, confina da Levante Terra della Pieve, da mezzo di Strada pubblica, da Tramontana Piantada di Antonio Clarich, da sol a monte Centenera di Seminatura Starioli cinque, usurpato già Anni 50, cioè starioli due con detto Antonio, e starioli tre solo Nicolò.

Simon Sebeglia da Prementore possede un pezzo di Terra arrativa in sua Piantada Videgata sotto monte Castagnete, confina a Levante detto Sebeglia, a mezzo giorno Strada publica, da Tramontana Communal Castagnese, et a sol a monte, da Seminatura quarte due, usurpato già Anni quaranta.

Zorzi Giurlina da Prementore in Canal possede Piantada videgata con carso, confina a Levante Simon Sebeglia, a mezzo di Communal, da Tramontana detto Giurlina, a Sol a monte Castagnete, Seminatura Starioli cinque, usurpato già Anni 25.

Giacomo Baf da Prementore possede un pezzo di Carso Pascolativo sopra Canal, confina a Levante il detto Baf, a mezzo di Communal, a Tramontana Zorzi Giurlina, a Sol a monte Castagnete di seminatura quarte due, usurpato già Anni dodeci.

Antonio dè Franceschi da Prementore possede Casoni, Casa, et Orti con Carso, Terra arrativa e Piantada sopra Canal, confina a Levante Antonio Mezzolich, a mezzo giorno Nicolò de Franceschi, a Tramontana Monte grosso, a sol a monte Antonio Piccolo di Seminatura Starioli quattordeci, usurpato già Anni trenta.

Niccolò dè Franceschi da Prementore possede sopra Canal Casoni, Era, carso, e Terra Arrativa, Confina a Levante Communal, a mezzo di Capo Micovilovich, a Tramontana Antonio Mezzolich, a sol a monte Antonio dè Franceschi di Seminatura Starioli venti due, usurpato già Anni venti cinque.

Li sudetti Antonio, e Niccolò dè Franceschi hanno serrato in mezzo giorno una Strada, che serviva per il transito di Persone, che dourà esser lasciata aperta, et in libertà, qual strada principia da Padul, e seguita per li Beni di detti Antonio, e Niccolò sino al Lago di Bagnole, usurpata già Anni 25.

Zorzi Giurlina in luoco detto Monte Cimuglie possede una Piantada videgata con Terra arrativa, confina da Levante Monte Cimuglie, da mezzo giorno, e sol a monte Strada pubblica, da Tramontana Antonio dè Franceschi. Di Seminatura Starioli sei, e mezzo; usurpato già Anni 20.

Antonio Mezzolich da Prementore possede una Piantada in loco detto Canal con entro Terra Arrativa vicino il Prado Padul, confina a Levante Monto grosso e detto Prado a mezzo giorno Monte Cimuglia, a Tramontana e sol a monte Antonio Mezzolich di Seminatura Starioli 4.tro; usurpato già Anni quaranta.

Luca, e Zorzi Germani Slipsevich detti Prematich da Prementore possedono in Bombist(!) Terra Arrativa; confina a Levante detti Slipsevich, a mezzo giorno Monte Bombist(!), a Tramontana Niccolò Miscovich, a sol a monte detti Slipsevich di Seminatura Starioli due; usurpato già Anni venti.

Eredi Lorenzo Mezzolich da Prementore possedono vicino alla loro Piantada un Coronal arrativo, confina in Levante Prado Padul, mezzo giorno, e sol a monte Antonio Micovilovich quondam Piero, Tramontana Strada pubblica di seminatura quarte tre, usurpato già Anni cinquanta.

Eredi Cernobori da Prementore possedono nella loro Piantada in luoco detto Padul Terra arrativa, confina a Levante Antonio Piccolo, a mezzo di Prado Padul, a Tramontana detto Prado, et a sol a monte, di Seminatura Starioli trè, usurpato Anni cinquanta.

Antonio Piccolo da Prementore possede in Padul Terra arrativa con Piantada, confina a Levante detto Piccolo, a Tramontana Strada pubblica, a mezzo giorno Prado di Padul, a Ponente Monte grosso, di seminatura Starioli 4.tro; usurpato già Anni cinquanta.

Piero Belle, e Nipote da Prementore possedono in luoco detto Monte Zobba Terra Arrativa con Tegori per Animali, Confina a Levante, e Tramontana Strada pubblica, e Communal, da mezzo giorno e sol a monte due strade per andar in Bagnole di Seminatura Starioli trè; usurpato già Anni quaranta.

Antonio Piccolo possede in Monte Zobba Casoni, Era, orto, e Carso arrativo, Confina a Levante Communal, a Tramontana, e Ponente detto Piccolo, a mezzo di Strada pubblica, Seminatura Starioli Sette, usurpato già Anni dieci.

Andrea, e Niccolò Fratelli Maurich Piantada Videgata con Carso possedono in Monte Zobba, Confina da Levante, e Tramontana Strada pubblica, da mezzo di Coronali di Piero Belle, da Ponente Monte Zobbovizza di Seminatura Starioli due, usurpato già Anni 28.

Antonio Rossanda da Prementore possede in sua Piantada sotto il Monte Zobba un pezzetto di Carso Pascolativo con impianto di Oliui, e frutteri, confina da mezzo giorno detto Rossanda con Piantada, dall'altre trè parti Monte Zobba, e Stradda pubblica, di Seminatura Starioli due, e mezzo, usurpato già Anni 40.

Zorzi, e Luca germani Prematich possedono in luoco detto Monte grosso appreso le vestiggie dè loro Tegori Terra arrativa, confina da trè parti Monte grosso, da sol a monte Strada pubblica, e Casal di Zorzi Giurlina di seminatura Starioli trè, usurpato già Anni quindici.

Antonio dè Franceschi possede Piantada videgata in Monte grosso con Terra arrativa, confina a Tramontana detto Antonio, dall'altre trè Monte sudetto di Seminatura mezzo Stariol, usurpato già Anni dieci.

Piero Belle, e Nipote possedono in luoco detto Monte grosso due pezzi di Terra arrativa, confina a Levante li germani Prematich, a Tramontana, e Ponente Antonio Rossanda, a mezzo di Monte grosso di Seminatura Starioli 4.tro usurpato già Anni quaranta.

Luca Meconich, e Nipote da Prementore possedono Carso arrativo in luoco chiamato Monte grosso, confina a Levante Monte sudetto, a Tramon-

tana detti Meconich, e Vencoral, a mezzo di marina, a sol a monte Vencoral di Seminatura Starioli due, usurpato già Anni venti.

Antonio Rossanda in luoco detto appresso Monte grosso possede Casoni, e Cortivi ad'uso di Animali, Era, Terra arrativa e Boscho, confina a sol levà Monte grosso, a Tramontana e sol a monte Communal, e Vencoral a mezzo giorno Monte grosso, di Seminatura Starioli dodeci, usurpato già Anni quindeci.

Antonio Rossanda, Giacomo Fiuman, et Antonio Micovilovich quondam Piero possedono in luoco detto Aran una Strada chiusa appresso li Coronali delle loro Piantade serviva al passaggio di Persone per andar in Bagnole, quale douerà esser aperta, e lasciata in libertà, confina tutto attorno Piantade sudette, usurpata già Anni due.

Antonio Piccolo possede un pezzo di Terra Arrativa in luoco de Aran, confina a Levante, e mezzo di Strada, da Tramontana, e Sol a monte Carso, e detto Piccolo, de Seminatura Starioli trè, usurpato già Anni 20. circa.

Antonio dè Franceschi in Loco detto Aran posede un pezzo di Terra, e Carso, confina a Levante, e mezzo di Strada pubblica da Tramontana Carso Communal, a sol a monte arrativo Zuccon, di Seminatura Starioli uno, e mezzo, usurpato già Anni quindici.

Gl'Eredi, ossia Giacomo Micaglievich, e germani, possedono in luoco detto Val dè Tasca Terra Arrativa, confina a Levante Strada, e detti Micaglievich, a Tramontana, e sol a monte Communal, a mezzo di marina di Seminatura Starioli uno, usurpata già Anni quindici.

Zorzi Lorenzin, e Nipoti da Medolino possedono in sito Val de Tasca piantada, e Cano, Confina a Levante Bortolo Gracalich, a Ponente Biscopia, a mezzo di Communal, a Tramontana detti Lorenzin di Seminatura Starioli due circa, usurpato già Anni trenta.

Antonio Chiraz quondam Simon nel sito chiamato appresso Seve da Medolino possede Terra Arrativa in due pezzi con stradda serrata che và in Seve per Sissan, et Azzan, qual Stradda dourà esser aperta, e lasciata in libertà, confina a Levante Piantade del detto Chiraz a mezzo di Luca Marinich, a Tramontana Strada pubblica, a Ponente Monte Pecchine di Seminatura Starioli due, usurpato già Anni trenta.

Vedova, o eredi quondam Gregorio Micalievich da Medolino possede in luoco detto di Tasca un pezzo di Terra Arrativa confina a Levante detta Vedova, a mezzo di Communal, a sol a monte Terra di Micco Buich, a Tramontana Strada pubblica, di Seminatura Starioli uno, usurpato già Anni venti.

Antonio Mezzolich da Prementore in luoco detto Vignigal possede Terra Arrativa confina da tutte le parti Strada, e Seraglia di detto Mezzolich, Seminatura Starioli due, usurpato già Anni 25.

Il predetto Mezzolich possede in Tersina a S. Andrea Terra arrativa, confina a Levante detto Mezzolich, et a Tramontana, a mezzo giorno, e sol a monte Strada pubblica di Seminatura Starioli uno, usurpato già Anni quindici.

Domenico Scocco, Rocco Micovilovich da Prementore, e Michiel dè Franceschi da Pomer hanno serrato un Limedo in contrà Aran restò S. Andrea frà le loro Piantade, qual Strada conduceva in Olme, et era frequentata da Persone, e dourà perciò esser aperta, e posta in libertà sotto le pene dalle Leggi comminate.

Girolamo Zorzi Conte e Proveditor

4. OPORUKA MARGARITE MIHOVILOVIĆ

Dokument pokazuje imovinu, odjevne i ukrasne predmete jedne imućnije Premanturke iz sredine XVIII stoljeća.[239]

Nel Nome di Xristo. Amen. L'Anno della Sua Santissima Natiuità 1752. Indicatione Romana X.ma 5.ta Li 27. Agosto giorno di Domenica in Prementore nella solita habitazione di Donna Margarita Moglie d'Antonio Micouilouich dè Nicolò, la qualle ritrouandosi grauemente Ammalata ma per la Dio grazia sana di Mente, senso, loquella, ed intelletto fece chiamare Me infrascritto Capellano in mancanza di Pubblico Nodaro, affine di scriver questo suo ultimo Testamento, et ultima sua uolontà, acciò doppo la di Lei Morte non nassessero Littiggij, ne contrasti per la sua facoltà si de Mobili, che de Stabili, et inuocato il Diuin agiuto di che principio in questa guisa etc.

In primis disse raccomando l'Anima all'omnipotente Signor Dio, alla Gloriosa Vergine Maria, al Mio Angelo Tutellaro, et à tutta la Corte celestiale, et il fetido Corpo alla Madre Terra per legge di natura.

Item disse lascio, che nel giorno del Mio Obito siano fatte celebrar cinque Sante Messe per l'Anima Mia quattro basse, et una Cantata. Cosi pure Mi siano fatti Cantare trè notturni d'offitio de Morti.

Item disse lascio, che nel giorno del Mio Settimo siano fatte celebrare cinque Sante Messe Basse per cadaun giorno.

Item disse lascio, che dalli Miei Eredi sian'esborsate lire cento, e cinquanta per cadauna di queste due Scuole, cioè San Lorenzo, e Santissimo Rosario con obligo di tre Sante Messe per cadauna all'Anno sin' Anni Cento; Come pure altre lire cento siano esborsate in questa Pieue, e siino celebrate Messe cento per l'Anime del Purgatorio, il tutto intendo sia esborsato in termine d'un Anno.

Item Disse lascio Ad Antonio Mio dilletto Marito li due Anelli d'oro, che da lui Mi sono stati regallati, e oltre di ciò gli lascio l'E? Agnellina, qual portauo ogni festa il tutto per puro Amor.

Item disse Lascio, che uolendo Mio Marito portarsi à ricercar il Santo Perdon d'Assisi per l'Anima Mia gli sia dato in pagamento una Vacca di buona ettà, e qualità, et un zecchino d'oro di più di quelle Vacche, che sono in socceda con Antonio Rachich, e Biasio Cernobori, la mettà delle qualli sarà delli sozzali, e l'altra mettà trà me, e Mia Sorella Lucia.

Item disse Lascio à Mio Zio Gregorio un Anello d'oro colla pietra rossa, e due altri Anelli pur d'oro lassio à Zuanne mio Cognato, e ciò in via di regalo.

Item disse lassio ad Anastasia Mia cognata una Vestura Agnellina nera, una Camisa lauorata, et un Fazzoletto de migliori.

Item lascio à Mia Cognata il Camisotto, che mi è stato donato quando sono entrata in questa Casa, con un fastizza di bella qualità.

Item Lascio à Margarita Mia Cognata, che è Moglie di Gregorio Jurassin una Vestura sottila, una Camisa à due gori, et una Fastizza.

Item Lascio alla Figlia di Barba Duiane d'Altura due Vesture, e due Camise fatte all'alturana.

Item Lascio alla Mia Germana, ch'è à Sichichi, una Vestura, una Camisa, et una Fastizza.

---

[239] Arhiv JAZU. Kodeksi. Kutija VIII, 153.

Item Lascio alla Mia Ameda Margarita una Modriua Verde fatta all' Alturana.

Item Lascio à Margarita figlia di Zio Gregorio, et à Anastasia figlia del quondam Germano Martin una Vestura di collor, et una Camisa per cadaun.

Item disse lassio il rimanente de Drappi, e altro, che si ritroua nella mia Casa à Lucia Mia Sorella pregandola di arricordarsi dell'Anima Mia.

Item disse Lascio, che soprauanzando qualche Animale Vacchino dà quello, che hò lasciato per il Viaggio d'Assisi, sia impiegato in tanti Sacrificij per l'Anima Mia.

Item disse Lassio, et instituisco per Miei Vniuersali Eredi Gregorio Mio Zio, Zuanne Mio Cognato, Gregorio Mio Germano, e li figlij Maschi del quondam Tomaso Mio Germano tutti ad egual porzione pregandoli tutti di ricordarsi dell'Anima Mia.

Item Lascio, et instituisco per Comessarij, et esecutori di questo Mio Testamento Gregorio Mio Zio, e Zuanne Mio Cognato pregandoli d'eseguir pienamente quanto ordino.

Il presente Testamento doppo scritto fù letto, e preletto à chiara intelligenza della Testatrice, e dà essa confermato in tutte le sua parti come stà, e giace etc.

Presenti furono Mattio Correnich de Nicolò, e Simon Correnich quondam Zuanne Testij.

Io Pre Antonio Vzzetta Capellano in Mancanza di Pubblico Nodaro ho scritto con tutta fedeltà il presente Testamento.

Dopuna i potvrda testamenta Margarite Mihovilović

Adi 31. Agosto 1752.

Fui dimandato io oltrescritto colli medesimi Testimonij dall'oltre accenata Testatrice, quale desiderando sentire di nuouo il suo Testamento, fecce legerlo, e letto, che fù, disse esser tutto scrito con fedeltà à guisa come essa hà disposto, et in aggionta di quanto hà disposto disse:

Item primis lascio, che non contentandosi Mio Marito di riceuer la Vacca dà me lassatagli per il uiaggio d'Assisi gli siano dati dalli Miei Eredi tanti Animali peccorini per ualor di dieci Ducati, et un cecchino d'oro di sopra.

Item disse lassio Vna Vaccheta giouine al Conuento della Beata Vergine di Veruda senza alcun obligo.

Item disse lassio, che dalli Miei Eredi siano dati uenti Animali peccorini al Signor Zio Don Michiel, et al Mio Suocero, e questi per il grande Amore, che mi hanno professato.

Item disse lascio alla Mia Madona Anna una Camisa lauorata, et una Fassizza.

Item Lascio à Margarita Mia cognata in aggiunta di quello gli hò lasciato prima un Fazzoletto grande, et à Euffemia altra Mia cognata un fazzoletto grande, et un piccolo et una Fassizza in aggionta come dissi.

Item disse Lassio à Lucia Mia cognata una Vestura sotile, una Camisa, et Fassizza.

Item Lascio à Margarita Moglie di Giacomo Baf una Modrina grossa nera.

Item Lascio una Vestura grossa nera à Cattarina figlia di quondam Zorzi de Franceschi, et non essendone di nere gli siano data una di color Turchino.

Item Lascio ad Anastasia Moglie di Zorzi Smilca una Vestura, cioè quella ch'è disgraspata; Come pure lascio ad Anastasia Moglie d'Antonio Correnich una Vestura noua nera.

Item disse Lascio, che li Miei drappi usati siano diuisi per mano d'Anastasia Mia Cognata alla Vecchia Pomerca, alla Vecchia Martina, et alla Strupia Scocco.

Item disse priego di nuouo li miei Comissarij d'esseguir e far esseguire questa Mia disposizione, si primiera, che posteriore in tutte le Sue parti.

5. KAŽNJAVANJE JEDNOGA KRIJUMČARA

Razvedenost južnoistarske obale i slaba mogućnost nadzora mletačkih vlasti nad onime što se zbivalo u lukama, lučicama, rtovima i otočićima omogućili su krijumčarenje robom dobre prođe. Organi vlasti povremeno su doznavali za nedopuštenu trgovinu (slučajno ili na temelju prijava, najčešće tajnih) i pokretali istragu da bi otkrili i oštro kaznili, drugima za primjer, prekršitelje propisa.

U fondu *Senato: Dispacci Rettori d'Istria* Državnog arhiva u Veneciji sačuvalo se pismo puljskoga kneza i providura Alessandra Priulija o petorici Lovranaca, austrijskih podanika, koji su, s Premanturcem Petrom Senčićem zvanim Škoko, skrivali »stranu sol« *(sali forastieri)* na otočiću u pomerskoj luci (u zaljevu između Premanture i Pomera) i u Škokovoj kući u Premanturi i mijenjali je u Krnici i Premanturi za žitarice. Kavaljer puljskoga kneza i providura otkrio je krijumčare 31. srpnja 1684. i uhitio dvojicu lovranskih mladića, dok su ostali, kao i Škoko-Senčić, uspjeli pobjeći. Svi su osuđeni na »vječno progonstvo« *(bando perpetuo)*, konfiskaciju imovine i barke s prijetnjom smrtne kazne ako se vrate na područje Republike sv. Marka. Škoko-Senčić žalio se višoj sudskoj instanciji, sudištu u Kopru, 29. studenoga i pokušao izmoliti ublažavanje tako oštre kazne.[240] Koparski magistrat proslijedio je predmet senatu, a Veliko je vijeće zatražilo objašnjenje o tom slučaju od puljskoga kneza i providura. Priuli je odgovorio pismom 27. ožujka 1685:

Serenissimo Prencipe

In Ducali X.ci corrente heri solo peruenutemi ricceuo il commandamento di douer humiliare alla Serenità Vostra distinta informatione sopra la sentenza Banditoria da me promulgata contro Pietro Sencich detto Scocco dalla Villa de Prementore Giurisditione di questo Reggimento, hora tanto riuerentemente esseguendo sinceramente rappresenti. Pressentando il dì 31. Luglio 1684 il Cauallier di Corte, che nel Porto della Villa di Pomer soggetta à questa Giurisditione fossero alcuni Arciducali, che contrabandassero sali forastieri à quella uolta, e ritornato condusse in queste Carceri due gioueni Louranesi rettenti.

Veduto il praticato da Precessori miei, le molte Pubbliche deliberationi in stampa, e per ultimo quella dell'Eccellentissimo Senato 21. Maggio 1588.

[240] ASV. DRI. F. 68. Pola 27 Marzo 1685 (alegat: *Adi 9 ottobre 1684*).

per questa Prouintia con la quale uiene impartito à tutti li Rettori dell'Istria l'auttorità delle formazioni dè Processi per contrabandi de Sali sopra le denontie, instituite nelle loro Cancellarie, e nella prima instanza, il primo giuditio, ordinai la formatione del processo con applicatione ben distinta in riguardo al Pubblico Seruitio. Perfettionato il processo furono proclamati li tre fuggiti Imperiali, e decretato l'arresto del predetto Pietro, ne seguito, fù d'ordine mio sotto li 13 settembre decorso proclamato alle Carceri per l'imputatione d'hauer cooperato con detti Arciducali entro à questo Stato al contrabando de Sali, dandogli non solo il commodo in sua Casa in Prementore di ripponer due pera di Bisazze di Sale, che poteua esser circa otto staroli, ma fauorendogli ancora all'essito, e baratto, col mezo suo, e perche rimase absente, con Sentenza mia pubblicata li 9. Ottobre susseguente restò bandito con li trè sopranominati esteri dallo Stato della Serenità Vostra diffinittiuamente, et in perpetuo in pena della Vita, e confiscattione de beni, e Barca, e li Rettenti condenato nelle Carceri, per quel tempo, che mi detto la conscienza. A Pietro Sencich parue di tentar la ricupera della pristena libertà, e di riddursi nella gratia della Serenità Vostra, onde per aprirsi la strada al desiderio, interpose appellatione della Sentenza il giorno di 29. 9.mbre decorso nel Magistrato Eccellentissimo di Capod'Istria, come Giudice alle Sentenze Ciuili, e Criminali de Publici Rappresentanti tutti, decorato d'auttorità cosi speciosa dal Serenissimo Maggior Conseglio con parte 5. Agosto 1584. per commodo, e soleuo de sudditi di questa Prouincia che si sentissero aggrauati. Presentate le lettere fù li 28. Gennaio passato intimata al Caualier querelante, e poi li 31. dello stesso risposto in forma con la trasmissione delle copie a Capod'Istria, e quando credeuo uedere la terminazione sopra l'interposta appellatione, riceuo le Supreme Commissioni della Serenità Vostra per l'informatione del Caso.

Il mottiuo del Bando fù per punir li contrafacienti, ed ouiare al preggiudizio, che rissentirebbe il Pubblico seruitio quando s'introducesse questa libertà senza reppresione; e l'auttorità di farlo oltre quella ordinaria del Reggimento, spica ben chiara dalla predetta parte dell'Eccellentissimo Senato 21. Maggio 1588. per questa Prouintia. Per informatione però più distinta delle cose, e notitia d'ogni particolare humilio alla Serenità Vostra quello, e questa parche passi immediatamente sotto l'occhio de Pubblici rifflessi la base e fondamento dell'operato in tal proposito. Gratie.

Pola 27 Marzo 1685.

Alessandro Priuli Conte Proueditor.

Svojem *dispacciu* Priuli je dodao izvadak iz zapisnika o istrazi iz kojega se vidi da su krijumčari dopremili sol morem s namjerom da je prodaju, odnosno zamijene za žitarice u Krnici i Premanturi. Otkriveno je da se sol u više navrata prodavala u selima pod jurisdikcijom puljskoga kneza i providura. Izvadak završava opisom presude i načina kako će se ona izvršiti ako se prognani krijumčari zateknu na mletačkom teritoriju.

Noi Allessandro Priuli per la Serenissima Republica di Venetia Conte e Proueditor di Pola, e sua Giurisditione, sedendo pro tribunali in questo luoco, oue simil sentenze promulgar si sogliono, premesso il suono della Campana, giusta l'ordinario, deuenendo all'espeditione degl'infrascritti rei, condanniamo et assoluiamo come segue

— ommissis alijs —

Iue Chiachich
Martin Terdich
Mattio Dobicich della Terra di Lourana Stato Imperiale, e
Piero Sencich, alias Scocco della Villa di Prementore di questa Giurisditione,

Inquisiti criminalmente sopra l'inuentione fatta da Lorenzo Buggio Cauallier della Corte Nostra il giorno di 31. Luglio prossimo passato di stara uno, quarti tre de sale forastiero nascosto dalli sudetti Imperiali nel Scoglio di Porto di Pomer con altri loro compagni arrestati dal medesimo Cauallier e barca fermatali, con quale è stato condotto detto Sale in questa Giurisditione con altro in somma maggiore. Per quello che essi inquisiti Chiachich, Terdich, Dobicich, et altri suoj compagni, contro quali si sijno fatti leciti in sprezzo, e contrauenienza delle rigorosissime leggi in tal materia disponenti condurre d'alieno Stato per mare in qusta Giurisditione sale forastiero, e uenderne nella Villa di Carnizza di questa Giurisditione imbarato di biadda, e nella Villa di Prementore doppo hauerne procurato l'essito dello stesso in quella Villa, consegnarne due para di bisazze, che poteua ascendere alla summa de staroli 8 circa à Pietro Sencich altro Inquisito, che in contrafattione d'esse Leggi si fece pure lecito à riceuerlo per uenderlo in barato di tanta biada per conto de medesimi, essendosi pure dalla formatione di Processo ricauato ch'il Chiachich uno de detti Inquisiti sia stato altre uolte à uendere d'esso sale forastiero in questa Giurisditione, e come in processo.

Hauendo gl'Inquisiti sudetti commesso quanto di sopra respettiuamente nelli tempi, luochi, modi, forme, et à causa che in processo sciente, e dolosa pensata, e deliberatamente in sprezzo, e uilipendio delle dette leggi con scandalo pessimo, e pernitioso essempio, e con quelli altri mali modi, che dal processo stesso rissultano. Proclamati perciò d'ordine nostro li predetti Chiachich, Terdich, e Dobicich il giorno de dì 31. Agosto prossimo passato, stante la fuga da loro fatta, e decretato, e tentato d'ordine nostro l'arresto del Sencich altro Inquisito la notte di 12. Settembre uenendo li 13. detto conscio del suo graue trascorzo, non si lasciò ritrouare, proclamato alle carceri il giorno sudetto di 13. Settembre non ardirono pure niuno d'essi Inquisiti mostrar faccia alla Giustitia, onde rimanendo absenti, e contumaci, e spedendoli dicemo che li contrascritti

Zuanne Chiachich
Martin Terdich
Mattio Dobicich, et
Piero Scocco detto Sencich

absenti, mà legitimamente citati siano, et s'intendano banditi da questa Città e da tutte l'altre Città, Terre, e luochi del Serenissimo Dominio Nostro, terrestri, e maritimi, Nauilij armati, e disarmati dall'Inclita Città de Venetia e Dogado, e dalli quattro luochi giusto alle parti, diffinitiuamente et in perpetuo, e se in alcun tempo cadauno d'essi sarà preso in contraffattione di detto bando, e condotto nelle forze della Giustitia sia allora, et loco solito sopra un paro d'eminenti forche impiccato per la gola si che mora, et in defficenza di ministro, ligato ad un pallo, et moschettato si che mora, con taglia alli captori, ouero interfettori de lire otto Cento de suoi beni se ne saranno, se non per mittà delli danari deputati alle taglia della Signoria Nostra.

La barca predetta, et altre robbe in uso ritrouate, e tutti, e cadauni altri loro beni mobili e stabili, presenti, e futuri in qualunque luoco posti, et essistenti, raggioni et attioni, s'intendano confiscatti, e deuoluti giusto alle leggi per contrabando di sale ex arbitrio, e nelle spese, douendo il sale ritrouato esser gettato in mare.

— ommissis alijs —

Adì 9 Ottobre 1684 Lunedi. Furono publicate le sudette Sentenze al luoco solito premesso il suono della Campana, giusto all'ordinario, molti presenti, e particolarmente Alessandro del Bello, e Bernardin Ferarese.

Il Vice Cancelliere Pretorio domandato
hà estratto.

6. GUSARSKI PREPADI

Iako poslije uskočkog rata u Istri nije bilo ratnih sukoba, opća je nesigurnost bila trajno stanje u kojemu živi pučanstvo XVII—XVIII stoljeća. Mirno razdoblje, razdoblje u kojemu neka vanjska opasnost ne ugrožava svakodnevni život — nije postojalo! Osim kopnena razbojništva, krađa i ubojstava — pojava veoma rasprostranjenih u XVI, XVII i XVIII stoljeću — istarsko je priobalje bilo izloženo čestim prepadima gusara, pirata, a katkada i mornara naoružanih barki mletačke pomorske milicije.

U izvorima se osobito spominju opasni zaleti ulcinjskih gusara *(Dulcignoti)* na južne i zapadne istarske obale u drugoj polovici XVII i početkom XVIII stoljeća.

God. 1571. Turci su zauzeli Ulcinj, koji se od 1426. nalazio u mletačkim rukama, i držali ga do 1880. Poznati alžirski gusar Alija Uluči (postavljen 1565. za guvernera Tripolisa, a 1567. za potkralja Alžira) naselio je, poslije lepantske bitke, oko 400 svojih gusara u Ulcinj. Oni su zadržali svoj stari način života i gusarske operacije proširili na čitavi Jadran i dio Sredozemlja.[241] Smjeli, surovi i bezobzirni prepadi ulcinjskih *fusta, brigantina* i *fregata*, iznenadni i brzi, ulijevali su veliki strah žiteljstvu obalnog područja.[242] Objavljuje se nekoliko arhivskih fragmenata o pojavljivanju ulcinjskih gusara oko Premanture.

A.

Potkraj 1660. nedaleko od Premanture i Fažane pojavilo se nekoliko »turskih fusta i galijuna« koji su se približili obali i izazvali burnu reakciju

---

[241] D. Franetović, *Ulcinj i posljednje pola vijeka njegovih jedrenjaka*, Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru V, 1956, 158.

[242] Usporedi, primjerice, napad ulcinjskih gusara na Novigrad 24. svibnja 1687. u kojem je opljačkan grad, nekoliko osoba ubijeno i 37 oteto, među njima obitelj gradskog načelnika, kancelar, biskupov notar i kavaljer. Novigrad je tada imao jedva stotinu žitelja i ta ga je otmica gotovo prepolovila! Uhićenici su kasnije otkupljeni za veliku svotu novaca. (P. Kandler, *Incursioni dei Turchi nelle parti vicine di Trieste*, L'Istria II, 50—51, 21. VIII 1847; L. Parentin, *Cittànova d'Istria*, Trst 1974, 63.) — Ulcinjski gusari napadaju, dakako, i druga obalna i otočna mjesta u istočnom Jadranu. Osobito su, između 1683—86. stradali otoci u zadarskom arhipelagu, te, sjeverniji otoci Susak i Unije. Usp. A. M. Strgačić, *Božavljani zarobili ulcinjsku galeotu*, Radovi Instituta JAZU u Zadru VI—VII, 1960, 185 i passim.

panična straha u Puljštini, čak i u Vodnjanu, smještenom podalje od mora. Tu se sklonilo žiteljstvo ribarskoga sela Fažane koje je »dotrčalo s djecom u naručju i stvarima«. Vodnjanski načelnik, koji je o tome izvijestio senat, upozorava da se ne može pružiti nikakav otpor mogućem napadaču, ne samo zbog pretjerane preplašenosti žiteljstva već i zbog nedostatka oružja i municije.

Serenissimo Prencipe

Resto sicuramente informato da questa Communità qualmente ocorse l'anno passato prossimamente che diuerse fuste o Galeoni Turcheschi si siano portati di quà del Quarnaro in uista, et uicino alli Promontori à segno, che posero in conffusione grandissima quela parte tutta della Polesana non meno che questa Terra in riguardo de gl'auisi, che preuenero da Fasana, Villa posta alla Marina tre miglia da qui distante del sbarco, non pero seguito, del nemico, et col ricorso che qui fecero tumultuosamente quegl'habittanti con loro creature, et robbe, et in tempo che quando anco hauesse datto il caso da porsi in diffesa, et ostare all'incorsioni dal Nemico medesimamente non sia possibile che li fosse riuscito per non attrouandossi d'alcuna sorte d'Armi ne monitioni nella Terra [...].[243]

B.

Trideseti rujna 1666. premanturski *meriga* obavijestio je puljskoga kneza i providura Zuanne Soranza da se »velika turska fusta« pojavila u blizini otoka Finere, samo jednu mletačku milju daleko od sela Premanture. *Meriga* je u ime seoske općine zatražio od Soranza barutna praha, stijenja (fitilja), olova i mušketa, ne samo za obranu već i za napad na fustu. Puljski knez i providur samo je djelomično mogao naoružati Premanturce jer mu je nedostajalo municije, ali je obvezao *merigu* da u slučaju opasnosti dimom po danu, a vatrom po noći obavijesti vojnu posadu u puljskoj tvrđavi o eventualnom napadu gusara na selo.

Iz drugih je izvora Soranzo saznao da je »levantinska fusta«, koju je nevrijeme prisililo da se usidri uz Fineru, krcata robljem *(carica di schiaui)*. Kada bi imao oružje, podijelio bi ga Premanturcima i žiteljima ostalih sela i izvršio napad na *fustu*.[244]

Serenissimo Prencipe

[...] Hieri mi portò auiso il Meriga delle Prementore essersi uista una fusta Turchescha grande nel Scoglio di Finera, un sol miglio lontano dalla sua Villa, addimandando questo ancora a nome del Commune Michia, Poluere, e Balle et Moschetti per ualersene in loro diffesa, dichiarandosi che se hauessero Monitione, e legni sufficienti li armerebbero, per andarla ad abbordare con speranza di sottometerla, ma essendo queste Monitioni affatto priue di michia e scarssissime di Poluere, come con tutta riuerenza altre

[243] ASV. DRI. F. 51. Dignan li 8 Febraro 1661. Možda nije suvišno napomenuti da pismo nije datirano mletačkim načinom računanja vremena — *more veneto* — što je rijetkost. Načelnik, naime, na početku poruke izrijekom kaže da su se turske fuste pojavile »prošle godine« *(l'anno passato)*, a kada bi pismo bilo datirano mletačkom erom, to bi bila ista godina (jer je nova godina, prema *more veneto*, započinjala s prvim ožujkom).

[244] ASV. DRI. F. 53. Pola primo ottobre 1666.

uolte rappresentai a Vostra Serenità e legni in questi porti non ui sono che Brazerette non puoti esaudirli, per non mancarli ad ogni modo al possibile di soccorso gli ordini, di far capitar il suo Capo da me che gli farò dare almeno sette, o otto lire di Poluere, e Piombo a sufficienza, ma di michia per non esseruene affatto non gle ne posso dare, incaricandoli di seruirsi all' occorenze de schiopi da ruota, et azzalino, che sogliono tenir nelle Case loro, amonendoli di far buone guardie, da per tutto star lesti alla diffesa, et in caso d'agressione dar segno a questa Fortezza con fumo essendo di giorno, e con fuoco di notte per darli li soccorsi possibili.

Questa mattina pure restai auisato da patron di Grippo che capitò in questo Porto di Veruda, che la ditta Fusta con 150 Leuantini in circa carica di schiaui s'attroui nel detto Scoglio di Finera sequestrata dal tempo, e credo che questa sia una delle due, che fece chiamo il Conte Sabini e prese la Feluca de Perastani, e se in questo porto ui fossero legni sufficienti gli armerei con Murlachi delle Promontore, et altre Ville sottoposte a questa Giurisditione, e manderei ad assalirla con speranza di qualche frutto, ma non ue ne essendo mi leua il modo di seruir come bramo Vostre Eccellenzze, hò in questo stato di cose ispedito immediate l'auiso con lettere all'eccellentissimo signor Podestà e Capitanio di Capod'Istria. [...]

Pola primo ottobre 1666.

Zuanne Soranzo Conte, e Proueditore

C.

U arhivskom fondu *Senato Rettori* sačuvale su se vijesti o nekoliko »turskih fusta« čija je posada opljačkala Vodnjan i zapalila otok Bodulaš *(Scoglio di Santa Marina presso Promontore)* i o naredbi senata od 25. lipnja 1667. da se raspoložive naoružane barke upute iz Kopra i Rovinja u područje u kojemu se nalaze spomenute *fuste*.[245] Taj pokušaj nije uspio otjerati gusarske brodove, pa 2. srpnja senat naređuje da se galijota, upućena iz Kopra radi zaštite Puljštine od »berberskih fusta« *(fuste barbaresche)*,[246] popuni vojnicima iz puljske posade. Senat je posebno pohvalio kapetana hrvatske naoružane barke u Kopru, Marinovića, koji se sa svojom momčadi istakao u sukobu s gusarima.[247]

D.

U lipnju 1672. pristala je uz premanturski otočić Ceju »ulcinjska fusta« kojom je zapovijedao »renegat Frane Rabljanin«. Gusari su se iskrcali, postavili straže i veći dio dana zadržali na kopnu. Oko 22 sata pokraj Premanture prošla je mletačka naoružana barka s kapetanom Vukom Crnicom *(Vucco Cernizza)* iz Dalmacije, koji je sprovodio marcilijanu uhićenu u krijumčarenju. Vuk Crnica započeo je bitku s ulcinjskom *fustom* i natjerao je u bijeg.[248]

---

[245] *Senato Mare*, AMSI XIX, f. 1—2, Poreč 1903, 19—20.

[246] Na i. mj. Prema takvoj formulaciji u tom se slučaju nije radilo o ulcinjskim već o berberskim gusarima (iz Berberije na obali sjeverne Afrike).

[247] Isto.

[248] ASV. DRI. F. 56. Pola 21 Giugno 1673.

Serenissimo Prencipe

Capitò mercordi passato in questi Mari Fusta Turchesca Dolcignota comandata per quanto uien introdotto da Frane Rinegatto d'Arbe, ed approdando al Scoglio del Cielo à Prementore, Giurisditione di questo Reggimento, si fermò collà buona parte del giorno, oue sbarcatti molti in Terra, destinarono alcune guardie che tanto si trattenero nell'osseruatione, quanto approdatta la Fusta medesima.

Auicinauansi le hore 22. quando pocco lontana fù iscoperta la fusta de soldati di Vostra Serenità gouernata da Vucco Cernizza di Dalmatia, che scortando Marciliana, ò Vassello fermato per contrabando d'Ogli, e Sali, se ne passaua dal Quarner à Prementore. Auisatto il Comandante Turchesco dalle sue Guardie si ridussero tutti nel Legno, e con li Remi costeggiando a Terra s' auanzarono alla punta del Scoglio, oue incontrata quella del Cernizza fecce uno, o due tirri di Periera, o di Moschetto, à cui rispondendo questa pure con alcuni sbarri, combaterono in quell'acque sino che la Dolcignotta prese nel Quarner il Camino. Procurò la Cernizza leuarglilo scampo inseguendola circa due miglia, mà abbandonando poscia l'impresa si restituì à Prementore con la perdita di un soldato ucciso nel conflitto, e la mattina susseguente trasportato il Cadauere in Veruda, iui sepolto, senza porger il lume alla Giustitia partì per cotesta Città con la Marciliana.

Peruenutami la notitia procurai rileuar con diligente formattione di processo l'accidente, e di quello hò riccauato in addempimento delle mie parti riuerentemente ne porto alla Serenità Vostra l'auiso per le Supreme Deliberationi. Gratie etc.

Pola 21. Giugno 1672.

Marco Loredan Conte e Proveditor

E.

Početkom XVIII stoljeća ulcinjski su gusari pojačali svoje pljačkaške prepade na istarske obale, osobito u vodama oko Rovinja, Pule i rta Kamenjaka, gdje su dočekivali trgovačke *marcilijane* na putu za Veneciju, ali i manje brodove, npr. trabakule rovinjskih patruna. Povremeno su se iskrcavali i na kopno. Najspremnijim da pruže otpor ulcinjskim gusarima, koji su i dalje bili strah i trepet u tim područjima, pokazali su se Premanturci (uz Medulince i Ližnjance). Predstavnici tih selâ u nekoliko su navrata tražili oružje od puljskoga kneza i providura, pa je senat u svibnju 1715. pohvalio njihovu hrabrost, a 19. lipnja prihvatio sugestiju seljaka Premanture i puljskoga rektora da se za obranu od gusara stvori brza flotila galija.[249]

Prema vijestima iz arhivskog fonda *Senato Rettori* u tom su se desetljeću ulcinjski gusari češće pokušavali iskrcati u Premanturi, Ližnjanu, Fažani, Vrsaru, Poreču, Novigradu, Izoli, Plominu i nekim drugim obalnim mjestima.[250]

---

[249] *Senato Rettori*, AMSI XXIII, f. 1—2, Poreč 1907, 31—32.

[250] Na i. mj., passim. Ulcinjske će gusare istisnuti tek austrijska ratna mornarica, koja je 1815. počela krstariti Jadranom. Ulcinjani su postupno napuštali gusarstvo i svoje brodove pretvarali u trgovačke (Franetović, n. dj., 158).

7. BRODOLOMI, HAVARIJE I SPAŠAVANJE TERETA

Gotovo svi brodovi koji su plovili iz Dalmacije u Veneciju i obratno dodirivali su obale Kamenjaka i Premanturskoga zaljeva, a ponekad danima čekali u zavjetrini oko rtova i lučica da utihne vjetar i more se smiri. Česte su vijesti u izvorima o havarijama i brodolomima na podmorskim hridima i pličinama oko Premanture.

Premanturski seljaci, posjednici barki i malih bracera, sudjelovali su, uz novčanu naknadu, u spašavanju nastradalih brodova i tovara, a poneki su, kako to naglašava predstavnik mletačke vlasti u Puli, kriomice prisvajali robu! U seriji izvora *Avogaria di Comun*, važnoga državnog konstitucionalnog organa, opisan je brodolom koji se zbio u pličini blizu otočića Ceja 8. svibnja 1772. oko 22 sata.[251]

Brod »Immacolata Concezione«, kojim je upravljao Pinco Napolitano, plovio je iz Trsta u Messinu i Napulj i nakon udarca u pličinu zaprijetila je opasnost da potone. Patrun broda bio je Matteo Giambardella iz Coma koji je u Trstu ukrcao ocjel, željezo, bakar, melasu, lan i staklo, te nekoliko bala i škrinja papira i 24. travnja krenuo prema Messini i Napulju, gdje je robu trebao predati trgovcima Mariju i Marchettiju.

Premanturski »podmeriga« *(vice meriga)* odmah je o havariji obavijestio puljskoga kneza i providura Antonia Cornera, koji je naredio da se probude vlasnici čamaca u Premanturi, Pomeru i Medulinu i da priteknu u pomoć »Immacolati...«. Po njegovu naređenju vojnici obližnje posade morali su držati stražu pri pretovaru robe i spriječiti »da se ona kriomice odnosi kako se to često događalo u sličnim prilikama«. U tijeku noći su barke prevezle veći dio robe na otočić Ceju, a zatim je brod odvučen u Portić *(Porto Rosso)* s oštećenom provom u koju je prodirala voda.

Ujutro je Corner poslao na mjesto događaja općinskog savjetnika i svojega kavaljera koji su popisali robu i od patruna Giambardelle uzeli policu osiguranja tereta i broda i zdravstvenu propusnicu i objasnili mu da ne smije napustiti Premanturu prije nego li podmiri troškove: dva posto od vrijednosti robe (oko 100 cekina) puljskome rektoru, naknadu općinskome savjetniku i kavaljeru, brodarinu premanturskim, pomerskim i medulinskim seljacima koji su pomagali iskrcati teret i tegliti brod. O brodu i robi — čija je vrijednost procijenjena na oko tri tisuće cekina — odlučit će mletačka institucija *Cinque Savi alla mercanzia*.[252]

Međutim, kapetan Giambardella ukrcao je teret, popravio brod i kada se vrijeme smirilo potajice, noću, isplovio iz Premanture ne plativši duga! Puljski knez i providur javio je *Avogarii* da su mu u rukama ostali samo dokumenti o teretu i brodu i da je »Immacolata Concezione« već poodmakla od južnoistarske obale na putu prema Messini.[253]

Illustrissimi ed Eccellentissimi Signori
Signori Collendissimi

La sera delli 8 andante verso l'ore una di notte dal Vice Meriga di Prementore fù fatto certo, che sopra la Secca contigua allo Scoglio Cielo due

---

[251] ASV. *Avogaria di Comun, 86. Lettere di Rettori, Vicarii e Magistrati agli Avogadori. N. o 3532/23. Pola, Podestà.* Pola li 12 Maggio 1772.

[252] Isto.

[253] Isto. Pola 17 Maggio 1772.

miglia circa distante da quella Villa avesse investito intorno l'ore 22 un Pinco Napolitano proveniente da Trieste, e diretto per Messina, che trovansi nel pericolo di naufragare, qualor non gli venisse prestato il più sollecito soccorso. Ordinai dunque sul fatto che le Barche di quella Villa, ed ogn' altra, che vi si trovasse in quei vicini Porti dovessero accorrere senza remora alcuna a prestar agiuto al pericolante Bastimento, rillasciando all'esponente Vice Meriga le più robuste commissioni in iscritto, inoltrando a quella parte anche li Soldati di questa Guardia per la custodia di quel tutto, che potesse giungere a quelle Rive, o che venisse disbarcato dal Pinco per impedir quelle trafugazioni, che sogliono il più delle volte accadere in consimili casi. Spedito poi la mattina susseguente sopra luogo il Ministro Cavallier, ed uno degl'attuali Conseglieri di questa Comunità per ordinare, e prescindere a quanto fosse necessario d'operare per il ricupero del Bastimento, trovarono essi al loro arrivo, che la stessa notte gl'erano passate a bordo quattro Barche, spedite dal predetto Vice Meriga, e che avendo assistito quel Capitano a scaricar buona parte delle Merci sopra il vicino Scoglio Cielo, era già stato poco prima ricuperato dalla Secca il Pinco, e tradotto in salvo nel Porto Rosso di Prementore con due piedi, e più d'acqua dentro, penetrata dal fondo della Prova, con cui si era investito. Inventariati dunque gl'effetti disbarcati, ed assunto il costituto del Capitanio, rillevasi esser questo Pinco Napolitano denominato l'Immacolata Concezione, patroneggiato dal Capitan Matteo Giambardella da Como, partito li 24 Aprile da Trieste con carico di Azziali, Ferro, Rami, Melazzo, Terlisi, Lino, e Vetri fatto in quella Piazza, e con diversi Colli, e Cassette di carta leuate in codesta Serenissima Dominante dalli Signori Barbiera, e Bariera per esser consegnate in Messina alli Signori Maria, e Marchetti, come raccogliersi dalla voce del Capitanio, e dalle Polize di Carico. Non sapendo però render conto esso Giambardella in qual luogo siano state assicurate dette Merci, ed essendone molte di pregiudicate dall'acqua, entrata nel Bastimento, e da quella caduta dal Cielo in questi due giorni, che fece molto danno a quelle sbarcate, ed esposte sopra lo scoglio, ne porgo all'Eccellenze Vostre il presente devoto cenno per non mancare al dover mio, e per dipendere da venerandi loro comandi, avendomi assicurato frattanto della Fede di Sanità, e Polize di Carico perche non possa detto Capitanio partire, e in attenzione delle sapientissime loro Istruzioni, bacio à cadauna dell'Eccellenze Vostre divotamente le Mani.

Pola li 12 Maggio 1772.

Antonio Corner Conte e Proveditor

Pet dana kasnije Corner je opširno opisao što se zbilo s havariranim brodom »Immacolata Concezione«:

Dietro alle precedenti divote mie 12 corrente colle quali mi onorai di partecipare all'Eccellenze Vostre l'investimento del Pinco Napolitano [...] sopra la Secca di Prementore [...] deuo ora aggiungerle, che conoscendo quel Capitanio Giambardella, aver rimarcato il Bastimento qualche frazione o rottura nel fondo per l'urto della Secca, ricercò subito un Trabacolo per scaricare nel medesimo tutte l'altre merci ad oggetto d'accomodarsi, e che tenutolo tre giorni a bordo senza poter dar mano allo sbarco per li tempi contrarj, auendo intanto seccata l'acqua della stiva, ne scoprindo altro male,

che alcune scovessioni alla parte di Prova, con cui il Pinco era stato investito, di poter azzardare il di lui viaggio verso Messina, e Napoli senza un maggiore accomodamento, licenziò il Trabaccolo, e venne poscia a ricercarmi la permissione di ricaricar l'altre merci rimaste sopra lo Scoglio Cielo per esser pronto alla Vela al primo buon tempo dopo la mitigazione del Mare. Avendogli però fatto intendere di non poter lasciarlo partire se prima non mi derivavano le Risposte dall'Eccellenze Vostre e dagl'Eccellentissimi Signori Cinque Savj, cui pure ho partecipato l'emergente, si dimostrò il Capitanio pronto a differire la sua partenza sin'all'arrivo di dette Lettere, ma desiderando frattanto d'avanzar tempo, mi supplicò di lasciargli in libertà le Merci, che si trovavano al predetto Scoglio ad oggetto d'imbarcarle, offerindosi in pari tempo di supplire a tutte le spese sin'allora corse per dimostrarle anch'io ogni sorte di condiscendenza in vista della sua Pubbliche leggi a questa Pubblica Rappresentanza. Persuaso dunque di compiacerlo in vista della sua onestà, e perchè non avesse a dolersi di qualche stancheggio per esser forastiere, avendo esso denonciato poter importare il di lui Carico Cechini tre milla cinque cento circa, compreso il Bastimento, comprovando ciò colle Polizze di Carico, che passò in mano del Ministro Cavalliere per esser esaminate, ricevei la di lui offerta senza maggiori esami per dimostrarle anchi'o ogni sorte di condiscendenza in vista della sua disgrazia, e lo compiacqui intieramente facendogli licenziar le marci perchè potesse perfezionar il suo Carico, e prepararsi alla Vela. Non avendo però dinaro lo stesso Capitanio per soddisfar à diritti della Rappresentanza, ed alle spese de Ministri, e Barche, che restavano da pagare, il che assendeva in tutto a Cechini cento circa, lasciò egli intanto per mia cauzione la Fede di Sanità, e Polize di Carico antedetto, ordinando intanto che fosse rillevata, e preparate le copie di sua prova di Fortuna, spedindo egli un suo Marinajo con Barca espressa in Trieste per provedersi di dinaro onde supplire alle spese antedette. Rittornato dunque questo jeri sera dal viaggio di Trieste colli Cechini cento, veduti anche dal Paron di Barca, che lo ha ricondotto, e dovendo passare questa mattina il Capitanio a questa parte per soddisfar il proprio impegno mi giunge ora la dispiacevole notizia, che due ore inanzi giorno abbia egli salpato dal Porto in cui trovavasi, e fatto Vela verso il Quarner per prosseguir il viaggio verso Messina senza pagar li giusti diritti di questa Rappresentanza le Mercedi alli Ministri, e nolli delle Barche, che travagliarono in suo agiuto, lasciando abbandonate le copie di sua prova di fortuna, la Fede di Sanità, e Polize di Carico antedette, che s'attroуano appresso di me. Mentre del sinistro caso ne rendo illuminata la sapienza dell'Eccellenze Vostre in atto di mia doverosa dipendenza, supplico ancora umilmente la benignità loro a non voler lasciar correre senza li dovuti provedimenti l'indegno procedere di detto Capitanio Giambardella assistito, e prottetto nella di lui disgrazia con tutto l'impegno, e carità, affinchè non sia defraudata questa Rappresentanza de suoi giusti diritti, ne li Ministri, e Barche delle dovute mercedi, mentre confidato nella generosa Prottezione dell'Eccellenze Vostre, colgo il singolar onore di baciare a cadauna di loro divotamente le Mani.

Pola li 17 Maggio 1772

Antonio Corner Conte e Proveditor

8. TRANSFORMACIJA JEDNOG PREZIMENA, ALI NE I ETNIČKE SVIJESTI

U etnički miješanim istarskim kulturnim areama transformacija prezimena bila je veoma česta pojava: talijanska, furlanska i krnjelska prezimena kroatiziraju se u seoskoj sredini, a hrvatska, u gradovima i urbanim središtima, poprimaju romanizirani oblik. Formalna izmjena grafema gotovo je uvijek praćena i promjenom etničke svijesti o pripadnosti kulturnome krugu, gubitkom ili napuštanjem prijašnjeg upotrebnog jezika. I u Premanturi su se furlanski i krnjelski doseljenici spontano kroatizirali.

Poznato premantursko prezime *Crnobori* predstavlja izuzetak: izmijenilo je nekadašnji oblik, ali nijedan pripadnik tog roda nije izgubio osjećanje svoje etničke pripadnosti.

U najstarijoj matičnoj knjizi — knjizi krštenih — spominje se i prezime Crnobor (*Antonio figliol di quondam Zuanne Cernobor*, adì 23 Genaro 1623). U tom se obliku spominje god. 1628, 1630, 1632, 1634, 1635, 1641, 1645, a tek 1665 *(adì 8. 8.bre)*, u knjizi krštenih, pojavljuje se *Pre Antonio Cernobori economo*. Župni ekonom postao je uskoro premanturskim župnikom (god. 1666) i otad je redovito, beziznimno, svoje prezime, i prezimena ostalih sumještana toga roda, bilježio u obliku *Cernobori*. Vjerojatno je *Tone Crnobor* bio jedan od onih nadarenih premanturskih mladića koje je biskup Bernardo Corniani,[254] osobito naklonjen Premanturcima, obučavao za vjersku službu u svojem improviziranom »sjemeništu« u Puli. Tu je Premanturac Tone naučio svoje prezime izgovarati u talijaniziranoj formi i prenio taj oblik u svakodnevni govor i upise u matične knjige. Tako je staro hrvatsko prezime Crnobor — koje se spominje i u *Govorenju od stare i plemenite kuće Kačića*[255] — zauvijek poprimilo jezično neprirodan i iskrivljeni oblik.

Iako nije uspio pokušaj Rikarda Katalinića Jeretova[256] (god. 1940) i Tone Peruška[257] (1965) da, bar u deklinaciji prezimena Crnobori, sačuvaju izvornost jer je životna praksa učinila svoje, ipak je važno naglasiti da u ovome slučaju promjena prezimena nije značila i promjenu etničke (kasnije

---

[254] Bernardino Corniani, puljski biskup (1663—89).

[255] A. Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 21, Zagreb 1967, 179 (»Crnobor, pridivkom Borić, dođe u Brist od Žavojana na 1610. Bî od ovoga plemena silni junak, koji rata od Kandije vojeva i turske odsica glave, imenom Filip Crnobor oliti Borić«).

[256] Istra XII, 5, 1. februara 1940, 3; *Filološke primjedbe našeg Barba Rike:* »Čitam u 'Istri' i u ostalim zagrebačkim novinama, da su svi na muci sa sklonidbom imena Crnobori. To je ime naše, istarsko i hrvatsko. Ukoliko ja znadem imade tog imena u dva načina, jedan je Crnobor, a drugi Crnobori. Novine vele u genitivu Crnoborija. To je pogrješno. Ime je naše, i ako je Crnobor, genitiv je Crnobora, ako je Crnobori, genitiv je Crnobora, kao recimo: Kršnjavi — Kršnjavoga (a ne Kršnjavija) ili Stari — Staroga, a ne Starija, Veliki — Velikoga, a ne Velikija. [...] Kod nas u Liburniji ima neko prezime Vanjski i veli se: ta je kuća od Vanjskega (književno: Vanjskoga!), a ne Vanjskija. Mislim da je dobro, da Vam to pišem, jer barem mi Istrani moramo da sklanjamo ispravno naša prezimena.«

[257] *Razgovori o jeziku u Istri*, Pula 1965, 83—84. Peruško ističe: »Mislim da nije kasno, ako bar sada ukažemo i ovakvim putem Pravopisnoj komisiji i našim novinarima na tu pravopisnu i političku anomaliju da hrvatska prezimena iz Istre mijenjamo kao da su ona talijanska.«

nacionalne) svijesti i pripadnosti. U seljačkoj premanturskoj sredini s još živim glagoljaškim korijenjem,[258] narodnom pjesmom i hrvatsko-slovinskom tradicijom takve preobrazbe nisu bile moguće.

9. NEKI TOPONIMI PREMANTURSKOGA PODRUČJA (JUŽNO OD CRTE TERADIGE—BUNARINA)[259]

A

Albanež

B

Baterija; Belina draga; Brdo; Brig; Brnestrice; Bučevica; Bunarina

C

Celina; Ciganovica; Cimitorina; Cintova; Crkvenjak; Crljene stine

Č

Češljivica

Ć

Ćukovica

D

Debeljak; Djanjice; Dolci; Draga; Drage; Dražica od plitače; Dražice; Drdenjak; Dugača; Dumbina; Dumbočica

Đ

Đardini

F

Fenera, v. Finera; Fenoliga; Finera, v. Fenera; Franina

G

Gajdaruša; Gajine; Galica; Gladulja; Glavica; Glavičica (u Volmama); Glavičica od Livad; Glavičica od Runjak; Gomila; Gradina; Grakalovac; Grebine; Guvnaine

I

Ivanšovica

J

Jadra; Japlenica; Jarak; Jugo

K

Kamenjak; Kaštelir od Volam; Kašteril; Kava; Kazà; Kolombarica; Konjina; Kope; Kosa; Kras (u Volmama); Krč; Kršić; Kršini; Kuvarčina

L

Lakuč; Lanterna; Latice; Livade; Lokvice; Lokvina; Lovrenac; Lovrićevica

M

Mandraćina; Minjina siga; Močili; Monte kope; Mravinjak; Munat; Munte

N

Novak; Nugli

NJ

Njive

P

Paltana, Paredine; Pavićev kraj; Peca glavica; Pećina; Perilo; Pinižule; Pisak; Plitača; Plovanije; Pod; Pod-Franina; Pod-Gomila; Pod-Guvina; Pod-Lokva; Pod-Močili; Pod-Prisadi; Pod-Skoljic; Podvornica; Polje; Popov škar; Porel; Portić; Portunina; Prestanišin kraj; Prisadi; Punta; Puntica

---

[258] V. Cvitanović (*Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području: glagoljica*, Radovi Instituta JAZU u Zadru X, 1963, 309—45) dokumentirano je pokazao da se glagoljalo u mnogim župama na zadarskom području, pa i u nekima od onih u kojima su živjele obitelji kasnijih preseljenika u Premanturu. Primjerice u Nadinu je u XVI stoljeću bilo četiri popa glagoljaša (usp. str. 311, 328, 341).

[259] Toponime je prikupio i stavio mi na raspolaganje za objavljivanje u ovom tekstu Premanturac Albino Crnobori, diplomirani pravnik i direktor Radio Pule, na čemu mu i ovom prigodom srdačno i prijateljski zahvaljujem.

R

Radovica mala; Radovica velika; Rakovica; Runke; Runjačica; Runjavica; Rupe; Rupine

S

Sâd; Siničina; Starjak; Strana od Krča; Strana od Močili; Strana od Podlokve; Strana od Radovice; Stranina; Stupice; Svetoga Mikule dražica

Š

Šćuza; Šeka od Cela; Šekovac; Šentinela; Škara; Škokovica; Školj od Polja; Školjic; Školjic Pristanišin

T

Tašalera; Teradige; Teraško brdo; Tolinica; Trumbuja; Turski kraj;

U

Ulica;

V

Vala; Valmiževa; Valun; Varoš; Vidulinova glavica; Voleštrinka; Volme

Z

Zalog; Zanoga; Zdračevice; Zidak

Ž

Žabice; Žardine

Miroslav Bertoša

FRAMMENTI DI ARCHIVIO SULL'ORIGINE E LO SVILUPPO DI UN AGGLOMERATO RURALE COLONIZZATO NELL'ISTRIA MERIDIONALE: IL VILLAGGIO DI PROMONTORE (1585—1797)

Riassunto

La grande crisi economico-demografica che colpì l'Istria nella prima metà del XVI secolo assunse le sue più vaste dimensioni appunto sul territorio di Pola, nella parte meridionale della penisola istriana. I funzionari tecnici del *Magistrato* veneziano *sopra i Beni inculti* misurarono nell'anno 1563 sul territorio polese 142 145 *campi padovani*, dei quali solo lo 133 coltivati, mentre 132.032 erano i *campi* di terra coltivabile e terra infeconda incolti e trascurati. Nella percentuale il terreno coltivato ammontava al 7,1%, mentre quello incolto e trascurato addirittura al 92,6%! Vent'anni dopo il provveditore veneziano Marin Malipiero descriveva questa regione con l'espressione »*il paese è horrido et inculto*«.

Dopo i vani tentativi di colonizzazione degli abitanti di: Malvasia (profughi greci provenienti dalla cittadina di Malvasia sull'isola omonima), Nauplion (nel golfo di Argolia sul Peloponneso), Cipro, Creta (dalla città di Rhéthimon), nonché di un grande gruppo di contadini provenienti dal circondario di Bologna e dopo la tenace opposizione ai tentativi di colonizzazione condotti dell'amministrazione veneziana da parte dei nobili polesi, dei cittadini e degli abitanti autoctoni, ebbero luogo alcune ondate di colonizzazione dalla Dalmazia. Fra le più importanti, anche se non numerose, è l'immigrazione di alcune famiglie di Valacchi dalmati, i fondatori di Promontore, un nucleo rurale che nei secoli XVII e XVIII rappresenterà uno dei maggiori successi della politica veneziana inerente la colonizzazione dell'Istria meridionale.

Negli archivi stranieri e locali, come pure nei fondi delle biblioteche (Museo Civico Correr, Venezia: Miscellanea Cicogna; Archivio di Stato di Venezia, Secreta: Materie miste notabili; Senato: Dispacci Rettori d'Istria: Proveditori sopra beni Comunali; Avogaria del Comun: Lettere di Rettori, Vicarii e Magistrati degli Avogadori; Archivio dell'Accademia Iugoslava di Scienze e Arti, Zagabria, Codici; Archivio della Croazia, Zagabria, Acquisizioni; Archivio storico, Pisino; Biblioteca scientifica, Pola, Manoscritti e archivio dell'Ufficio parocchiale, Promontore) l'autore ha raccolto una serie di frammenti che, almeno in parte, permettono di ricostruire le premesse essenziali dello sviluppo sociale ed economico di Promontore durante la dominazione veneziana. (Parte di questo materiale di archivio, elaborato e seguito da un commento, viene riporttato come allegato a questo saggio monografico.)

Il nucleo di abitanti più remoto — le prime tre ondate migratorie di minore entità negli anni 1585, 1597 e 1598 che pongono le basi al nuovo abitato — Promontore — provengono dal retroterra zaratino e da Sebenico (castelli e villaggi Velim, Zvonigrad e Nadin), però la vera provenienza degli immigrati va cercata più ad est di questa linea, probabilmente sul territorio della Bosnia occidentale. Più tardi il villaggio andò estendendosi grazie ai nuovi venuti dalla Dalmazia (da Ragusa fino a Poljice e Zara), dal Litorale, dal circondario di Fiume, dalle regioni italiane Friuli e Carnia e da luoghi istriani più o meno lontani, secondo il materiale dei registri. Gli immigrati dal Friuli e dalla Carnia — per lo più piccoli artigiani — si croatizzarono molto presto, per cui, durante la dominazione veneziana, Promontore mantenne le pure caratteristiche etniche croate (manifestantisi tramite i sentimenti di appartenenza »al popolo slavo-meridionale«).

Nonostante Promontore, per ben 212 anni (dal 1585 al 1797), come del resto le rimanenti parti dell'Istria, sotto il dominio di Venezia, vivesse varie crisi politiche, economiche e sociali, cadute ed ascese seguite da lunghi periodi di ristagno, questo nucleo rurale all'estremo meridione della penisola dimostra anche delle caratteristiche peculiari, alcune delle quali determineranno il successivo sviluppo del villaggio. A Promontore si registra l'attività economica più intensa del Polese, il movimento più vivace della gente. Nell'ambito della sua struttura sociale era presente un certo speciale dinamismo economico e demografico che incitava la popolazione alla produzione e allo scambio dei beni, a una tenace lotta per l'esistenza quotidiana. Gli abitanti di Promontore erano agricoltori, allevatori di bestiame, pescatori, contrabbandieri, ricettatori degli uscocchi; essi davano asilo ai marinai e ai viaggiatori che sostavano nel loro villaggio oppure nei vicini porticcioli e insenature in attesa del vento favorevole per proseguire il viaggio verso le isole del Quarnero e la Dalmazia, verso il Levante e le sponde dell'Italia meridionale, vendevano a questi navigatori i viveri e le altre provviste e compravano da loro le merci. Alcuni contadini erano imparentati o legati da rapporti economici con gli abitanti di Cherso e di Lussino, innanzitutto grazie al fatto che Promontore fosse un punto di tappa nella navigazione di questi verso l'Istria, Trieste o Venezia e che le zone di pesca, intorno ai promontori dell'Istria meridionale fossero sfruttate pure dai pescatori di tali isole. Gli abitanti di Promontore noleggiano e proprie imbarcazioni, forniscono la manodopera e fanno sfoggio della propria abilità nei salvataggi delle imbarcazioni avariate nei frequenti naufragi in acque vicino al loro villaggio, essi prestano servizio nella vicina guarnigione militare e difendono il villaggio dalle minacce e dagli improvvisi attacchi dei corsari.

Nel 1741 Promontore era il più grande villaggio dell'Istria meridionale e contava ben 578 abitanti. Come paragone va accennato che in quel periodo Marzana ne contava 534, Gallesano 514, Carnizza 511, Fasana 503, Altura 395, Lisignano 374, Sissano 365, Medolino 323, Pomer 165, Lavarigo 96 ecc., e la città di Pola circa 700. Nei mesi estivi molti Polesi »per causa dell'aria insana« si rifugiavano nei villaggi circostanti Pola e così pure a Promontore cosicchè in tale periodo questo villaggio diventava più grande della stessa città di Pola!

Alcune famiglie di Promontore — per la mancanza di terra e la »sovrappopolazione agraria« — dovettero cercare a Pola la loro fonte d'esistenza.

Nei registri polesi già dal 1622 e sino al finire del XVIII secolo (proprio nel periodo in cui si può seguire la migrazione della popolazione rurale pure nel materiale demografico di Promontore), tra la popolazione della città di Pola si menzionano molti cognomi di Promontore. Nel periodo citato però, un'emigrazione permanente della popolazione di Promontore non aveva ancora assunto valori consistenti. Anche se, come indicato dai citati registri, già all'inizio del XVIII secolo si rilevano le prime colonizzazioni permanenti dei Promontoresi a Pola, tale processo assume maggiori dimensioni appena verso la metà del XIX secolo, quando Pola diverrà il più importante porto di guerra dell'Impero Asburgico. Già nella prima metà del XVIII secolo, però, a Promontore emergono alcune famiglie di contadini benestanti. Il ricco contadino Luka Slipšević compra sistematicamente pezzo per pezzo la terra e cerca di ampliare e arrotondare il più possibile la sua proprietà. Egli presta denaro ai contadini con l'interesse del 6% ed il termine di scadenza per la restituzione del debito. In caso contrario aveva il diritto di comperare la loro proprietà. Lo Slipšević si serviva di questo suo diritto forzando i debitori insolventi a vendergli quelle particelle della loro terra che più lo interessavano (l'ammonto del debito veniva sottratto al prezzo, naturalmente). Egli era allo stesso tempo e affittuario e creditore, il che gli rendeva possibile di moltiplicare il capitale e contemporaneamente tenere in dipendenza i contadini dello stesso villaggio con i quali aveva stabilito dei rapporti giuridico-economici. In un certo modo questo scaltro Promontorese con le sue transazioni nella prima metà del XVIII secolo veniva ad annunciare quelle tendenze capitalistiche che fioriranno a Pola e nel suo circondario appena un secolo più tardi. Dei cambiamenti radicali nel modo di vivere e di produrre Promontore il vivrà appena più tardi, in un nuovo periodo, diverso da quello di Venezia. Durante la Repubblica di San Marco, però, Promontore fu, senza dubbio, uno dei centri rurali più vitali del circondario di Pola e uno dei maggiori successi della politica veneziana di colonizzazione dell'Istria meridionale.